

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rok Zupančič

NOVA VELIKA IGRA?
SPOPAD ZA PREVLADO V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH
NEKDANJE SOVJETSKE ZVEZE PO KONCU HLADNE VOJNE

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rok Zupančič

Mentor: prof. dr. Bojko Bučar

NOVA VELIKA IGRA?
SPOPAD ZA PREVLADO V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH
NEKDANJE SOVJETSKE ZVEZE PO KONCU HLADNE VOJNE

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Bojku Bučarju za konstruktivne pripombe in nasvete,
prof. dr. Antonu Grizoldu za dodatno motivacijo pri pisanju
pa mami, atiju in »tamali« za vse
ter seveda, *Eleni!*

Rok Zupančič
Hrastnik, januar 2008

Nova Velika igra? Spopad za prevlado v srednjeazijskih državah nekdanje Sovjetske zveze po koncu hladne vojne

Diplomsko delo obravnava gospodarske, vojaške in politično-kulturne procese v državah Srednje Azije (Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan), kjer naj bi po razpadu Sovjetske zveze nastal t. i. »geopolitični vakuum«. S posebej za to nalogo prirejenim metodološkim sistemom, ki temelji na analizi gospodarskih, vojaških ter politično-kulturnih parametrov vpliva in moči Rusije, ZDA in Kitajske, sem ugotavljal, ali v srednjeazijskih državah med omenjenimi velesilami poteka spopad za prevlado, ki ga nekateri imenujejo Nova Velika igra. Ugotovil sem, da so med velesilami v prvih letih po hladni vojni največ vpliva v Srednji Aziji pridobile ZDA, ki zdaj za regijo ne izkazujejo več tako velikega zanimanja, medtem pa na tem območju narašča vpliv Rusije in Kitajske. Analiza je pokazala, da gre pri »spopadu za prevlado« (oz. Novi Veliki igri) predvsem za privlačno ime, ne pa tudi za dejanski odsev stvarnosti. Ugotovil sem namreč, da v srednjeazijskih državah potekajo podobni procesi kot drugod v svetu – tri velesile širijo gospodarski, vojaški in politično-kulturni vpliv glede na svoje aktualne zmožnosti in razmere v mednarodni skupnosti –, ne gre pa toliko za širši spopad za prevlado. Izkazalo se je tudi, da imajo nekatere druge države na tem območju celo več vpliva kot tri velesile.

Ključne besede: *Srednja Azija, spopad za prevlado, (Nova) Velika igra, Rusija, ZDA, Kitajska.*

The New Great Game? Fight for supremacy in Central Asian countries of former Soviet Union after the end of the Cold War

The thesis discusses the economic, military and political-cultural processes in Central Asian countries (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan), where, as it is claimed by some authors, after the break-up of the Soviet Union the so-called »geopolitical vacuum« occurred. I have analysed whether the fight for supremacy (named also the New Great Game) is going on in Central Asian states between Russia, the USA and China. The analysis is based on the methodological system, established especially for this thesis and grounded on the economic, military as well as political-cultural parameters of power and influence. Based on the results of the analysis I found out that the USA has gained the most influence and power in Central Asia in the first years after the end of the Cold War. However, the USA is not so much interested in the region at present, while the influence of Russia and China has been increasing. The analysis has shown the fight for supremacy is more of attractive wording than the actual picture of »reality«, since I realized similar processes are going on also elsewhere in the world. Namely, the main goal of the three superpowers is to increase their economic, military and political-cultural influence in the region according to their current capabilities and actual developments in the international community, rather than a wider fight for supremacy. It has also been proved that some other countries are far more influential in the region than the three superpowers.

Key words: *Central Asia, fight for supremacy, the (New) Great Game, Russia, the USA, China.*

KAZALO

KAZALO	5
SEZNAM KRATIC	8
SEZNAM SKIC, TABEL, SLIK IN GRAFOV	10
1. UVOD	11
2. MOČ IN VPLIV V MEDNARODNIH ODNOSIH	18
2.1 Tradicional(istič)ni teoretski pogledi na moč in vpliv	18
2.1.1 Realistična in neorealistična teorija	19
2.1.2 Marksistični pogledi	21
2.1.3 Liberalistična teorija	22
2.2 Novejše (moderne) teorije moči in vpliva	23
2.2.1 Konstruktivistična teorija	24
2.2.2 Teorija mehke in trde moči	25
2.2.3 Viri mehke moči	27
2.2.4 Vzajemno oplajanje mehke in trde moči	29
2.3 Moč in vpliv v informacijski dobi	30
3. OPREDELITEV SREDNJE AZIJE KOT REGIJE IN NJEN ŠIRŠI POMEN V MEDNARODNIH ODNOSIH	31
3.1 Geografska opredelitev Srednje Azije	32
3.2 Širši pomen Srednje Azije v sodobnih mednarodnih odnosih	34
3.2.1 Gospodarski pomen	35
3.2.2 Geostrateški pomen	37
3.2.3 Varnostni pomen	37
4. POMEN SREDNJEAZIJSKIH DRŽAV ZA RUSIJO, ZDA IN KITAJSKO	39
4.1 Pomen srednjeazijskih držav za Rusijo in ruska politika do njih	39
4.1.1 Ruska politika do Srednje Azije od razpada SZ do l. 1999	40
4.1.2 Ruska politika do Srednje Azije od l. 1999 do 2001	41
4.1.3 Sprememba ruske politike po 11. septembru 2001	43
4.1.4 Zaključki	45
4.2 Pomen srednjeazijskih držav za ZDA in ameriška politika do njih	45
4.3 Pomen srednjeazijskih držav za Kitajsko in kitajska politika do njih	47

5. ANALIZA GOSPODARSKIH PARAMETROV VPLIVA RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH	50
5.1 Analiza tujih neposrednih naložb	50
5.1.1 Tuje neposredne naložbe v Kazahstanu	50
5.1.2 Tuje neposredne naložbe v Kirgiziji	52
5.1.3 Tuje neposredne naložbe v Tadžikistanu	53
5.1.4 Tuje neposredne naložbe v Turkmenistanu	53
5.1.5 Tuje neposredne naložbe v Uzbekistanu	55
5.2 Analiza deležev uvoza in uvoza	56
5.2.1 Kazahstan	56
5.2.2 Kirgizija	57
5.2.3 Tadžikistan	58
5.2.4 Turkmenistan	59
5.2.5 Uzbekistan	61
5.3. Analiza uradne razvojne pomoči	62
5.3.1 Kazahstan	62
5.3.2 Kirgizija	63
5.3.3 Tadžikistan	65
5.3.4 Turkmenistan	66
5.3.5 Uzbekistan	67
5.4 Značilnosti pomembnejših gospodarskih poslov med ZDA, Rusijo in Kitajsko ter srednjeazijskimi državami	68
5.4.1 Kazahstan	68
5.4.2 Kirgizija	71
5.4.3 Tadžikistan	72
5.4.4 Turkmenistan	73
5.4.5 Uzbekistan	75
6. ANALIZA VOJAŠKIH PARAMETROV VPLIVA RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH	78
6.1 Kazahstan	78
6.1.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA	78
6.1.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA	80
6.2 Kirgizija	81
6.2.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA	81
6.2.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA	83
6.3 Tadžikistan	84
6.3.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA	84
6.3.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA	86

6.4 Turkmenistan	87
6.4.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA	87
6.4.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA	88
6.5 Uzbekistan	89
6.5.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA	89
6.5.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA	92
6.6 Zaključki	92
7. ANALIZA MEHKE MOČI RUSIJE, ZDA IN KITAJSKJE V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH	97
7.1 Širjenje mehke moči Rusije, ZDA in Kitajske v Srednji Aziji kot celoti	97
7.2 Mehka moč Rusije, ZDA in Kitajske v Kazahstanu	100
7.3 Mehka moč Rusije, ZDA in Kitajske v Kirgiziji	103
7.4 Mehka moč Rusije, ZDA in Kitajske v Tadžikistanu	106
7.5 Mehka moč Rusije, ZDA in Kitajske v Turkmenistanu	109
7.6 Mehka moč Rusije, ZDA in Kitajske v Uzbekistanu	110
7.7 Zaključki	113
8. ZAKLJUČEK	115
9. VIRI	120
9.1 Primarni viri	120
9.2 Sekundarni viri	122
PRILOGA A: Dokazane zaloge nafte v Evraziji in Evropi (konec l. 2005)	144
PRILOGA B: Dokazane zaloge zemeljskega plina v Evraziji in Evropi (l. 2005)	145
PRILOGA C: Elektronsko sporočilo dr. Marthe Brill Olcott	146

SEZNAM KRATIC

- ADB** *Asian Development Bank* (Azijska razvojna banka)
- DFID** *Department for International Development* (Oddelek za mednarodni razvoj)
- EBRD** *European Bank for Reconstruction and Development* (Evropska banka za obnovo in razvoj)
- EU** Evropska unija
- FBI** *Federal Bureau of Investigation* (Zvezni preiskovalni urad)
- GTZ** *Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit* (Družba za tehnično sodelovanje)
- IFC** *International Finance Corporation* (Mednarodna finančna korporacija)
- JICA** *Japan International Cooperation Agency* (Japonska agencija za mednarodno sodelovanje)
- MDS** Mednarodni denarni sklad
- Nato** *North Atlantic Treaty Organization* (Organizacija Severnoatlantske pogodbe)
- OECD** *Organization for Economic Development and Cooperation* (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
- OPKV** Organizacija pogodbe o kolektivni varnosti (rus. *Организация Договора о коллективной безопасности*)
- OVSE** Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
- OZN** Organizacija združenih narodov
- SADC** *Swiss Agency for Development and Cooperation* (Švicarska agencija za razvoj in sodelovanje)
- SIDA** *Swedish International Development Agency* (Švedska agencija za mednarodni razvoj)
- SND** Skupnost neodvisnih držav
- SZ** Sovjetska zveza
- ŠOS** Šanghajska organizacija za sodelovanje (rus. *Шанхайская организация сотрудничества*)
- TICA** *Turkish International Cooperation Agency* (Turška agencija za mednarodno sodelovanje)

UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Program Združenih narodov za razvoj)
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
UNICEF	<i>United Nations Children's Fund</i> (Sklad Združenih narodov za otroke)
USAID	<i>United States Agency for International Development</i> (Ameriška agencija za mednarodni razvoj)
VS OZN	Varnostni svet Organizacije združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike

SEZNAM SKIC, TABEL, SLIK IN GRAFOV

<i>Skica 2.2.2.1: Trda in mehka moč</i>	25
<i>Tabela 2.2.2.2: Vrste moči in sredstva za njihovo dosego</i>	26
<i>Tabela 5.1.1.1: Višina tujih neposrednih naložb Kitajske, Rusije in ZDA v Kazahstan l. 2002</i>	51
<i>Tabela 5.2.1.1: Kazahstan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)</i>	56
<i>Tabela 5.2.2.1: Kirgizija – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)</i>	57
<i>Tabela 5.2.3.1: Tadžikistan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)</i>	58
<i>Tabela 5.2.4.1: Turkmenistan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)</i>	60
<i>Tabela 5.2.5.1: Uzbekistan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)</i>	61
<i>Tabela 7.3.1: Podpora prebivalcev Kirgizije Rusiji, ZDA in Kitajski</i>	105
<i>Slika 3.1.1: Zemljevid Srednje Azije</i>	33
<i>Graf 7.3.2: Katero državo povezuje z besedo sovražnik (nasprotnik)?</i>	106

1. UVOD

Srednjeazijske republike nekdanje Sovjetske zveze (SZ) Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan, danes samostojne države, so bile do konca osemdesetih let 20. st. kot regija na obrobju svetovne geopolitične šahovnice, s tem pa tudi mednarodnih odnosov. Vanje niso vstopale samostojno (z izjemo zelo omejenega regionalnega povezovanja), temveč kot del nekdanje velesile. Ko sta svet in mednarodne odnose pretresla razpad SZ in konec bipolarne blokovske razdelitve sveta, so se razmere na tem območju spremenile: nekdanje subentitete so postale samostojne države z lastno politično in mednarodnopravno subjektiviteto. Tektonske premike in nove priložnosti na do začetka devetdesetih let 20. st. za mednarodne odnose razmeroma nepomembnem območju (gledano z realistične, državocentrične perspektive, saj je jurisdikcijo nad srednjeazijskimi prostranstvi imela Rusija, ki ni dovolila vmešavanja zunanjih akterjev v svoje »notranje zadeve«) je zaznala tudi mednarodna skupnost – predvsem gospodarsko razvite države, nekatere sosednje države, mednarodne organizacije in multinacionalke. Novonastale države, do nedavnega skoraj nedostopne in razmeroma neobčutljive za vplive iz tujine, so se po razpadu SZ znašle v nekakšnem geopolitičnem vakuumu: kljub jasnim ambicijam Rusije, ki je želela te države zadržati v svojem vplivnem območju, so na to območje na najrazličnejše načine (gospodarske, vojaške, kulturne itd.) skušali prodreti tudi drugi akterji (subjekti) mednarodnih odnosov s svojimi interesi na srednjeazijskih prostranstvih.

Teroristični napadi na Združene države Amerike (ZDA) 11. septembra 2001 so regijo potisnili še bolj v ospredje zanimanja svetovne javnosti, saj so nekatere srednjeazijske države svoja ozemlja ponudile za odskočno desko za napade koalicijskih sil na talibanski režim v Afganistanu. Analitiki so posvarili, da je ozemlje od obal Kaspijskega morja do vršacev pogorja Pamir bistvenega pomena za mednarodno varnost, ker je zgodovinsko in kulturno povezano z Afganistanom ter nekaterimi drugimi državami, nad katerimi bi mednarodna skupnost želela imeti večji vpliv (npr. Iran). Ob tem je bilo pogosto izpostavljeno tudi dejstvo, da se preko srednjeazijskega območja na svetovne trge pretihotapi veliko mamil in drugega nedovoljenega blaga.

Za domnevni spopad interesov velesil v Srednji Aziji po koncu hladne vojne so pisci, tako novinarji kot resnejši znanstveniki, skovali privlačno ime Nova Velika igra. Izraz Velika igra sicer izvira iz 19. st. in označuje strateško rivalstvo v Srednji Aziji med

tedanjim britanskim imperijem in carsko Rusijo. Ta izraz se je uveljavil tudi po zaslugi pisateljev: literarno dovršeno, z veliko mero eksotike, ga je evropski in svetovni javnosti približal britanski pisatelj Rudyard Kipling v romanu Kim.

Naslov tega diplomskega dela je nastal na prepletu dveh tokov, starega in sodobnega – na osnovi literarnega in zgodovinsko uveljavljenega poimenovanja Velika igra ter na aktualnih procesih v mednarodnih odnosih na tem območju, kjer si današnji akterji (subjekti) mednarodnih odnosov skušajo odrezati svoj kos pogače: **Nova Velika igra? Spopad za prevlado v srednjeazijskih državah nekdanje Sovjetske zveze po koncu hladne vojne.**

Osrednje raziskovalno vprašanje diplomske naloge je ugotoviti in razložiti, na kakšen način in na katerih področjih poteka na ozemlju srednjeazijskih držav nekdanje SZ boj za prevlado med tremi gospodarsko-vojaškimi velesilami ZDA, Rusijo in Kitajsko ter nadalje, na kakšne vzode vpliva(nja) so se oprle omenjene države, da bi povečale svoj vpliv. Zanimalo me bo, ali se skušajo države v regiji zasidrati predvsem vojaško (z gradnjo vojaških baz, prodajo orožja itd.) ali pa gre morda za bolj dolgoročne načrte, ki vključujejo širjenje gospodarskega in kulturnega vpliva v regiji. Skušal bom tudi ugotoviti, ali na katerih področjih morda prihaja do sodelovanja med velesilami ali pa proces »sidranja« v regiji poteka predvsem v duhu tekmovanja.

Raziskovalna tema je **relevantna** za zdajšnje razumevanje mednarodnih odnosov in političnih procesov ne le v Srednji Aziji, temveč tudi v širši mednarodni skupnosti. Regija je trenutno razmeroma krhka z varnostno-političnega gledišča – na območju vlada velika revščina; narodnostno-versko sestava je zelo pestra, kar ne pripomore k ustvarjanju družbene kohezije; razmeroma avtokratični režimi in boj za prevlado med velesilami v regiji pa tudi ne govorijo v prid tezi, da bi se območje lahko kmalu konsolidiralo; v Srednji Aziji vznikajo nove radikalne (islamistične) skupine, ki skušajo zrušiti vladajoče politične elite in spremeniti *status quo*. Zaradi vseh navedenih razlogov je stabilnost tega območja (in posledično tudi širše mednarodne skupnosti!) odvisna tudi od tega, kako politiko do regije bodo ubrale velike države. Nadalje, na svetovnem prizorišču poteka oster boj za dostop do strateško pomembnih naravnih virov in svoje račune pri tem ima tudi Evropska unija (EU). Kljub dejstvu, da je obravnavano območje nekaj tisoč kilometrov stran od sedemindvajseterice, je zaradi energetske-surovinske odvisnosti poznavanje tamkajšnjih

političnih procesov pomembno za vso EU, posledično tudi za Slovenijo. Stabilnost srednjeazijskih držav je pomembna tudi s širšega zornega kota: v dobi globaliziranega sveta in transnacionalnih groženj bi del odgovornosti za razmere in politične procese v revnejših predelih sveta, tudi v Srednji Aziji, morala pasti predvsem na ramena razvit(ejš)ih. Nenazadnje so srednjeazijske države sodelujoče države Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE); velik del slovenskega predsedovanja organizaciji l. 2005 je bil posvečen prav Srednji Aziji, saj so geografsko sicer oddaljene države dejansko naša neposredna soseščina.

Morebitna »**dodana vrednost**« naloge, povezana z relevantnostjo (ki se sicer Srednje Azije ne dotika neposredno), je verjetno metodološka – skušal sem oblikovati metodološki okvir / sistem, s katerim bi lahko ugotavljali moč in vpliv držav(e) v drugi(h) državah). V tej nalogi je metodološki okvir uporabljen na primeru Srednje Azije, a bo morda v prihodnosti kdo podobno analizo opravljal za druge dele sveta. Metodološki aparat, ki je podrobneje razdelan v naslednjih odstavkih, je zastavljen na modulni način, da bi se ga v prihodnjih poskusih podobnih analiz moči in vpliva lahko dopolnjevalo ali pa bi se mu v odvisnosti od ravni analize, kriterijev in dostopnosti podatkov določene parametre odzemale.

Glavni motiv, zaradi katerega sem se odločil za poskus oblikovanja omenjenega metodološkega sistema, je, da sta vpliv in moč pogosto uporabljena koncepta v znanosti o mednarodnih odnosih, precej nejasno pa je, na kaj točno se nanašata, kaj dejansko z njima mislimo in kako ju ugotavljamo. Če bi tak metodološki aparat obstajal, bi nekatere odločitve političnih akterjev morda postale lažje razložljive, morda celo bolj predvidljive. Družboslovna znanost se sooča s pogostimi očitki o (domnevni) neeksaktnosti in morda bi razvijanje ustrezne metodologije v nadaljnjih raziskavah moči in vpliva ta dva koncepta naredilo uporabnejša, bolj oprijemljiva in kar je najpomembneje, primerljiva. Vsebinski motiv za preučevanje Srednje Azije pa je v tem, da v slovenski literaturi o mednarodnih odnosih o tem turbulentnem območju ni veliko napisanega.

Diplomska naloga je **sestavljena** iz osmih vsebinskih sklopov. Uvodu, ki z osrednjim raziskovalnim vprašanjem, očrtom metodologije in opredelitvijo hipotez diplomsko delo umesti v širši kontekst, sledi drugo poglavje, v katerem sta definirana moč in vpliv (v mednarodnih odnosih); tretje poglavje je osredotočeno na pomen Srednje Azije v mednarodnih odnosih; četrto poglavje se ukvarja s pomenom srednjeazijskih držav za

Kitajsko, Rusijo in ZDA; v petem poglavju so analizirani gospodarski parametri vpliva / moči Kitajske, Rusije in ZDA v srednjeazijskih državah; šesto poglavje govori o vojaških parametrih vpliva in moči; sedmo predstavlja poskus analize t. i. mehke moči Kitajske, Rusije in ZDA v Srednji Aziji; zaključek je namenjen sklepnim ugotovitvam, preverjanju hipoteze in nadaljnjim predlogom analize vpliva in moči v srednjeazijskih državah in širši mednarodni skupnosti.

Diplomsko delo ima dve medsebojno povezani **hipotezi**:

- I.) na območju držav Srednje Azije poteka boj za prevlado na gospodarskem, vojaškem in politično-kulturnem področju med ZDA, Rusijo ter Kitajsko;
- II.) v boju za prevlado v Srednji Aziji so največ vpliva in moči pridobile ZDA kot edina prava svetovna velesila, ki si utrjuje svoj položaj v svetu, medtem ko Kitajska in Rusija v tem boju izgubljata.

Metodološki okvir je, izhajajoč iz obeh hipotez, zasnovan na treh ravneh: *gospodarski, vojaški in politično-kulturni*. Za ugotavljanje vpliva in moči bom uporabil (in modificiral) teoretski koncept ameriškega politologa Josepha Nyea (2004), ki je v teorijo mednarodnih odnosov vpeljal pojma t. i. trde in mehke moči. Pri prvi gre predvsem za moč, izhajajočo iz vojaških in gospodarskih kazalcev neke države; v nasprotju s trdo pa mehka moč izhaja iz privlačnosti neke kulture, države, vzorcev, tudi zgodovine in številnih drugih atributov. Bistvena razlika med obema tipoma moči je v tem, da mehka načeloma ne vključuje prisile (gre namreč za privlačnost idej) ter da jo je težje meriti in ugotavljati. Nyeov koncept moči bom tudi operacionaliziral in ga skušal nadgraditi z relevantnim sistemom, s katerim bi lahko moč in vpliv treh velikih držav tudi dokazovali (in primerjali).

Nye (1991, 2002, 2004) pri analizi vpliva in moči v mednarodnih odnosih v svojih delih ostaja predvsem na ravni (sicer nepogrešljive) opisne kvalitativne analize ter nizanja in povezovanja dejstev. Medtem pa so poskusi oblikovanja **metodološkega inštrumenta**, s katerim bi razpršena družbena dejstva povezali v koherentno celoto, tako pri Nyeu kot tudi pri številnih drugih politologih, razmeroma redki. V nalogi bom izhajal iz pozitivistične, »comtovsko-durkheimovske« tradicije, ki predpostavlja obstoj družbenih dejstev. Kljub zavedanju, da družboslovni raziskovalni znanstveni aparat v primerjavi z naravoslovnim zaradi narave in specifike preučevanih problemov redkeje uporablja kvantitativne metode, menim, da utegne metodološki prispevek diplomske naloge morda spodbuditi kakega

družboslovca, da skuša družboslovni znanosti lastne raziskovalne zagonetke, če je to seveda možno, osmisлити tudi skozi prizmo kvantitativne analize.

Gospodarsko moč in vpliv (prva faktorja trde moči) bom ugotavljal z:

- a) *višino tujih neposrednih naložb* Kitajske, Rusije in ZDA v srednjeazijskih državah in odgovorom na vprašanje, ali gre za *vpletenost velesil v strateško pomembne panoge*;
- b) primerjavo *deležev uvoza* srednjeazijskih držav iz Kitajske, Rusije in ZDA in *deležev izvoza* srednjeazijskih držav v tri velesile;
- c) *uradno razvojno pomočjo* Kitajske, Rusije in ZDA srednjeazijskim državam;
- d) analizo *pomembnejših gospodarskih poslov* med srednjeazijskimi državami ter Kitajsko, Rusijo in ZDA.

Zanimiv parameter analize bi bila tudi kreditna odvisnost (zadolženost), a se srednjeazijske države, kot se je izkazalo, zadolžujejo predvsem pri mednarodnih finančnih institucijah, ne pa pri drugih državah.¹ Analiza zadolževanja srednjeazijskih držav pri Kitajski, Rusiji in ZDA je v tem primeru torej brezpredmetna in jo bom zato izpustil, čeprav sem jo sprva nameraval opraviti.

Analiza **vojaške moči in vpliva (druga faktorja trde moči)** bo temeljila na naslednjih parametrih:

- a) *število vojakov in vojaških oporišč* Kitajske, Rusije in ZDA v srednjeazijskih državah;
- b) *varnostni in vojaški sporazumi (dogovori)* Kitajske, Rusije in ZDA z državami Srednje Azije.

Če bom analizo trde moči velesil v srednjeazijskih državah vsaj posredno lahko ugotavljal in utemeljeval s pomočjo kvantitativne analize, bo to pri mehki moči zaradi njene neoprijemljivosti težje oz. celo nemogoče. Analiza le-te bo zato temeljila predvsem na kvalitativnih, medsebojno težje primerljivih elementih, kot to velja za gospodarsko in vojaško moč ter vpliv: *javnomenjska podpora* oz. naklonjenost prebivalcev srednjeazijskih držav Kitajski, Rusiji in ZDA; *razširjenost kitajskih, ruskih in ameriških sredstev*

¹ Države Srednje Azije se največ zadolžujejo pri Mednarodnem denarnem skladu (MDS), Svetovni banki, Mednarodni banki za obnovo in razvoj, Azijski razvojni banki (*Asian Development Bank*, ADB), Evropski banki za obnovo in razvoj (*European Bank for Reconstruction and Development*, EBRD), Islamski razvojni banki itn. Ob tem je potrebno povedati, da je glasovalna moč (oz. vpliv) držav v večini finančnih institucij odvisna od njihovega deleža v institucijah, vendar analiza tega elementa presega domet diplomskega dela.

množičnega obveščanja v obravnavanih državah; *navzočnost nevladnih institucij*, ki jih financirajo velesile in s tem (v omejenem dometu) širijo svojo priljubljenost; *izmenjava študentov*; *politično-kulturni dogovori* med srednjeazijskimi državami in Kitajsko, Rusijo in ZDA itn.

Razmeroma zapleten metodološki okvir bom podprl tudi z nekaterimi (klasičnimi) družboslovnimi metodami: **opisno metodo** ter **analizo in interpretacijo primarnih ter sekundarnih virov**.

Vsak metodološki okvir vsebuje določene **pomanjkljivosti** in **omejitve**. Ta je temu verjetno še toliko bolj podvržen, saj predstavlja poskus oblikovanja nečesa novega. Bralec bo lahko ugotovil, da bi na vseh treh ravneh analize lahko vključili dodatne parametre, ki bi natančneje opredelili moč in vpliv. Zaradi prostorske omejenosti naloge, nerelevantnosti in pogoste nedostopnosti podatkov sem za analizo izbral le nekatere parametre. Metodologija te naloge je, kot sem že zapisal v prejšnjih odstavkih, poskus oblikovanja metodološkega aparata, ki je zastavljen modularno – to pomeni, da se mu določene (relevantne in dostopne) parametre analize lahko dodaja oz. odvzema. Diplomsko delo je seveda podvrženo tudi že znanim (klasičnim) omejitvam raziskovalnih metod: analiza primarnih virov dovoljuje uporabniku oz. bralcu (torej piscu tega diplomskega dela) lasten pogled in interpretacijo, saj izpostavlja dejstva, ki se mu (mi) zdijo pomembna; podoben problem se pojavi pri analizi sekundarnih virov, saj ti vsebujejo interpretacijo avtorja (torej pisca sekundarnega vira) in jih je zato treba jemati *cum grano salis*; problem opisne metode je, da sama po sebi ne vodi do analize.

V povezavi z metodološkimi pomanjkljivostmi še o **dometu** diplomske naloge. Že v uvodnih stavkih sem nakazal, da se bom osredotočil le na tri države (velesile), ki se gospodarsko, politično in vojaško najbolj angažirajo na obravnavanem območju, vendar je nujno vedeti, da spopad za prevlado (če uresničevanje političnih, gospodarskih, vojaških in drugih interesov imenujemo tako) v Srednji Aziji poteka v precej širšem *geografskem* in *vsebinskem* kontekstu:

a) v spopadu za prevlado sodelujejo tudi nekatere druge vplivne države v mednarodnih odnosih, npr. Francija, Nemčija in Indija, do neke mere tudi Ukrajina, Južna Koreja, Turčija in Iran, ki pa jih zaradi prostorske omejenosti ne bom vključil v analizo;

b) spopad za prevlado ni omejen zgolj na gospodarsko, vojaško in politično področje, ampak te okvire bistveno presega; značilnosti »vladanja« (oz. upravljanja, *governance*) v 21. st. bi morali ugotavljati tudi na nadnacionalni ravni, naloga pa se osredotoča predvsem na nacionalno; v analizo tako ne bodo vključeni ostali, nedržavni subjekti mednarodnih odnosov, npr. mednarodne organizacije ali multinacionalke; ti akterji bodo sicer vključeni v obravnavo, a posredno – administracije Kitajske, Rusije in ZDA za delovanje svojih podjetij po svetu, tudi v srednjeazijskih državah, vselej skušajo ustvariti ugodne pogoje, saj imajo od tega tudi same korist.²

² Marsikdaj so multinacionalke precej vplivnejše kot kakšna mala država, saj so finančno in politično močnejše, na politiko določene države pa (lahko) vplivajo tudi izven vidnih konvencionalnih okvirov.

2. MOČ IN VPLIV V MEDNARODNIH ODNOSIH

»Power in international politics is like the weather.
Everyone talks about it, but few understand it.«

Joseph S. Nye, Jr.

Kako meriti moč in vpliv v modernih mednarodnih odnosih? Zakaj so ZDA v njih »močnejše« in zakaj naj bi imele več vpliva na svetovno politiko kot npr. Marshallovi otoki? Je vzrok temu nekaj tisočkrat večji bruto družbeni proizvod ZDA, še več kot tolikokrat močnejša vojska ali pa pravi vzrok morda tiči drugje? Zakaj se vlogo nespornih favoritov v smislu vpliva in moči v mednarodnih odnosih nekaterim državam skoraj soglasno priznava, druge pa se morajo za svojo »moč« nenehno boriti in jo vseskozi dokazovati? Ali pa gre morda pri opredelitvi moči in vpliva za skupek več elementov, ki se skozi čas in razumevanje mednarodnih odnosov spreminjajo?

Namen diplomske naloge ni poglobljena teoretska razprava o razumevanju moči in vpliva v mednarodnih odnosih. V tem poglavju skušam zgolj opozoriti na in pojasniti različna dojetanja omenjenih pojmov. V nadaljevanju je potrebno razmeroma natančno določiti, kaj za potrebe diplomske naloge razumem s terminoma *moči* in *vpliva*, saj sta to osrednji kategoriji analize.

2.1 TRADICIONAL(ISTIČ)NI TEORETSKI POGLEDI NA MOČ IN VPLIV

Skozi zgodovinsko dialektiko so državniki in drugi »opazovalci« mednarodnih odnosov moč in vpliv razumeli skozi tedanji prevladujoči diskurz, ki je vedno zrcalil tedanje družbene okoliščine. Za potrebe analize je tradicionalne vzorce potrebno preseči in jih opredeliti sodobnim mednarodnim odnosom (v Srednji Aziji) primerno.³

Moč je v mednarodnih odnosih opredeljena na različne načine: a) kot končni cilj držav oz. njihovih voditeljev, b) kot sredstvo vpliva oz. nadzora nad dogodki, akterji,

³ Znan primer iz 17. st. govori o tem, da so teoretiki merkantilizma govorili o moči Španije skozi perspektivo njenih zalog zlata in srebra. To je bil eden izmed glavnih razlogov, zakaj niso mogli napovedati oz. predvideti vzpona Nizozemske, ki je pridobila predvsem s trgovanjem ali pa npr. kasnejše moči Francije, ki jo je črpala predvsem iz velikega števila prebivalstva in učinkovite upravne razdelitve. Dialektika se je nadaljevala tudi v 18. st.: tisti, ki so poudarjali predvsem veliko število francoskega prebivalstva in iz tega izhajajočo moč kmetijstva, so spregledali hiter vzpon Velike Britanije, ki je temeljil predvsem na politični stabilnosti in ugodnih pogojih, ki so izšli iz industrijske revolucije. Zgodba seveda ni končana; Adam Brooks je l. 1900 uvedel indeks prihodnje gospodarske in vojaške moči, ki je temeljil na zalogah kovin in mineralov – vemo, da v 21. st. države, ki temeljijo na predelavi oz. pridobivanju omenjenih surovin, težko konkurirajo državam z dostopom do visoko razvitih informacijskih tehnologij (Nye 1991: 7–8).

področji in rezultati, c) kot izraz zmage v konfliktu za dosego varnosti,⁴ č) kot nadzor nad viri in razpoložljivimi zmožnostmi (Flyvbjerg 2006). Politični analitiki termin moč navadno opredeljujejo kot sposobnost nekoga oz. nečesa, da vpliva na dogodke oz. druge akterje v mednarodnem sistemu. Vplivanje se lahko doseže na različne načine: do njega lahko pride zaradi prisile; nekdo ima lahko vpliv zaradi privlačnosti (svojih idej, načina življenja, razmišljanja, kulture itn.); vpliv(anje) se lahko razvije iz nuje doseganja skupnega interesa; obstaja tudi možnost, da do vpliv(anja) pride zaradi tekmovanja med posameznimi akterji (Chadwick 1999).

Moč (in z njo povezan vpliv) je pogosto opredeljena kot zmožnost za doseg o zastavljenih ciljev oz. sposobnost nadzorovanja drugih.⁵ Ta sposobnost je mnogokrat povezana s posedovanjem določenih resursov.⁶ Politični voditelji še posebej radi moč »razumejo« na tak, metričen način (ki je v primerjavi s prej omenjenim – nekateri ga imenujejo behavioristični – uporabnejši, saj je bolj oprijemljiv in konkretniji (merljiv) ter posledično, primerljiv. Ob tem moramo omeniti tudi sposobnost transformacije resursov (zmožnost učinkovitega oblikovanja moči iz teh resursov), saj ni nujno, da ima določen akter veliko moč *per se* oz. zgolj zato, ker ima več nečesa (resursov) v primerjavi z rivalom (Nye 1991: 26–7, 2004: 2).⁷

2.1.1 Realistična in neorealistična teorija

Realistična teorija mednarodnih odnosov moč razume predvsem v smislu vojaške moči, saj primarno perspektivo omenjene teorije tvorijo države. Glavna cilja držav sta uresničevanje nacionalnih interesov in preseganje varnostne dileme. Začetniki realistične teorije Tukidid, Machiavelli in Hobbes ter tudi njihovi »teoretski dediči« so moč razumeli predvsem v sistemu ravnotežja moči med državami v anarhični mednarodni skupnosti, torej ena država *vis-a-vis* druge (Nye 1991: 177). Viotti in Kauppi (v Sterling-Folker 2006: 15)

⁴ Varnost po hladni vojni je opredeljena kompleksno in razširja razumevanje koncepta zgolj z vojaških vidikov tudi na druge – političnega, gospodarskega, okoljskega in soci(et)alnega (Buzan, Weaver, de Wilde 1998).

⁵ Ena izmed najbolj uveljavljenih definicij moči je tista, ki jo je uvedel Robert Dahl (v Nye 1991: 26) na začetku šestdesetih let 20. st. Opredeljena je kot sposobnost, da nekoga prisiliš, da naredi nekaj, česar sicer ne bi storil.

⁶ Med te resurse avtorji najpogosteje uvrščajo: prebivalstvo, ozemlje, naravne vire, gospodarsko moč, vojaške sile in politično stabilnost v širšem kontekstu (Cline 1977, Morgenthau 1955, Knorr 1975 v Nye 1991: 26).

⁷ Za ponazoritev uporabimo primer iz kvartopirstva: neki igralec ima lahko z dejansko slabšimi kartami večjo moč (in vpliv) ter igro lahko dobi, če bo izkoristil relativne prednosti ali pa bo znal spretno prikriti slabosti (Nye 1991: 26).

navajata znani primer iz zgodovine mednarodnih odnosov grškega zgodovinarja Tukidida, ki je v Melijskih dialogih zapisal, da je standard zakonitosti odvisen od sposobnosti prisile, kar pomeni, da močni uporabijo toliko moči, kot jo imajo, medtem ko šibki sprejmejo, kar pač morajo sprejeti.

V mednarodnih odnosih se termin moč pogosto uporablja v relacijskem smislu, ki izraža sposobnost posameznika (ali neke skupine), da vpliva in nadzoruje drugega posameznika (ali neko drugo skupino) oz. njegovo (njeno) ravnanje (*output*) (Baldwin v Sterling-Folker 2006: 12). Taka opredelitev moči zrcali duh realističnega pogleda na mednarodne odnose.

Zdi se, da je besedni zvezi *spopad za prevlado*, ki jo uporabljam v diplomski nalogi, realistična teorija mednarodnih odnosov imanentna – a kljub temu ne trdim, da bi ta teorija lahko predstavljala hrbtenico analize. S konceptoma moči in nacionalnih interesov bi dogajanje v mednarodni skupnosti, tudi Srednji Aziji, sicer lahko razmeroma enostavno razložili (ZDA, Rusija in Kitajska v državah Srednje Azije uresničujejo svoje nacionalne interese, njihove medsebojne odnose zaznamuje nezaupanje, zato kujejo zavezništva in po načelu igre ničelne vsote na račun tekmecev povečujejo moč v mednarodni skupnosti ter tako presegajo varnostno dilemo itn.), vendar opozarjam, da je realnost danes drugačna: svet je prepleten; socialne, gospodarske, politične in vojaške sfere različnih držav se medsebojno prekrivajo, celo dopolnjujejo, zato je razlaganje spopada za prevlado zgolj z realistične perspektive le parcialna (in poenostavljena) slika realnosti.⁸

Čeprav se večini akademikov (in še več oblikovalcev politik) upira priznati, po mnenju Walta (1998: 9) prav realizem »/o/staja nepremagljiv splošni teoretski okvir za razumevanje mednarodnih odnosov.« Države po njegovem tudi v 21. st. delujejo v pogojih varnostne dileme, saj skrbno pazijo, da se ne poruši ravnotežje moči v mednarodnem

⁸ Skozi realistično prizmo, ki jo pogosto označujejo za pesimistično teorijo (npr. Caporaso 2003, Sterling-Folker 2006:13, Walt 1998), so pogosto razloženi številni primeri iz zgodovine, ki imajo vzporednice tudi s sodobnim bojem za prevlado v Srednji Aziji. Spomnimo se npr. Tukididovih peleponeških vojn v 5. st. p.n.š., ko sta se za položaj *primus inter pares* antične Grčije potegovali Šparta in Atene. Za netenje ognja niso bile krive zgolj Atene, ki so se nezadržno krepile, ampak je k vojni prispevala tudi Šparta, in sicer s svojim občutkom ogroženosti (Nye 1991: 17). To dokazuje, da ima tudi psihologija oz. natančneje, percepcija odnosov oz. moči pomemben vpliv pri boju za prevlado, kar lahko apliciramo tudi na preučevano območje: če se bo katera izmed držav (ZDA, Rusija oz. Kitajska) preveč usidrila v srednjeazijskih državah, ima lahko to srednje- in dolgoročne posledice na stabilnost v regiji, saj lahko katera izmed držav ugotovi, da v tekmi izgublja in zato povzroči nekaj, kar ni v skladu s »pravili igre« (ki jih v tem kontekstu lahko razumemo kot ustaljene vzorce obnašanja modernih držav).

sistemu.⁹ Konec hladne vojne tako še zdaleč ni pomenil konca politike moči v mednarodnih odnosih (*power-politics*).

Malo drugače moč razumejo neoklasični realisti, ki menijo, da so velike sile v mednarodnih odnosih nekoliko konservativne; bolj kot za pridobitev oz. povečevanje moči naj bi si namreč prizadevale za ohranitev relativne moči in prestiža v mednarodnih odnosih. Po mnenju neoklasičnih realistov so voditelji velikih držav nagnjeni k političnemu angažiranju na svetovni periferiji, da ne bi zakockali ugleda in moči svoje države v svetu velikih držav (Sterling-Folker 2006: 42, 46).

Neoklasična realistična teorija bi najverjetneje zagovarjala tezo, da je Srednja Azija še en poligon v mednarodni skupnosti, kjer si lahko velike države (ZDA, Rusija in Kitajska) precej dovolijo na račun manj pomembnih držav (Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan). Napake so za velesile v tem delu sveta, o katerem je v mednarodnih odnosih in medijih manj govora, tudi manj usodne. ZDA, Rusija in Kitajska se gospodarsko, vojaško, politično in kulturno udeležujejo v Srednji Aziji, da bi ohranile relativno vpliven položaj v mednarodni skupnosti. Če bi iz te »igre« izstopile, bi svoj položaj (in ugled) lahko kmalu izgubile. Pomemben predstavnik neorealistične šole Kenneth Waltz bi dogajanje v Srednji Aziji verjetno razložil kot boj velesil za preživetje v mednarodnem sistemu, ki je anarhičen – tako stanje pa šibke države prisili, da se raje, kot da bi z velesilo sklenile pakt, združijo med sabo in se tako zoperstavijo močnejši državi.

2.1.2 Marksistični pogledi

Po marksistični teoretski misli ima moč tisti, ki nadzoruje (oz. ima v lasti) produkcijska sredstva. Z drugimi besedami: gibalno v svetovni politiki so način proizvodnje in gospodarske spremembe, ki določajo naravo družbenih in političnih odnosov znotraj neke politične entitete oz. odnose med njimi (Wallerstein 1979: 136). Ko se pojavi nov način proizvodnje, nastanejo novi razredi, s tem pa vznikne tudi novi dominantni, vladajoči razred (Zacher in Matthews v Sterling-Folker 2006: 200). Sodobni marksisti zagovarjajo tezo, da imajo moč tiste države, ki imajo pomemben vpliv v nekaterih mednarodnih finančnih institucijah, kot sta Svetovna banka in MDS. Temu dodajmo še pristop

⁹ Več o konceptu varnostne dileme in o tem, kako jo države rešujejo, v Buzan (1991).

ortodoksnih marksistov, ki bi trdili, da močne kapitalistične države surovo izkoriščajo revne države svetovne periferije (Walt 1998: 30).

Skozi lupo omenjenih teoretskih razmišljanj najdemo odgovore tudi na zapletene procese širjenja vpliva velikih držav v srednjeazijskih državah. Po marksističnem pogledu močne države – v našem primeru torej ZDA, Rusija in Kitajska – v Srednji Aziji iščejo izvozne trge, ker ustvarjajo presežke, ki jih doma ne morejo prodati. Omenjene velesile se v tujino ne »podajajo« zgoj z neposrednim izvozom izdelkov, temveč tudi na bolj sofisticirane, dolgoročne načine: vlagajo v obliki tujih neposrednih naložb, razvijajo infrastrukturo, denar namenjajo razvoju tehnologije in izobraževanju, izvajajo obsežne propagandne akcije in tako ustvarjajo nove trge. Vladajoče ameriške, ruske in kitajske elite z vplivom, ki ga imajo v mednarodnih finančnih institucijah (Svetovni banki, MDS, Azijski razvojni banki itn.), srednjeazijske države vpregajo v odnose odvisnosti in izkoriščanja ter tako še povečujejo svoje bogastvo.

2.1.3 Liberalistična teorija

V luči ciljev diplomske naloge je relevantna tudi liberalistična teorija mednarodnih odnosov, po kateri ob nacionalnih državah obstajajo tudi drugi pomembni subjekti mednarodnih odnosov, npr. naddržavne institucije, transnacionalni akterji in mednarodne organizacije (Sterling-Folker 2006: 55). Srednja Azija pri tem ni izjema: analizirati sodobne politične procese na tem območju skozi prizmo liberalistične teorije bi bilo seveda zelo relevantno, a zaradi omejenega obsega naloge, v kateri se osredotočam predvsem na moč in vpliv (treh velikih) držav, tega ne bom mogel storiti. Vsekakor bi morebitne nadaljnje analize, ki bi vključevale nadržavne akterje, pripomogle k širšemu razumevanju tako Srednje Azije kot tudi konceptov moči in vpliva v mednarodnih odnosih.

Srednjeazijske države so članice številnih mednarodnih vladnih organizacij, ki s svojim delovanjem sovplivajo na državno politiko in obratno, saj prav države članice določajo delovanje naddržavnih institucij. Na obravnavanem območju so prisotne tudi številne mednarodne nevladne organizacije (tudi multinacionalke) in ostali, za liberalistično teorijo pomembni igralci v mednarodnih odnosih. Čeprav imajo omenjeni akterji mnogokrat celo večjo moč kot nacionalne države, jih zaradi omejenega obsega naloge ne bom natančneje obravnaval, bom pa jih na posameznih točkah, kjer bo to potrebno za razumevanje dogajanja v Srednji Aziji, omenil. Med drugim bom analiziral tudi

gospodarske tokove med Rusijo, ZDA in Kitajsko ter srednjeazijskimi državami (ki jih ustvarjajo ruska, ameriška in kitajska podjetja, ki poslujejo mednarodno), zato lahko rečem, da je del metodološkega okvira osnovan tudi na predpostavkah liberalistične teorije.

2.2 NOVEJŠE (MODERNE) TEORIJE MOČI IN VPLIVA

Po mnenju Walta (1998: 5, 9) je potrebno priznati, da kljub raznovrstnim teoretskim perspektivam, ki vsaka na svoj način pojasnjujejo iste dogodke (v našem primeru torej spopad za prevlado v Srednji Aziji), še posebej v novejših teorijah na več področjih preučevanja prihaja do konvergence.¹⁰ Realisti npr. priznavajo pomen nacionalizmov znotraj države, militarizma, etničnosti oz. drugih znotrajdržavnih elementov, liberalisti se zavedajo velikega pomena moči v mednarodnih odnosih, sodobni marksisti v svoje poglede vključujejo tudi pomen nacionalnih interesov (ki jih seveda generira vladajoči družbeni razred). Ker so meje med različnimi teoretskimi perspektivami pogosto zabrisane, se v preučevanju mednarodnih odnosov, kot pravi Walt (*ibid.*), lahko poslužimo t. i. intelektualne arbitraže.

Zavedajoč se konvergence teorij, t. i. intelektualne arbitraže in dejstva, da realizem pač ne more razložiti vsega, bodo k razlagi procesov v Srednji Aziji v tej diplomski nalogi pomembno prispevale tudi druge teorije. Če Waltovo teorijo (*ibid.*) predrugačimo in apliciramo na teoretski okvir diplomskega dela, lahko zapišemo, da bo analiza boja za prevlado v Srednji Aziji kot osrednjo kategorijo sicer obravnavala (nacionalne) države, ki pa ne delujejo v vakuumu, temveč nanje pomembno (po nekaterih teoretikih celo odločilno) vplivajo elementi, ki jih na (nacionalno) državo fokusirana realistična teorija pozablja. Prav zato bom v diplomskem delu skušal orisati tudi glavne poteze slednjih. Če na tem mestu parafraziram Walta (*ibid.*) – poleg neizogibnega zavedanja pomena moči v mednarodnih odnosih bom upošteval tudi pomen nekaterih drugih, za znanost o mednarodnih odnosih pomembnih elementov, ki jih izpostavljajo modernejše teorije.

Razumevanje moči in vpliva se je, kot smo ugotovili skozi primerjavo teoretskih pogledov v prejšnjem poglavju, sčasoma premaknilo z državnocentrične perspektive na širši spekter. Moč je »postajala« vedno manj prisilna, a hkrati vedno bolj neoprijemljiva.

¹⁰ Sodobne(jše)mu konceptu moči oz. vpliva se je že l. 1939 približal britanski predstavnik realistične šole E. H. Carr. Moč v mednarodnih odnosih po njegovem tvorijo tri komponente: vojaška in gospodarska moč ter moč nad ustvarjanjem mnenja (Nye 2004: 8). Tako razumevanje moči je blizu opredelitvi tega koncepta v diplomski nalogi.

Tako se je npr. postmodernistična misel mednarodnih odnosov oddaljila od realističnega koncepta v tem, da moči ne razume več skozi perspektivo (nacionalne) države. Na mestih, kjer realisti govorijo o moči kot vplivu države, nadzoru in resursih, se postmodernisti približajo Foucaultovemu pogledu, ki moči ne razume kot izvajanje nečesa nad nekom oz. nečim (torej v smislu prisile, op. av.), ampak ima moč po njegovih predpostavkah tudi druge dimenzije – postane celo plodna in ustvarjalna, s tem pa pomembna *per se* (Bartelson in Webber v Sterling-Folker 2006: 168).

2.2.1 Konstruktivistična teorija

Med novejšje teorije mednarodnih odnosov uvrščamo konstruktivistični pristop, katerega osrednji kategoriji preučevanja sta prevladujoči diskurz in vpliv idej, ki na diskurz vplivajo. Konstruktivistična teorija poudarja, da je identiteta držav družbeno in zgodovinsko konstruirana. V fokusu preučevanja tako nista več država in njena moč, čeprav slednja tudi pri konstruktivistih ni nepomembna – le razumejo jo na drugačen način. Tudi pri konstruktivistih prihaja do konvergence teorij, ko trdijo, da so ideje (oz. socialni konstrukti) sicer zelo pomembne, da pa imajo bistveno večji vpliv, ko jih zagovarjajo močne in vplivne države (Walt 1998: 9).

Po tej teoriji bi lahko rekli, da je »dejstvo«, češ da se Rusija, Kitajska in ZDA v Srednji Aziji borijo za prevlado, zgolj družbeno-zgodovinsko pogojen in konstruiran mit, ki ob drugačnem diskurzu kot tak sploh ne bi obstajal. Povedano drugače: po tej teoriji ena velesila le percipira, da jo druga velesila skuša gospodarsko, politično, vojaško in kulturno prehiteti v Srednji Aziji in se dokopati do boljših izhodišč, iz česar izhaja tudi percipcija, da je druga država potencialni sovražnik. V skladu s to teorijo se moramo torej vprašati, ali ZDA, Rusija in Kitajska dejansko »prodirajo« na to območje ali pa so nekateri avtorji domnevno »prodiranje« velikim državam le pripisali, ko so videli, da obravnavane velesile sklepajo pomembne posle z razmeroma obubožanimi srednjeazijskimi državami. Prav zato bom v naslednjih poglavjih skušal orisati nekatera »dejstva«, ki bodo odgovorila na vprašanje, ali na ozemlju Srednje Azije zares poteka spopad za prevlado. Le-tega nikakor ne smemo razumeti v ozkem smislu (npr. le kot fizično silo), saj gre za mnogo bolj subtilne procese sidranja oz. infiltracije velesil v Kazahstan, Kirgizijo, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan.

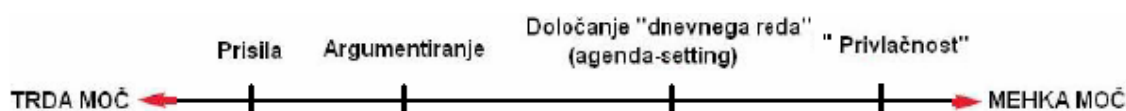
2.2.2 Teorija mehke in trde moči

Eden izmed pomembnejših teoretikov, ki se v sodobni politični teoriji ukvarja s teorijami moči, je ameriški politolog Joseph Nye (1991, 2002, 2004). Konec osemdesetih let 20. st. je v preučevanje mednarodnih odnosov vpeljal danes skoraj nepogrešljiva pojma mehke in trde moči (*soft power / force* in *hard power / force*). Omenjeni koncept bom podrobneje opredelil v nadaljevanju, saj bom na podlagi tradicionalnega in modernega razumevanja moči (s poudarkom na Nyeovi dihotomiji) lahko dokončno oblikoval in sintetiziral teoretsko-metodološki okvir za analizo vpliva Rusije, ZDA ter Kitajske v Srednji Aziji.

Koncept mehke in trde moči je opredeljen dihotomno. Gospodarska in vojaška moč spadata v kategorijo trde moči, medtem ko privlačnost neke kulture, dejanj, načina življenja, nadzor oz. obvladovanje institucionalne infrastrukture in informacijske tehnologije sodijo v kategorijo mehke moči (Nye 1991).

Za lažjo ponazoritev si predstavljajmo kontinuum: na eni skrajni točki je trda moč, na drugi mehka. Prva vrsta moči pomeni, da nekega posameznika (ali skupino) prisiliš, da stori neko dejanje, medtem ko mehka moč predpostavlja, da posameznik (ali skupina) stori oz. namerava izvesti neko dejanje, ker je prepričan(a), da bo izvedba tega dejanja imela pozitivne učinke zanj(o) (Nye 2002: 8, Smith-Windsor 2000: 51).

Skica 2.2.2.1: Trda in mehka moč

Vir: prirejeno po Nye (1991: 267).

Eden izmed problemov, ki se pojavijo pri ugotavljanju mehke moči, je njena neoprijemljivost. Če vojaške in gospodarske kazalce načeloma lahko pretvorimo v primerljive enote, za attribute mehke moči to ne velja; če je trda moč večinoma v domeni vlad držav, za mehko tega ne moremo trditi, saj jo lahko »proizvajajo« tudi npr. nevladne organizacije, podjetja in druge ustanove (Nye 2002: 10–1). Trdo moč je torej lažje ugotavljati, saj je »vidna« in se jo da »izmeriti«, ker temelji na oprijemljivejših podatkih (število vojakov, višina bruto družbenega proizvoda, tuje neposredne naložbe itd.), medtem

ko je mehka moč pogosto prikrita (včasih celo perfidna) in jo je zato težje ugotovljati, kaj šele meriti.¹¹

Sredstva trde moči za dosego ciljev so spodbude (politične, vojaške, gospodarske idr.) in grožnje oz. izvršitve groženj. V nasprotju s tema dvema vrstama sredstev pa lahko država zunanjepolitične cilje doseže tudi na drug način – tako, da ustvari tako podobo, da jo druge države upoštevajo in ji sledijo, ker spoštujejo njene vrednote ter jo celo navajajo kot zgled. Zato je zelo pomembno, da ima določena država zmožnost »oblikovanja dnevnega reda« (*agenda-setting*), saj lahko tako doseže, da se o določenih zadevah na raznih zasedanjih oz. forumih razpravlja in nato tudi odloča.¹²

Tabela 2.2.2.2: Vrste moči in sredstva za njihovo dosego

	<i>Vzorci</i>	<i>Sredstva</i>	<i>Vladne politike</i>
<i>Vojaška moč</i>	prisila, zastraševanje, zaščita	grožnja, uporaba sile	prisilna diplomacija, vojna, zavezništvo
<i>Gospodarska moč</i>	gospodarske spodbude, prisila, omejitve	plačila, sankcije	pomoč, podkupnine, sankcije
<i>Mehka moč</i>	privlačnost, oblikovanje dnevnega reda	vrednote, kultura, politike, institucije	javna diplomacija, bi- in multilateralna diplomacija

Vir: prirejeno po Nye (2004: 31).

Tudi Antonio Gramsci je v svojih delih opozarjal, da ima(jo) moč tisti, ki določa(jo) družbeno pomembne teme, razprave, polemike in javne debate oz. povedano drugače, »dnevni red« (Nye 2002: 9). Correll (1994: 1) razume razmerje med mehko in trdo močjo podobno kot Nye; meni, da mehka moč pomeni predvsem poudarjanje diplomacije, gospodarske spodbude in kulturno sodelovanje.

¹¹ Dejstvo, da na Kitajskem narašča število ljudi, ki pravico iščejo na sodiščih, bi lahko bila po nekaterih teorijah posledica ameriških filmov, ki pogosto ne minejo brez vsaj enega sodnega procesa. Če v ZDA menijo, da bi bilo na Kitajskem potrebno okrepiti pravni sistem in spoštovanje človekovih pravic, ima lahko izvažanje hollywoodskih filmov večji učinek kot pa npr. predavanja pravnih strokovnjakov na Kitajskem (Nye 2004: 12).

¹² Termin *agenda-setting* se je razvil v komunikološki znanosti v začetku sedemdesetih let 20. st. (Pöstinger 2000: 1-2), nato se je razširil na druge družboslovne vede – tudi na znanost o mednarodnih odnosih. Gre za zmožnost uvrščanja oz. razvrščanja določenih tem / vprašanj / problemov na dnevni red razprav, pogovorov, pogajanj v najrazličnejših okvirih, najsi gre za mednarodne organizacije, dvostranske meddržavne pogovore ali državne institucije.

Napak bi torej bilo, če bi v analizi in preverjanju hipotez diplomske naloge zapadli v enodimenzionalno analizo trde moči. Za potrebe diplomskega dela, izhajajoč iz novejših konceptov, sta moč in vpliv utemeljena na tradiciji pohladnovojnega obdobja, torej na zmesi gospodarsko-vojaškega angažmaja ZDA, Rusije in Kitajske v srednjeazijskih državah na eni strani ter na sidranju s sredstvi mehke moči na tem območju na drugi strani.

2.2.3 Viri mehke moči

Mehka moč neke države temelji primarno na treh komponentah: kulturi (na področjih, kjer privlači druge), političnih vrednotah (ko država živi v skladu z njimi tako doma kot tudi v tujini) in zunanji politiki (ko je ta s strani drugih držav oz. mednarodne skupnosti videti legitimna in ima moralno avtoriteto) (Nye 2004: 11).

Mehke moči ne smemo enačiti neposredno z močjo popularne kulture. Kulturni viri (*cultural resources*) niso ista stvar kot določen način obnašanja zaradi privlačnosti (*behaviour of attraction*). Pogosto namreč naletimo na posploševanje, da je neka država močna zato, ker imajo v drugi državi radi njene izdelke.¹³ Kljub napisanemu ne smemo trditi, da popularna kultura nikoli ne producira mehke moči – poudariti velja, da je učinkovitost (vira) moči vedno odvisna od konteksta oz. okolja (*ibid.*).¹⁴

Trgovina je eden izmed pomembnih načinov prenašanja kulture oz. z njo povezane mehke moči. Prenaša se tudi z osebnimi stiki, obiski, izmenjavami: pri tem Nye (*ibid.*) opozarja na pomen idej in vrednot, ki se jih v ZDA nezavedno vsako leto priuči več kot pol milijona tujih študentov. Ti po končanem študiju odidejo domov, kjer ponavadi postanejo del politične elite in tako lahko nevede širijo (tuj) način življenja in vzorce neke druge države. V tujini študirajo predvsem otroci bogatejših, ki si to lahko privoščijo; ob tem lahko nastane paradoks, saj starši kot del oblastniške klike morda nasprotujejo zunanji politiki države, kjer študirajo njihovi otroci, a jih kljub temu pošljejo tja.¹⁵

¹³ Dejstvo, da tudi v islamskem svetu veliko ljudi obožuje coca-cola in big maca, ki simbolizirata ameriški način življenja, še ne pomeni, da bodo zaradi uživanja »ameriških izdelkov« ljudje islamskih držav imeli radi ZDA. Severnokorejski voditelj Kim Džong Il, ki rad gleda filme ameriških režiserjev in je italijansko hrano, zaradi svojih cineastično-gurmanskih preferenc ne bo spremenil jedrske politike svoje države samo zato, ker kritike po spremembi politike prihajajo iz držav, katerih stvari so mu pri srcu (Nye 2004: 11-12).

¹⁴ Nye (2004: 12) ob tem navaja slikovite primere: vojaški tanki niso velika prednost pri vojskovanju v džungli; jeklo in premog ne moreta biti vir moči v industrijsko nerazviti državi; Srbi so nasprotovali vojaški operaciji Nata proti njihovi državi l. 1999, a so kljub temu zahajali v v McDonalds.

¹⁵ Pogosto pa beremo prav o nasprotnem: da so med najbolj radikalnimi tisti, ki so študirali v tujini in so se nato razočarani nad zahodnim načinom življenja vrnili v domovino, kjer so celo prevzeli vodilne vloge v »boju proti dekadentnemu Zahodu«.

Iz Nyeove koncepcije virov ameriške mehke moči bom v nadaljevanju skušal izluščiti širši koncept virov mehke moči, ki ga bom kasneje prilagodil potrebam diplomske naloge. Mehka moč je večplastna, zato bodo naslednji stavki zgolj približen oris, kako jo lahko ugotavljamo. Po Nyeovi analogiji (2004) lahko sklepamo, da mehko moč ugotavljamo (»merimo«) z naslednjimi kriteriji: a) število tujih priseljencev v določeni državi;¹⁶ b) izvoz »kulture« neke države;¹⁷ c) število tujih študentov / učiteljev v državi; č) število obiskov spletnih strani določene države; d) število mednarodno priznanih nagrad (npr. Nobelove nagrade), ki jih dobijo predstavniki določene države; e) indeks kakovosti življenja;¹⁸ f) število patentov; g) število turističnih obiskov.¹⁹

Sam bi Nyeovim kriterijem dodal še naslednje: a) javno mnenje (odnos prebivalstva do tuje države oz. njenih politik); b) delovanje (in število) nevladnih organizacij v »državi sprejemnici«;²⁰ c) programi aktivne javne diplomacije.²¹

Eden izmed najpomembnejših virov mehke moči je, kot je zapisano v prejšnjih odstavkih, »kultura«. Nekdanji ameriški državni sekretar Colin Powell je dejal, da si ne more zamisliti dragocenejše pridobitve ZDA, kot jo predstavlja prijateljstvo z bodočimi svetovnimi voditelji, šolanimi v Združenih državah. Pri tem Nye (2004: 46) implicitno opozarja, da je poleg velikega števila tujih študentov mogoče celo pomembnejša »kakovost« ljudi, ki se šolajo v tujini. Pri tem misli predvsem na osebe, ki se povzpnejo do pomembnih položajev v sistemu političnega odločanja v svojih državah.²²

¹⁶ Že prvemu Nyeovemu kriteriju lahko oporekamo, saj številni ljudje pridejo v neko državo predvsem iz ekonomskih razlogov, manj pa zato, ker bi jih država kot taka privlačila. Sčasoma se država kot taka sicer lahko »usidra« v zavest teh prišlekov in nad njimi »zmaga«, saj jim lahko postane celo bolj privlačna kot domovina, kar dokazuje neločljivo povezanost trde (ekonomske) in mehke moči.

¹⁷ Termin »kultura« na tem mestu uporabljam v prisposobi: gre za filme, knjige, glasbo, časopise in vse druge vrste medijev, ki so zrcalo družbe oz. kulture neke države.

¹⁸ Indeks kakovosti življenja poleg prihodkov vključuje tudi izobrazbo (oz. dostop do nje), zdravstveno varstvo in pričakovano življenjsko dobo.

¹⁹ Število turističnih obiskov je še eden od bolj problematičnih kriterijev, saj npr. v turistično priljubljenih destinacijah število turistov na prebivalca bistveno prekaša Norveško ali pa ZDA, ki imata po drugih kriterijih bistveno več mehke moči.

²⁰ Določene nevladne organizacije so precej politično angažirane in s svojim delovanjem širijo prevladujočo ideologijo države, ki jih pošilja in sponzorira.

²¹ Finančna podpora tuji državi naklonjenih skupin / organizacij, ki nato širijo ideje; sponzoriranje določenih dogodkov (npr. demonstracij proti neki državi oz. za politiko neke države).

²² Eden izmed zanimivih sovjetskih študentov v ZDA je bil Aleksander Jakovljev, na katerega je na univerzi Columbia l. 1958 močno vplival politični analitik David Truman. Ob vrnitvi v SZ je Jakovljev zasedel položaj člana politbiroja, njegove ideje o liberalizaciji pa naj bi močno zaznamovale nekdanjega sovjetskega voditelja Mihaïla Gorbačova (Nye 2004: 46). Seveda Nye v svojih tekstih niti za hip ne zapade v redukcionistične trditve, češ da se je SZ zlomila zgolj zaradi Jakovljevu podobnih »trojanskih konjev«.

Pomemben vzvod širjenja »kulture« so množični mediji (Nye 2004: 47–55). Če na tem mestu primerjamo relativne moči množičnih medijev ZDA, Rusije in Kitajske, so ameriški nesporni favorit, saj jih je daleč največ oz. dosežejo največ občinstva. Množični mediji lahko v razmeroma izolirane predele sveta prenesejo vzorce načinov življenja države porekla medija. Tamkajšnji prebivalci po takem načinu življenja morda hrepenijo, oblastniške strukture »držav sprejemnic« pa se temu pogosto krčevito upirajo.²³

Še enkrat velja poudariti, da se priljubljenost določenih vzorcev oz. načina življenja nikakor ne prevaja neposredno v mehko moč, ampak gre za mnogo bolj zapletene procese, ki se jih bom dotaknil v naslednjem poglavju. V srednjeazijskih državah, ki so predmet analize, so ekonomsko-socialne razmere po večini zelo slabe; prebivalstvo teh držav je zaradi nekakovostnega življenja pogosto nezadovoljno s svojim političnim vodstvom (kar je sicer v avtoritarnih režimih zaradi represije zelo težko ugotoviti) ter tako tudi mnogo bolj »ranljivo« (dojemljivo) za vplive iz tujine.

2.2.4 Vzajemno oplajanje mehke in trde moči

Mehka in trda moč sta kljub navidezni protislovnosti medsebojno sicer tesno povezani; druga drugo krepita in utrjujeta. Zelo verjetno je, da bo država, ki izgublja vojaško in gospodarsko moč, utrpela tudi posledice na račun mehke moči. Taka država bo težko oblikovala pomembne politike (soustvarjala agende) v mednarodni skupnosti, čeprav obstajajo tudi izjeme (Nye 2002: 10–11).²⁴

Mehka in trda moč se včasih medsebojno krepita, včasih ovirata. V zgodovini so se šibkejše države pogosto povezale v zvezo proti močnejši državi ter vzpostavile ravnotežje moči, ne pa vedno – včasih se šibke raje pridružijo močnejšim in potem skupaj z njimi vstopajo v mednarodne odnose. To je še posebej pogosto, kadar nimajo druge izbire ali pa ko vojaška moč velike države nastopa ob podpori mehke moči (Nye 2004: 25-6). Te ugotovitve so, kot bomo videli v nadaljevanju, aktualne tudi v spopadu za prevlado v Srednji Aziji, kjer se države v določenih primerih oz. na določenih področjih medsebojno

²³ Iranski verski voditelj Ali Al Hamnej je l. 1994 izdal fatvo na satelitske televizije, ker naj bi te »/i/ransko družbo kvarile s poceni kulturo in širile moralne bolezni Zahoda.« (Nye 2004: 51).

²⁴ Vatikan npr. ni izgubil vpliva oz. mehke moči, ko je v 19. st. sicer izgubil ozemlja nekdanje Papeške države. Nasproten primer je SZ, ki je z vojaško zasedbo Čehoslovaške in Madžarske pridobila ozemlje in gospodarske resurse, vendar jo je imperialistična politika stala podpore (mehke moči) v omenjenih državah pa tudi v širši mednarodni skupnosti. Iz današnjega sveta velja omeniti Nizozemsko, Kanado in skandinavske države, ki imajo razmeroma večjo politično težo v mednarodni skupnosti, kot pa so gospodarsko in vojaško močne (Nye 2002: 10).

povezujejo proti večjim, nemalokrat pa svoje ozemlje »velikodušno« odprejo različnim vrstam ambicij velesil.

2.3 MOČ IN VPLIV V INFORMACIJSKI DOBI

Moč v 21. st. je, kot smo ugotovili v tem poglavju, veliko manj oprijemljiva in prisilna kot v preteklosti. Ne smemo pa kloniti pred posploševanjem, češ da na svetu obstaja le en, prevladujoč tip moči, saj demokratične družbe niso prisotne globalno po vsem svetu: veliko afriških in azijskih držav živi v predindustrijski, kmetijski dobi, v katerih vladajo fevdalnim podobni družbeni odnosi – vladajo avtoritarni vladarji, institucij civilne družbe pa skorajda ni. Nekatere t. i. »(pro)padle države« (*failed states*) pogosto postanejo zatočišče in gojišče skrajnih idej, medtem pa velike industrijske države, npr. Kitajska, Brazilija in Indija, doživljajo hiter gospodarski razcvet. Svet postaja sočasno bolj enoten in heterogen.

Informacijska doba in globalizacija se je razširila tudi na donedavnega izolirane predele sveta, kamor lahko uvrstimo tudi Srednjo Azijo. Dandanes sebi lastno življenje živijo virtualne skupnosti; multinacionalna podjetja delujejo po svojih vzorcih, ki akterjem mednarodnih odnosov (državam) preko ekonomskih vzvodov narekujejo pravila delovanja. V zadnjih nekaj letih je vse več govora o terorističnih skupinah, ki imajo transnacionalni domet, podobno pa velja tudi za druge nevladne akterje mednarodnih odnosov. Nye (*ibid.*) trdi, da imajo omenjeni akterji svojevrsten tip mehke moči, katere pomen bo s sodobnimi načini komunikacije le še naraščal.

Sklenemo lahko, da sta v informacijski dobi in nehomogenem svetu torej relevantna oba tipa moči (trdi gospodarsko-vojaški in mehki), za vsak del sveta (državo, regijo itd.) pa se kombinacije tipov moči razlikujejo. Prav na logiki vzajemnega oplajanja in kombiniranja trde ter mehke moči v sodobnih mednarodnih odnosih sloni tudi metodološki okvir diplomske naloge.

3. OPREDELITEV SREDNJE AZIJE KOT REGIJE IN NJEN ŠIRŠI POMEN V MEDNARODNIH ODNOSIH

*"Kdor vlada Vzhodni Evropi, vlada Osrčju;²⁵
kdor vlada Osrčju, vlada Svetovnemu otoku;²⁶
kdor vlada Svetovnemu otoku, vlada svetu."*

Halford Mackinder

Srednja Azija je imela že v daljnji zgodovini pomemben geostrateški pomen. O tem govori tudi teza britanskega geopolitičnega misleca Halforda Mackinderja iz začetka 20. st., češ da je to ozemlje v strateškem smislu najpomembnejše območje za obvladovanje sveta. Njegovo idejo so nekaj deset let kasneje priredili tudi nemški politični geografi (npr. Karl Haushofer) in na njej utemeljili strateške potrebe velike Nemčije in znameniti »Prodor proti vzhodu« (*Drang nach Osten*) (Parker 1997: 79, Sempa 2000a).

Izredno velik pomen temu območju pripisuje tudi znani politolog Zbigniew Brzezinski (1997: xiii), ki je zapisal, da je bila Evrazija – primerja jo z osrednjim delom geopolitične šahovnice sveta – kar pet stoletij središče svetovne moči in je to še vedno. Tudi mongolski imperij, (skoraj globalna) velesila srednjega veka, si je sprva podredil ozemlja osrednje Azije, kmalu zatem pa je Džingiskan na krilih pridobljenega močnega položaja vpadel tudi v notranjost evropskega kontinenta.²⁷

Pred nekaj stoletji je preko Srednje Azije potekala znamenita Svilena pot, 8.000 kilometrska trgovska vez med Daljnim vzhodom in Evropo. V ospredje zgodovine mednarodnih odnosov je to območje vnovič stopilo v 19. st., ko sta se za prevlado v Srednji Aziji borili carska Rusija (ki je želela dostop do Indije in toplih morij) ter Velika Britanija

²⁵ Po Mackinderju je prav Osrčje ključno območje za dosego prevlade v mednarodni politiki. Razteza se od ruske reke Volga do kitajskega Jangcejkanga ter od Himalaje do Arktike (Sempa 2000). V Mackinderjevem času je območje obvladovala carska Rusija, kasneje SZ, danes pa so veliki deli tega območja samostojne države, kjer se – kot trdim v diplomski nalogi – za prevlado borijo ZDA, Rusija in Kitajska.

²⁶ Svetovni otok je širše območje od svetovnega osrčja; sestavlja ga niz treh kontinentov – Azije, Evrope in Afrike. Gre za najgostejše naseljeno, največje in najbogatejše povezano ozemlje (Sempa 2000b). Dobrih sto let po objavi Mackinderjevega dela *The Geographical Pivot of History* lahko ugotovimo, da je njegova teza na pragu 21. st. seveda vprašljiva, saj je npr. Severno Ameriko uvrstil na svetovno periferijo, t. j. med ozemlja, ki naj ne bi imela večjega pomena v svetu.

²⁷ V luči analize treh velesil – ZDA, Rusije in Kitajske – v Srednji Aziji Brzezinski (1997: 10-3) ponuja zanimivo razpravo o tem, katere imperije iz preteklosti lahko poimenujemo velesile. Po njegovem mnenju si Rimski imperij in kitajska cesarstva tega naziva ne zaslužijo, saj so te »velesile« obvladovale le tedaj njim poznani svet. To bi podobno težko trdili tudi za mongolski imperij; Mongoli so sicer z zavirljivo vojaško taktiko in hitrostjo podredili številna ljudstva širom Azije in Evrope, a kaj več od vojaške komponente vladanja (npr. gospodarski oz. kulturni razvoj, kot v primeru Rimskega imperija oz. kitajskih cesarstev) Mongoli niso premogli. To je bil eden izmed glavnih razlogov za hiter zaton mongolskega imperija.

(ki se je naraščanju ruskega vpliva v svetu krčevito zoperstavljala). V 20. st. je bilo območje manjšega pomena za mednarodne odnose, saj je bilo kot del SZ povsem odvisno od Rusije. V osrednjem delu Evrazije je ob razpadu SZ zazevala t. i. »črna luknja«; kot pišeta Brzezinski (1997: 87) in Dannreuther (2001: 246), je tam nastal nekakšen (geopolitični) vakuum, ki ga je bilo potrebno zapolniti.²⁸ Zanimanje velesil za območje, bogato s strateško pomembnimi surovinami, je posledično seveda naraslo, s čimer se je tudi začel boj za prevlado.²⁹ Še bolj pa se je Srednja Azija, še pred dobrim desetletjem zapostavljena regija, »vrnila« na geopolitično šahovnico sveta po terorističnih napadih na ZDA 11. septembra 2001.

3.1 GEOGRAFSKA OPREDELITEV SREDNJE AZIJE

Kljub temu, da se o Srednji Aziji precej govori in piše, univerzalne opredelitve meja tega območja ni. Roy (2000: 1) trdi, da to območje lahko definiramo v zelo ozkem smislu kot Transoksianija,³⁰ lahko pa ga opredelimo zelo široko, od Istanbula do Šindžjanga.³¹ V nadaljevanju pa bomo skušali izpostaviti nekaj skupnih imenovalcev v prid tezi, da gre za posebno, od drugih delov sveta ločeno političnogeografsko enoto.

Idejo o obstoju Srednje Azije kot enovite geografske regije je l. 1843 prvi predstavil nemški geograf Alexander von Humboldt. Sodobni avtorji se strinjajo, da gre za obsežno območje v središču evrazijskega kontinenta. Za omenjeno območje se uporabljata tudi izraza Srednja Azija in predvsem v starejši literaturi tudi Turkestan (Vižintin 2006b: 18).

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, UNESCO) Srednjo Azijo opredeljuje kot enovito območje na podlagi klimatskih razmer, zato vanjo uvršča razmeroma obsežno ozemlje: poleg Kazahstana, Kirgizije, Uzbekistana, Tadžikistana in Turkmenistana tudi

²⁸ Brzezinski (1997: 88) je celo zapisal, da je z razpadom SZ v samem osrčju Evrazije nastala »geopolitična zmeda«.

²⁹ Mnenja o tem, ali v sodobnem svetu za katero državo sploh še lahko rečemo, da je velesila, so deljena. Termin velesila je postal razvejan; govori se o gospodarskih, političnih, vojaških idr. velesilah. Največkrat se lastnost velesile pripisuje ZDA, nekateri govorijo celo o novem globalnem imperiju. Žižek (2007) tej trditvi nasprotuje, saj meni, da se ZDA še vedno obnašajo kot nacionalna država, ki trmasto zasleduje svoje nacionalne interese, kaj več pa ne zmore.

³⁰ Transoksianija oz. Dežela vola je staro poimenovanje za območje današnjega Uzbekistana in jugozahoda Kazahstana; gre za območje med rekama Sir Darja in Amu Darja (Knowledge Rush Encyclopedia 2005).

³¹ Slovnico pravilen zapis te kitajske province je Šindžjang, saj gre za prečrkovanje zapisa Xinjiang v *pinjinu* (sistemu za zapisovanje kitajskih glasov v latinici). V slovenski in tuji literaturi naletimo tudi na zapisa Sinkjang oz. Sinkiang.

Mongolijo, zahod Kitajske (vključno s Tibetom), severozahod Irana, Afganistan, zahod Pakistana, severno Indijo in osrednjo Rusijo (južno od reke Tajga). Nekateri gredo še dlje in meje Srednje Azije zarišejo na podlagi etnično-verske pripadnosti; tako vanje poleg Kazahstana, Kirgizije, Uzbekistana, Tadžikistana in Turkmenistana štejejo tudi kavkaške države Azerbajdžan, Armenijo in Gruzijo ter predele južne Rusije (južno Sibirijo), zahodne Kitajske (Tibet in pokrajino Šindžjang), Mongolije, Pakistana in Afganistana, ki so poseljeni z muslimanskimi etničnimi skupinami turškega izvora (*ibid.*).

Slika 3.1.1: Zemljevid Srednje Azije

Vir: Illinois Institute of Technology (2005).

SZ je v Srednjo Azijo uvrščala Kirgizijo, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan, medtem ko so Kazahstan zaradi zelo tesnih politično-zgodovinsko-geografskih vezi z Rusijo ponavadi izpustili. V sovjetskih časih so to območje imenovali s skupnim terminom *Srednja Azija in Kazahstan* – to pa predvsem zato, ker sta bila severni in osrednji Kazahstan tesno povezana z gospodarstvom Sibirije in ker so v Moskvi sprejete politične odločitve v tej republiki zaživele bistveno prej kot v oddaljenem Uzbekistanu, Tadžikistanu, Turkmenistanu in Kirgiziji (Olcott 2005a: 30, Roy 2000: 1).

Sovjetski logiki definicije, ki Kazahstan izvzema iz Srednje Azije, sledi tudi ena od najboljših poznavalk političnih procesov v tem delu sveta Lena Jonson (2004: 17). Svojo odločitev utemeljuje na zgodovinskih dejstvih, saj večji del Kazahstana ni nikoli spadal v nobenega izmed obeh pomembnih kanatov Kiva in Kokand kakor tudi ne v Buharski emirat, torej politično organizirana ozemlja, ki jih je carska Rusija (oz. kasneje SZ) vključila pod svojo jurisdikcijo.

Dodaten, modernejši argument o drugačnosti Kazahstana od preostalih štirih srednjeazijskih držav je, da so energetski potenciali v državo pritegnili milijarde ameriških dolarjev tujih neposrednih naložb, medtem ko je vlaganj v preostale štiri države razmeroma malo (Olcott 2005a: 22). Po razpadu SZ, ko so nekdanje sovjetske republike postale samostojne države, so v »srednjeazijsko družino« uvrstili tudi Kazahstan (Roy 2000: 1).

Razprav o definiciji Srednje Azije je torej neskončno – pojavlja se jih skoraj toliko, kot je avtorjev – vsaka od njih pa je osnovana na veljavnih argumentih. Definicije po večini soglašajo, da v Srednjo Azijo spadajo Uzbekistan, Turkmenistan, Tadžikistan in Kirgizija, o Kazahstanu pa so mnenja deljena. Kljub temu bom Kazahstan v diplomski nalogi obravnaval kot državo Srednje Azije in jo zato tudi vključil v analizo. Glavni razlog za to je dejstvo, da se pod površjem te države skrivajo ogromne zaloge naravnih virov, zato se zanjo verjetno bje najostrejši spopad med velesilami. Tudi Roy (2000: 1), Rashid (2000: 34) in Sinor (2004: 7) smatrajo, da Kazahstan spada v Srednjo Azijo. Ob tem ne smemo zanemariti, da boj za prevlado poteka tudi drugje v soseščini (med najzanimivejšimi sosedami zagotovo v z nafto in zemeljskim plinom bogatem Azerbajdžanu), vendar drugih držav zato, ker jih večina definicij izpušča iz opredelitve Srednje Azije pa tudi zaradi omejenega obsega diplomske naloge ne bom vključil v analizo.³²

3.2 ŠIRŠI POMEN SREDNJE AZIJE V SODOBNIH MEDNARODNIH ODNOSIH

V tem podpoglavju ne želim podrobneje obravnavati zgodovinskega pomena območja, saj to ni bistvenega pomena za analizo, ampak se bom osredotočil predvsem na

³² Več o različnih definicijah Srednje Azije (kulturoloških, zgodovinskih, jezikovnih, narodnostnih itd., ki sem jih zaradi nerelevantnosti v diplomski nalogi izpustil) in o tam živečih narodnostnih skupinah glej v Roy (2000). Avtor ponuja tudi zanimivo razpravo o tem, da je Srednjo Azijo primerneje obravnavati na etnično-plemenskih osnovah, ki naj bi bile veliko pomembnejši faktor za razumevanje procesov na tem območju, a vendar nazadnje sam sebe demantira, ko zapiše, da je »/današnji svet kljub trendu globalizacije sveta in supranacionalizma (transnacionalnih akterjev, op. av.) še vedno svet nacionalnih držav.« (Roy 2000: 200).

pomembnost regije v sodobnih mednarodnih odnosih, s poudarkom na obdobju po hladni vojni. Celinski deli Evrazije (kamor Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan nedvomno spadajo, op. av.) so po mnenju Brzezinskega (1997: 30) osrednjega pomena za obvladovanje sveta. Tudi za ZDA naj bi bila Evrazija glavna geopolitična nagrada. V nadaljevanju bom skušal orisati, zakaj številni avtorji (in države) to območje tako visoko vrednotijo.

3.2.1 Gospodarski pomen

Velike porabnice energije, kar ZDA, Rusija in Kitajska nedvomno so, skušajo svojo odvisnost od virov diverzificirati in se otresti odvisnosti od nekaj območij ali celo ene same (nestabilne) regije. Čeprav je t. i. vojna proti terorizmu dolgoletne nasprotnice iz hladnovojnega obdobja ZDA, Rusijo in Kitajsko postavila na isto stran, med njimi kljub nekaterim skupnim ciljem poteka srdit boj za zagotovitev varnega (in seveda čim cenejšega) dostopa do energentov – tudi v Srednji Aziji.

Kot je bilo nakazano, je eden izmed najpomembnejših vzrokov, ki pričajo o pomenu regije, ogromen potencial za izkoriščanje naravnih virov, predvsem **nafte** in **zemeljskega plina**. Kazahstan ima, na primer, največje nedotaknjeno nahajališče nafte, kar jih je bilo odkritih v zadnjih 30 letih; ta država bi lahko postala peti največji proizvajalec nafte na svetu (Olcott 2005a: 20–1, 32). Uzbekistan, samooklicani voditelj regije in po mnenju Brzezinskega (1997: 130) glavni pretendent, da to tudi dejansko postane, je energetska samozadostna država z velikimi zalogami zlata, v kateri bi lahko na širnih prostranstvih obdelovalne zemlje in primernem razvoju gojili večje količine bombaža in hrane.³³ Gospodarstvo Turkmenistana temelji na izvozu zemeljskega plina, saj je med prvimi desetimi državami z največjimi dokazanimi zalogami zemeljskega plina na svetu (3 bilijone kubičnih metrov),³⁴ še več kot dvakrat toliko so ocenjene nedokazane zaloge, ogromno pa je tudi še nedotaknjenih naftnih polj. Kirgizija in Tadžikistan take sreče kot njune

³³ Ideja o večvrednosti Uzbekincev, ki naj bi bili upravičeni do posebnega statusa v regiji, izhaja iz časov mongolskega imperija. Pomemben skupek mongolskih plemen se je poimenoval za Uzbeke po istoimenskem kanu Uzbeku (Özbeğ) iz 14. st., ki jih je združil. Uzbekistanski nacionalni karakter temelji na ideji, da Uzbekistanci niso dediči zgolj svoje lastne zgodovine, temveč zgodovine vseh ozemelj, ki so jih v preteklosti osvojili (Sinor 2004: 12). A vendar nekateri drugi avtorji, npr. Roy (2000: 193), trdijo, da Uzbekistan ima razloge, da se počuti kot regijski voditelj: ima daleč največ prebivalstva med srednjeazijskimi državami (23 milijonov), je samozadosten pri zagotavljanju energetskih in prehrabnih potreb, je drugi največji pridelovalec bombaža na svetu in četrti največji proizvajalec zlata.

³⁴ V ameriški literaturi trilijon, kar v merskem sistemu evropskih držav pomeni bilijon (10^{12}).

srednjeazijske sosede, kar se tiče obdarjenosti z naravnimi viri, nimata, čeprav izvažata razmeroma velike količine **kovin**. V teh državah izvirajo nekatere velike srednjeazijske reke, zato poznavalci pomen teh držav pripisujejo tudi **hidroenergetskemu potencialu** (Olcott 2005a: 20, 21, Kleveman 2003: 149).³⁵

Vendar pa podatki, ki jih navajata npr. ameriško ministrstvo za energijo in korporacija British Petroleum, kažejo drugačno sliko, ki relativizira pomen Srednje Azije. Visoke ocene zalog nafte³⁶ in zemeljskega plina³⁷ so bile, kot kažejo podatki (glej tudi prilogi A in B), bistveno pretirane – v Srednji Aziji enormnih nahajališč naravnih virov ni! Verjetno pa lahko trdimo, da je regija kljub temu za velike države zelo pomembna, ker: a) predstavlja alternativo nemirnemu Bližnjemu vzhodu, ki je še vedno svetovna *alfa* in *omega* v proizvodnji nafte ter zemeljskega plina; b) se velike države trudijo diverzificirati svoj trg dobaviteljev. Analiza pokaže, da Kazahstan bistveno odstopa od povprečja držav v regiji, saj ima relativno gledano velike zaloge, nekaj omenjenih naravnih virov pa imata tudi Turkmenistan (predvsem zemeljskega plina) in Uzbekistan.

Kot je v elektronskem sporočilu na moje navedbe o razmeroma majhnih zalogah nafte v srednjeazijskih državah odgovorila Olcottova, pa British Petroleum in podobne organizacije navajajo predvsem dokazane zaloge naravnih virov, medtem ko količine nedokazanih zalog ne poznamo.³⁸ Po njenem mnenju, ki se mu pridružuje vrsta drugih

³⁵ Voda je izvir številnih meddržavnih konfliktov v tej razmeroma sušni regiji, saj državi zgornjega toka glavnih rek na tem območju Sir Darja in Amu Darja (Tadžikistan in Kirgizija) po mnenju držav spodnjega toka (Uzbekistan in Turkmenistan) prekomerno izkoriščata vodna bogastva za umetno namakanje in proizvodnjo električne energije (Olcott 2005: 26-7).

³⁶ V Kaspijskem morju je bilo po ocenah ameriške vlade iz l. 1996 približno 200 milijard sodčkov nafte. Kot primerjavo navedimo, da največje znano naftno polje na svetu Gavar (Ghawar) skriva kakih 80 milijard sodčkov nafte ter da je na dveh največjih ameriških naftnih poljih dokazanih skupno le za 18 milijard sodčkov črnega zlata. Ocene okrog 200 milijard sodčkov zalog temeljijo na špekulacijah (International Institute for Strategic Studies 1998). Nekateri avtorji (npr. Dannreuther 2001: 246) ob opiranju na ta dejstva menijo, da v Srednji Aziji nova velika igra, kot trdim v hipotezi, sploh ne poteka. Novejši podatki govorijo v prid tezi, da velikih zalog nafte na tem območju ni. Po podatkih British Petroleuma so l. 2004 v Kaspijskem morju dokazali naftne zaloge, ki so kar štirikrat manjše od prvotnih navedb – okrog 48 milijard sodčkov. Po podatkih ameriškega letnega energetskega poročila (*Annual Energy Review*) iz l. 2004 so zaloge še manjše; tam naj bi bilo približno 15 milijard sodčkov nafte oz. manj kot 2 % svetovnih zalog (Vižintin 2006a: 24). Če vzamemo pod drobnogled le srednjeazijske države brez Kaspijskega bazena (Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan), poročilo British Petroleuma (2006) navaja, da je bilo tam skupno dokazanih 40,7 milijona sodčkov nafte. Glej tudi prilogo A.

³⁷ Po podatkih poročila British Petroleuma iz junija 2006 je bilo v srednjeazijskih državah (Kazahstan, Turkmenistan in Uzbekistan) dokazanih 7,75 trilijona kubičnih metrov zemeljskega plina oz. 4,3 % svetovnih zalog (British Petroleum 2006). Glej tudi prilogo B.

³⁸ Odgovor na moje vprašanje Marthi Brill Olcott, avtorici odmevne knjige *Central Asia's Second Chance*, je priložen v prilogi C.

znanstvenikov, prostranstva Srednje Azije pod površjem skrivajo zelo velike zaloge naravnih virov, ki bi lahko bistveno vplivale na dogajanje na svetovnih trgih.

Nenazadnje na tem območju živi preko 60 milijonov ljudi, kar pomeni, da je Srednja Azija v času globaliziranega sveta tudi precej veliko **tržišče**, na katerega bi svoje izdelke želele prodajati tudi ZDA in Rusija, še posebej pa Kitajska (Hill 2000: 139).

3.2.2 Geostrateški pomen

Po koncu hladne vojne, še zlasti pa po terorističnih napadih 11. septembra 2001 na Washington in New York, so se geostrateškega pomena Srednje Azije začeli zavedati tudi v ZDA, ko so iskali vojaške baze za izvajanje vojaških operacij v Afganistanu. Med letoma 1991 in 2001, zapiše Olcottova (2005a: 20-1), se je o tej regiji predvsem govorilo, dejanj pa je bilo bolj malo: Rusija se je ukvarjala z drugimi, bolj perečimi problemi; bolj so se angažirali Iran, Indija, Pakistan in Turčija, ki pa niso imeli potrebnih resursov, medtem ko se je Kitajska pomena regije sicer zavedala, a je delovala razmeroma mlahavo.

Ključna primerjalna prednost Srednje Azije je njena **geografska lega**, trdi Hillova (2000: 139), saj je locirana v središču zelo nestabilne soseščine, ki jo ogrožajo medetnični spopadi v zahodni Kitajski, nemirni Afganistan, spor med Pakistanom in Indijo ter režima v Iraku in Iranu. Poleg tega je območje stičišče številnih religij, ki so občasno vzrok napetosti.³⁹

3.2.3 Varnostni pomen

V Srednji Aziji je vzniknilo kar nekaj islamističnih gibanj z radikalnimi stališči (npr. Islamsko gibanje Uzbekistana, Islamska osvobodilna stranka *Hizb u-Tahrir*), ki želijo strmoglaviti posvetne vlade srednjeazijskih držav, zato je stabilnost območja še kako pomembna za regijo in mednarodne odnose v celoti. Ta gibanja, ki naj bi imela stike z Al Kajdo, so v preteklih letih izvedla vrsto odmevnih akcij z veliko človeškimi žrtvami (bombni napadi v Taškentu 1999, ugrabitve, napadi na vladne uslužbence v več državah) (Olcott 2005a: 28–9, 47). V povezavi s tem velja dodati, da so srednjeazijske države revne,

³⁹ Kljub temu pa geopolitiki oz. geopolitičnim razlogom v sodobnem, globaliziranem svetu verjetno ne bi smeli pripisovati prevelikega pomena. Moč države nadomeščajo transnacionalni gospodarski tokovi, ki preraščajo meje nacionalnih držav. O tej tematiki podrobno piše tudi Nayar (2005), ki meni, da je globalizacija, še posebej gospodarska, le orodje geopolitike, ki jo spretno vodijo vodilne svetovne velesile z ZDA na čelu (Vižintin 2006b: 21).

socialna razslojenost in razlike med ljudmi pa se povečujejo, zato obstaja tveganje, da med različnimi etničnimi skupinami ter med revnimi in bogatimi izbruhne nasilje, ki lahko preseže meje regije (Glenn 2003).⁴⁰

Tri srednjeazijske države mejijo na Afganistan (Turkmenistan, Uzbekistan in Tadžikistan), ki je še dolgo po padcu talibanskega režima z varnostnega stališča črna lisa v mednarodni skupnosti. Silam Nata je sicer razmeroma uspelo stabilizirati severni del države (kjer Afganistan meji na srednjeazijske države), vendar je afganistanska severna meja zelo porozna. Iz Afganistana, kjer nezakonito pridelajo največ opija na svetu, se preko Srednje Azije tihotapi ogromno mamil, zato je učinkovit nadzor meja (hkrati s stabilizacijo Afganistana, op. av.) prepotreben za zagotavljanje evropske in svetovne varnosti (Rubin 2007).⁴¹

Etnična slika Srednje Azije, kjer so bile meddržavne (oz. takrat medrepubliške) meje narisane arbitrarno, je zelo pisana. V dvajsetih letih 20. st. so vsi tam živeči prebivalci postali državljani SZ, šele kasneje so bili opredeljeni etnično; »kdo je kaj« v Srednji Aziji, je določil Stalin, ki je s preseljevanjem prebivalstva ustvaril etnično raznolike republike, da bi tako zmanjšal enotnost prebivalcev in preprečil možnost uporov ter vstaj proti osrednji oblasti. Danes veliko prebivalcev Srednje Azije živi izven meja svoje države, zato je regija nagnjena k medetničnim konfliktom (Olcott 2005a: 25, 83).

⁴⁰ Vse večjo razslojenost dokazuje Ginijev indeks. V vseh petih državah se je kljub gospodarski rasti indeks povečal (za primerjavo so vzeta leta 1986, 1993 in 1997), kar zaostruje družbene napetosti (Glenn 2003: 459).

⁴¹ Za ilustracijo, kako velike količine mamil se tihotapijo preko teh meja, poglejmo naslednji primer: l. 2003 so na tadžikistansko-afganistanski meji zasegli 5,6 tone heroína, leto kasneje 4,5 tone (Olcott 2005: 117).

4. POMEN SREDNJEAZIJSKIH DRŽAV ZA RUSIJO, ZDA IN KITAJSKO

V tem poglavju bom skušal predstaviti, kakšnega pomena so srednjeazijske države za Rusijo, ZDA in Kitajsko ter kakšno politiko so tri velesile ubrale do njih. Srednjeazijske države so se »pojavele« na svetovnem političnem zemljevidu na začetku devetdesetih let (l. 1990 in 1991), ko so zapovrstjo razglasile neodvisnost od nekdanje skupne države SZ.⁴² Po teh prelomnih dogodkih za moderno svetovno zgodovino so velike države in države v neposredni bližini spoznale, da so novonastale države pomembne za njihove nacionalne interese. Bistveno prelomnico za pomen regije pa nedvomno predstavljajo teroristični napadi na New York in Washington 11. septembra 2001, ki so Srednji Aziji močno zvišali strateško, varnostno, politično pa tudi gospodarsko vrednost. Ob tem velja opozoriti, da ves proces ne smemo razumeti zgolj skozi marksistično dialektiko »izkoriščani-izkoriščevalec«, saj so tudi srednjeazijske države začutile priložnost za oživitve svojih gospodarstev, pridobitev modernih oborožitvenih sistemov in da se znebijo skupnega sovražnika – talibanskega režima v Afganistanu.

4.1 POMEN SREDNJEAZIJSKIH DRŽAV ZA RUSIJO IN RUSKA POLITIKA DO NJIH

Med tremi obravnavanimi velesilami, ki skušajo razširiti (oz. zadržati) svoj vpliv v Srednji Aziji, je vloga Rusije zagotovo najbolj kompleksna vsaj iz dveh razlogov:

- 1.) srednjeazijske države so bile desetletja (nekateri deli celo stoletja) del carske Rusije in kasneje SZ;
- 2.) geografska bližina Rusije in srednjeazijskih držav (ki jih Rusija še vedno uvršča v svoje vplivno območje) igra veliko vlogo v mednarodnih odnosih srednjeazijskih držav.

Zaradi kompleksnosti in dolge geneze odnosov s Srednjo Azijo bom vlogi Rusije v tem poglavju o pomenu srednjeazijskih držav za velesile skozi prizmo pohladnovojne

⁴² Nekateri avtorji zapišejo, da so srednjeazijske države v mednarodne odnose vstopile šele ob razpadu SZ (BBC 2006). Take trditve so vprašljive, saj ni enotnega kriterija o tem, kdaj država postane subjekt mednarodnih odnosov (oz. mednarodnega prava). SZ je bila formalno razpuščena šele decembra 1991, a *de facto* ni obstajala že nekaj mesecev pred tem; npr. prve srednjeazijske države so samostojnost razglasile že l. 1990 in so jih številne države tudi priznale, nove države pa so bile tudi sprejete v mednarodne organizacije (npr. OZN) včasih celo več kot leto pred *de iure* razpadom SZ.

zgodovine in današnjih okoliščin namenil tudi največ pozornosti, tudi preko analize politik Rusije do Srednje Azije v različnih obdobjih.

Rusko politiko do Srednje Azije po hladni vojni, ki se je spreminjala v skladu s strategijami in interesi, predvsem pa s tem, kdo je bil predsednik, Jonsonova (2004) deli na tri obdobja:

- a) ero Borisa Jelcina od razpada SZ do l. 1999;
- b) obdobje med letoma 1999–2001;
- c) obdobje po terorističnih napadih na ZDA 11. septembra 2001.⁴³

4.1.1 Ruska politika do Srednje Azije od razpada SZ do l. 1999

Z razpadom SZ in nastankom Rusije se je zdelo, da nova država svojo prihodnost vidi v skupnem evropskem domu, tržnem gospodarstvu ter konsistentni in uravnoveženi zunanji politiki, koordinirani s pogajanjem (in morda tudi v sozvočju) z drugimi demokratičnimi državami.

Rusija po osamosvojitvi srednjeazijskih držav ni oporekala njihovi samostojnosti, ni pa se želela odreči vlogi **poroka varnostne stabilnosti** v regiji in voditeljice gospodarske integracije. To je pomenilo, da je Rusija države Skupnosti neodvisnih držav (SND) želela gospodarsko in vojaško združiti pod svojo taktirko – če se je Rusija sicer opirala na mednarodne organizacije (npr. OZN in OVSE) pri reševanju konfliktov, je bila generalno gledano do aktivnosti teh institucij na srednjeazijskih prostranstvih zadržana. Šele konec devetdesetih let 20. st. je Rusija spoznala, da se bo morala poleg vojaškega angažiranja zateči tudi k diplomatskim in gospodarskim sredstvom, če bo želela biti konkurenčna tekunica, svojo zgodovinsko povezanost s temi ozemlji pa je začela tudi javno razglašati (Jonson 2004).

Ruski predsednik Jelcin je l. 1995 izdal dokument, v katerem je zapisana uradna politika Rusije do SND. Zapisano je, da je glavni cilj ustvariti **gospodarsko in politično integracijo** držav, ki bodo sposobne zavzeti ustrezno mesto v svetovni skupnosti. Na ta

⁴³ Namen diplomske naloge ni podroben oris ruske politike do regije, zato so prelomne točke, ki jih navaja Jonsonova (2004), na tem mestu zgolj omenjene. Do l. 1999 pod taktirko Borisa Jelcina se je Moskva ukvarjala predvsem sama s sabo (notranjo konsolidacijo, vpeljavo tržnega gospodarstva in izgradnjo države) in je Srednjo Azijo sicer obravnavala kot vplivno območje, a se zaradi težavnosti tranzicijskega obdobja z njo ni pretirano ukvarjala; l. 1999 je predsedniški položaj prevzel Vladimir Putin, ki je oživil zanimanje Rusije za Srednjo Azijo; po 11. septembru 2001 so se predvsem zaradi strateških razlogov v srednjeazijskih državah začele angažirati ZDA, kar je pospešilo upad moči Rusije v regiji.

način bi lahko Rusijo konsolidirali kot vodilno silo v novo oblikovanem sistemu gospodarsko-političnih odnosov na posovjetskem prostranstvu (Brzezinski 1997: 107).

V nasprotju z Brzezinskim, ki piše o razmeroma velikem zanimanju Jelcinove vlade za srednjeazijska prostranstva, Buszynski (2005: 546) meni, da je prozahodni liberalni blok, ki je imel tedaj v Kremlju velik vpliv, želel, da bi se Rusija umaknila iz Srednje Azije. Na precejšnjo nekonsistentnost Jelcinove politike do te regije opozarja tudi Rumer (2002: 58).

Po razpadu SZ je bila gospodarska integracija Rusije z državami SND torej deklarirana prioriteta ruske politike, a vendar trdnih odločitev in dogovorov o tem ni bilo. Kljub številnim deklaracijam ni bilo koordinacije gospodarske, kreditne ali davčne politike držav. Razlog za to je bil razmeroma preprost: v Rusiji pravega gospodarskega interesa za razvijanje tesnejših vezi s srednjeazijskimi državami enostavno ni bilo; o regiji se je razmišljalo predvsem na dolgi rok, saj kratkoročno gospodarska integracija ni obetala dobičkov. Rusija je na tem območju med Jelcinovo vladavino ostala pasivna, srednjeazijske države pa so se posledično začele povezovati z drugimi partnerji (Jonson 2004: 100).

4.1.2 Ruska politika do Srednje Azije od l. 1999 do l. 2001

S Putinovim prevzemom najprej premierskega položaja, nato pa predsedniškega, je **boj proti terorizmu** prišel v ospredje ruske politike do Srednje Azije. Po mnenju ruskega političnega vrha je ravno na tem območju ležala srž problema. Pod Putinom je Srednja Azija torej vnovič pridobila pomembno vlogo na političnem zemljevidu – ne le na besedni, ampak tudi na dejanski ravni.⁴⁴ L. 1999 se je sicer zgodilo več odmevnih akcij, ki so jih ruske oblasti nemudoma okarakterizirale za teroristične, kar je novemu voditelju dalo še

⁴⁴ Ruski predsednik Putin se je pri oživljanju pomena Rusije v mednarodnih odnosih še posebej v Srednji Aziji večkrat skliceval na politiko nekdanjega ruskega zunanjega ministra Aleksandra Gorčakova. Ta je po bolečem porazu carske Rusije v krimski vojni v 19. st. s premišljeno politiko sklepanja zavezništev v nekaj desetletjih Rusijo postavil na noge in ji povrnil pomembno mesto v mednarodnih odnosih. L. 1864 je Gorčakov v pojasnilo, zakaj Rusija osvaja srednjeazijska ozemlja, pisal voditeljem tedanjih evropskih sil: »/T/ako kot Združene države v Ameriki, Francija v Afriki, Nizozemska s svojih kolonijah, Anglija v Vzhodni Indiji, je bila tudi Rusija – ne toliko zaradi ambicij kot pa iz absolutne nujnosti – prisiljena prodreti tja (na ozemlje Srednje Azije, op. av.), kjer je še posebej težko stati križem rok.« (Jonson 2004: 25). Z osvojitvijo Taškenta l. 1864 je Moskva vzpostavila tamponsko cono na jugu, ki bi jo ščitila pred napadi z juga, padec današnje uzbekistanske prestolnice pa je pomenil tudi začetek konca kanatov (Buhare, Kokanda, Kive), ki so imeli z Rusijo sklenjene posebne sporazume o neodvisnosti. Ozemlja omenjenih kanatov so bila v 2. polovici 19. st. priključena Rusiji (*ibid.*).

večjo legitimnost za vojaško-varnostno sodelovanje s srednjeazijskimi državami v skupnem boju proti terorizmu.⁴⁵

Boj proti terorizmu so Rusija in srednjeazijske države na vrhah SND obravnavale kot pomembno temo, z vzponom Putina na oblast je to postala celo prednostna tema srečanj. Putin je nakazal rusko politiko do regije tudi s prvimi obiski Srednje Azije kot premier – kot prvo tujo državo je obiskal Tadžikistan, kasneje Uzbekistan, kmalu po prevzemu predsedniškega položaja pa še Turkmenistan (Jonson 2004: 65, Dannreuther 2001: 246).

Putin je skušal **gospodarski integraciji** in **gospodarski navezavi** držav SND na Rusijo vdahnuti novo življenje. Oktobra 2000 je predlagal ustanovitev nove organizacije, Evrazijske gospodarske skupnosti, ki bi zamenjala razmeroma neučinkovito Carinsko unijo SND.⁴⁶ Putin je želel iz te organizacije narediti gospodarski blok pod ruskim vodstvom, podoben EU. Kljub temu Putin ob teh ambicijah ni zapustil razvijanja dvostranskih odnosov z državami Srednje Azije (Jonson 2004: 100).

Ocenimo lahko, da je Rusija konec devetdesetih let 20. in v začetku 21. st. srednjeazijske države uspela prepričati v pomembnost sodelovanja, vendar pa tu ni šlo za odnose nad- oz. podrejenosti, saj so imeli tudi voditelji srednjeazijskih držav korist od okrepljenega sodelovanja – sami so se namreč vse težje spopadali z naraščajočo grožnjo islamistov. Še najbolj odločno politiko je igral (samooklicani) regijski voditelj Uzbekistan, ki je z Rusijo sodeloval predvsem taktično, ni pa si obetal niti želel njenega dolgoročnega vpliva (kaj šele vojaške navzočnosti) v svoji državi. Voditelji srednjeazijskih držav so se sicer po večini strinjali s Putinovim prizadevanjem, da razvijejo multilateralno varnostno sodelovanje v okviru SND in držav Organizacije pogodbe o kolektivni varnosti (OPKV).⁴⁷

⁴⁵ Avgusta 1999 so čečenski uporniki napadli rusko republiko Dagestan, zavzeli dve vasi in zagrozili z razglasitvijo islamske republike na ozemlju Čečenije in Dagestana. Istega meseca je Islamsko gibanje Uzbekistana vdrla v pokrajino Batken v bližini Ferganske doline na jugu Kirgizije in zajelo več talcev, med njimi tudi štiri japonske geologe (Jonson 2004: 63).

⁴⁶ Evrazijska gospodarska skupnost je federalno urejena, saj so tako želeli zagotoviti večjo učinkovitost pri procesih odločanja. Članice Evrazijske gospodarske skupnosti so poleg Rusije še Kazahstan, Kirgizija, Uzbekistan in Tadžikistan. Glavni cilji so vzpostavitev skupnega tržišča, carinske unije, harmonizacija carinskih dajatev in vzpostavitev splošnih vzorcev trgovine (Evrazijskoje ekonomičeskoje soobščestvo 2007).

⁴⁷ Več o ruski agendi v okviru OPKV v Jonson (2004: 67-70). Omenimo le nekaj najpomembnejših »dosežkov« organizacije: odločitev o vzpostavitvi skupnih vojaških sil za protiteroristične operacije l. 2000, ki so začele leto kasneje – 1500 vojakov iz Rusije, Kazahstana, Kirgizije in Tadžikistana bo posredovalo ob izbruhu krize v kateri izmed teh držav; številni sporazumi med Rusijo in srednjeazijskimi državami o vojaškem sodelovanju, obmejnih enotah, varnostnih službah, sodelovanju med notranjimi ministrstvi in vojaških nakupih. Podpisali so tudi sporazume o pošiljanju visokih častnikov na ruske vojaške šole ter izvedli nekaj velikih skupnih vojaških vaj, npr. Južni ščit 2000.

4.1.3 Sprememba ruske politike po 11. septembru 2001

Če za obdobje od razglasitve neodvisnosti srednjeazijskih držav pa do prvih dveh let Putinovega vstopa na politično prizorišče ugotovimo, da se je Rusija sicer zavedala varnostnega pomena Srednje Azije, a mu ni posvečala tako velikega pomena (še posebej ne pod Jelcinom – razmere se malce spremenijo po Putinovem prevzemu oblasti), pa se je geopolitična slika po terorističnih napadih na ZDA septembra 2001 drastično spremenila. Boj proti terorizmu se je legitimiziral in s tem silovito okrepil, širše območje Srednje Azije pa je postalo osrednje bojišče »vojne proti terorizmu«.

Rusija je po napadih na New York in Washington ZDA, strateški tekmici, sicer ponudila roko; Putin je amerškemu kolegu Bushu v telefonskem pogovoru zatrdil, da tako dejanje ne sme ostati nekaznovano.⁴⁸ Rusija se je s tem postavila ob bok ZDA, kar je bilo zanjo sicer edina realna izbira, če ni želela tvegati poslabšanja odnosov z zahodnimi državami. Manj odobravanja je bilo v vojaško-obrambni sferi. Časnik *New York Times* je tri dni po napadih poročal, da se ZDA z Rusijo pogajajo o uporabi ruskih vojaških objektov v Tadžikistanu, ki bi služili kot oporišče za ameriške napade na Afganistan. Ruski obrambni minister Ivanov in načelnik generalštaba ruske vojske Kvašnin sta te navedbe zanikala; Ivanov je še dodal, da ne vidi razloga, zakaj bi ameriške sile uporabile območje, ki spada v območje OPKV (Jonson 2000: 83–4).⁴⁹

Dnevi po napadih na ZDA so bili za Rusijo burni tudi zato, ker sta Uzbekistan in Tadžikistan izrazila podporo sodelovanju z ZDA v protiterorističnih operacijah. Stekla je diplomatska akcija: vplivni ruski politiki so obiskovali srednjeazijske države in jih svarili, da morajo kot podpisnice OPKV odziv na ameriške zahteve uskladiti z Rusijo. Putin je 24. septembra 2001 tudi izrazil soglasje za prihod ameriških enot v Srednjo Azijo, Rusija pa je ZDA ponudila: a) obveščevalne podatke o infrastrukturi teroristov; b) dovoljenje za prelete

⁴⁸ V tem kontekstu velja omeniti tudi reakcijo Šanghajske organizacije za sodelovanje (ŠOS), katere motor sta Rusija in Kitajska; organizacija je kmalu po 11. septembru 2001 sicer obsodila teroristične napade, kar se dejanj tiče, pa je ostala neaktivna. ŠOS je postala tudi platforma za združene kitajsko-ruske kritike vse večje prisotnosti ZDA v Srednji Aziji. Tudi v Pekingu so se namreč počutili nelagodno, ko so ZDA v njihovi neposredni soseščini (Kirgizija) vzpostavljale vojaška oporišča (Atal 2005: 102).

⁴⁹ Rusija, ki ima v Srednji Aziji velike apetite, je državam OPKV ponudila prodajo orožja po subvencioniranih cenah, saj se je čutila ogroženo s strani ZDA in Nata, ki so državam regije dobavljale orožje (Jonson 2004: 97). Moskva je tudi vztrajala, da se politično-vojaške vezi med državami SND in Rusijo okrepijo; zahtevali so celo ustanovitev skupnega vojaškega poveljstva in da bi bile zunanje meje SND podvržene skupnemu nadzoru, ki bi ga kakopak dirigirali iz Moskve. Nameravali so tudi oblikovati skupno zunanjo politiko SND pa tudi glavni organi zveze naj bi bili v Moskvi (in ne v Belorusiji, kot je bilo sprva dogovorjeno l. 1991). Srečanjem držav ob vrhih SND bi predsedoval ruski predsednik (Brzezinski 1997: 107).

letal s humanitarno pomočjo za Afganistan; c) privoljenje, da srednjeazijske države ZDA in zaveznikom nudijo zračni prostor ter letalske baze (*ibid.*).

Wallandrova (2003: 309) ponuja precej realpolitično obarvan pogled, ko analizira motive za Putinovo taktiko do ZDA: njegove reakcije so bile po njenem mnenju vse prej kot altruistične. Rusija je talibane v Afganistanu v devetdesetih letih 20. st. dojemala kot veliko varnostno grožnjo, ki pa se je sama ni uspela znebiti. S podporo ZDA je Putin dosegel cilj, za katerega si je že dolgo prizadeval, a ga sam ni bil zmožen doseči – padec talibanskega režima v Kabulu.

Ob tem se pojavlja vprašanje, ali je Rusija sploh imela drugačno izbiro, če ni želela poslabšati odnosov z zahodnimi državami. Sklenemo lahko, da je Putin torej svojo politiko pred terorističnimi napadi na ZDA z novimi okoliščinami spremenil tako, da je zahodne države začel obravnavati kot partnerje v Srednji Aziji. Kot je znano, je Putin do teh prelomnih dogodkov politiko do Srednje Azije ločeval od politike do Zahoda, saj so v Kremlju regijo dojemali kot območje ruske interesne sfere – z novimi okoliščinami pa Srednja Azija postane del moskovske politike do Zahoda.

Poleg vojaških so Kremelj vodili tudi **gospodarski** motivi. V rednem letnem govoru v dumi aprila 2002 je ruski predsednik Putin območje SND izpostavil kot zelo pomembno za rusko gospodarstvo. Nobene države sicer ni omenil eksplicitno, je pa bilo jasno, da je namigoval predvsem na energetske potencialne Kaspijskega morja. Pod Putinovo taktiko se je ruski interes za srednjeazijske države okrepil tako, da se je prvotnemu zanimanju predvsem za nafto in zemeljski plin pridružil interes tudi za druge potencialne, npr. hidroenergijo, čeprav so ogljikovodiki še naprej ostali v prvi vrsti (Jonson 2004: 101–2).

Po prihodu Putina na oblast ugotovimo, da je ruska vlada oživila gospodarsko zanimanje za regijo, ki se je iz besed prelevilo tudi v konkretna dejanja. Ruski paradni konji, še posebej Lukoil, Gazprom in Združenje elektrosistemov, so izpogajali pomembne sporazume v Srednji Aziji. Morda bi smeli trditi, da je Rusija odnose s srednjeazijskimi državami začela gledati predvsem v luči gospodarskega sodelovanja, je pa kljub temu delno »nahrnila« tudi **ideološki naboj**, po katerem regija zgodovinsko spada v njeno vplivno območje.⁵⁰

⁵⁰ Politični strategji v Kremlju so zato skovali tudi poseben termin, ki označuje države v neposredni sosesčini Rusije, v katerih ima Moskva posebne interese – t. i. »bližnja tujina«. Ta termin se uporablja za države nekdanje SZ, kjer živi veliko rusko govorečega prebivalstva (Herd 2000: 234).

4.1.4 Zaključki

Več kot desetletje po razpadu SZ Rusija še vedno ni uspela definirati svoje zunanje politike do Srednje Azije; včasih se celo govori, da Rusija do te regije sploh nima politike (Jonson 2004: 12). Kljub temu je potrebno vedeti, da je Rusija globalni igralec z ogromnim vojaškim potencialom, ki ga prekašajo le ZDA (Amin 2006: 61). Tako kot druga ozemlja nekdanje SZ, je tudi to območje zaznamovano z drastičnim upadom ruskega vpliva in obenem naraščanjem vpliva tretjih držav. V tem kontekstu je zanimiva misel Brzezinskega (1997: 148), ki trdi, da je Rusija prešibka, da bi lahko obnovila svoj imperialni dominantni položaj v Srednji Aziji ter da bi drugim, vpliva željnim igralcem, preprečila zasledovanje interesov v regiji; hkrati pa je Rusija preblizu in premočna, da je drugi ne bi upoštevali.⁵¹

Mnogo analitikov se strinja z zgoraj navedenimi ugotovitvami: da sta vloga in položaj Rusije v 21. st. slabo definirana, meni Herd (2000: 222–3); nekateri menijo, da se največja svetovna država sooča s krizo identitete (Piontkovsky 2006) in da je Rusija obnovila hladnovojno retoriko (Yasman 2007) ter da se zateka k izsiljevanju in ostrim metodam v mednarodnih odnosih (Power and Interest News Report 2006), ki mejijo celo na šovinizem (Herd 2000: 234).

4.2 POMEN SREDNJEAZIJSKIH DRŽAV ZA ZDA IN AMERIŠKA POLITIKA DO NJIH

ZDA so od regije hkrati predaleč, da bi bile dominantni faktor vpliva v Srednji Aziji, a premočne, da se ne bi angažirale na tako pomembnem geopolitičnem območju.⁵² Primarni interes ZDA v regiji je **ohranitev ravnotežja moči**, torej zagotoviti, da nobena od (svetovnih ali regionalnih) sil ne bi pridobila popolnega nadzora na tem območju, saj bi mednarodno skupnost (s tem pa seveda tudi ZDA) odrezali od vzvodov vplivanja v regiji (Brzezinski 1997: 148). Še bolj radikalen je v svojih trditvah Amin (2006: 68), ki svari, da morajo veliki akterji na mednarodni sceni zaustaviti ZDA, ki želijo **Monroevo doktrino**

⁵¹ Rumer (2002: 58) meni, da nekateri ruski politiki še vedno niso preboleli, da je veliko imperialno obdobje Rusije minilo. Sadržavljane je k osvoboditvi iz »kompleksa velike sile« in »imperialnega delirija« pozval tudi ugledni pisatelj Aleksander Solženicin (*ibid.*): »N/imamo moči biti imperij! In zato niti ni nobene potrebe. /.../ To nas sesuva, izžema in pospešuje naše pogubljenje.«

⁵² ZDA naj bi se v regiji angažirale dolgoročno, saj se jim zgolj zaradi kratkoročnih interesov ne izplača. Ob tem pa se poraja vprašanje, ali se morda ZDA v Srednji Aziji ne ujemajo v past zaradi morebitne slabo vodene, zgolj interesno osnovane politike do območja (Menon 2003: 189-91).

uveljaviti po vsem svetu, torej tudi v Srednji Aziji.⁵³ ZDA so po mnenju Maynesa (2003: 120) in Menona (2003: 187) Srednjo Azijo, vsaj kar se **varnostnih razlogov** tiče, vnovič »odkrile« po razmahu terorizma; avtorja svarita, da če ZDA v prihodnosti ne bodo ubrale prave politične strategije do teh držav, tvegajo, da bo območje postalo valilnica teroristov. Podobno meni tudi Starr (2005), ki predlaga ustanovitev Partnerstva za Srednjo Azijo, s katerim bi lahko preprečili usoden razvoj dogodkov.

Matveeva (2006) ob vedno večjem angažiranju ZDA opozarja, da je ameriška politika do regije nekonsistentna ter da je Srednja Azija za politični vrh v Washingtonu, ki ima dodobra zapolnjeno zunanjepolitično agendo, geografsko (pre)daleč. Njeno mnenje dopolnjuje Olcottova (2005a: 66–7), ki pravi, da je ameriška roka v Srednji Aziji mlahava. To tezo nadgradi še Hillova (2000: 139), ki svari, da je (ameriški) pogled na regijo zgolj skozi prizmo plina in nafte (torej **energetsko-gospodarski pomen** regije, op. av.) nevaren. Čeprav so ZDA hitro odprle diplomatska predstavništva v regiji in govorile o pomembnosti območja, naj bi bila to zgolj skrbno režirana predstava brez prave vsebine. Ameriška neposredna pomoč vsem petim srednjeazijskim državam med letoma 1992 in 2002 ni presegla 3 milijard dolarjev. To naj bi bila bolj simbolična kot pa prava pomoč državam, potrebnim gospodarske, politične in socialne prenove. V Srednjo Azijo tudi ni potoval noben ameriški predsednik, so pa v regijo odšli državni sekretar James Baker l. 1991 in l. 1992, državna sekretarka Madeleine Albright l. 1999 in l. 2000, podpredsednik Al Gore l. 1993 (Jonson 2004: 79, Olcott 2005a: 67). Vsi omenjeni visoki politiki so, zanimivo, obiskali z energetskimi viri bogat Kazahstan, nihče pa ni odšel npr. v Tadžikistan, iz česar lahko sklepamo, da Washington pravih partnerstev sploh ni imel namena oblikovati.⁵⁴

Jonsonova (2004: 79) opozarja, da ZDA ne bi zmogle same zagotoviti vojaške pomoči, če bi v kateri izmed srednjeazijskih držav izbruhnil konflikt večjih razsežnosti. Sodelovanje s preostalim delom razvitega sveta je za regijo zato edina realna izbira ob

⁵³ Nye (1991: xi, 3) svari pred prihodnjim večjim angažiranjem ZDA v svetu, ko trdi, da so se ZDA že preveč razširile. Nacija, ki je v vzponu, z oboroženimi silami ščiti svoje ekonomske interese po svetu, vendar pa na dolgi rok stroški za oborožene sile prerastejo dejansko moč, nato pa se pojavi nova gospodarska sila, ki prekosi nekdanjo velesilo. To hipotezo naj bi nam potrjevala tudi zgodovina: t. i. začetki padcev velikih držav so bili okrog l. 1500 (Benetke), 1660 (Nizozemska), 1873 (Velika Britanija) in naposled 1967 (ZDA). Vendar pa so ZDA edina država na svetu, ki ima velike resurse tako mehke kot tudi trde moči in prav zato tudi edina država, ki je zmožna organizirati multilateralno akcijo.

⁵⁴ Ameriški politiki bi morali po besedah Wallandrove (2003: 312) zato vnovič prebrati klasike realistične teorije mednarodnih odnosov, da bi se spomnili, da so velike sile brezpogojno propadle, kadar niso bile več sposobne (ali pa niso želele) oblikovati stabilnih zavezništav.

soočanju s sodobnimi grožnjami varnosti. Kljub navedenim dejstvom ter konsenzu Rusije in ZDA o temeljnih varnostnih grožnjah v literaturi ni opaziti tesnejšega sodelovanja med velesilama, kar verjetno govori o tem, da želita tako Rusija kot ZDA sami reševati probleme in razširiti svoj vpliv v regiji.

Za razliko od ZDA, ki so vodile politiko do Srednje Azije bolj na besedni ravni, so si srednjeazijski voditelji še kako želeli okrepiti vezi z ZDA, saj so menili, da bo njihovim državam narastel mednarodni prestiž, po drugi strani pa so se želeli otresti vpliva Rusije (Olcott 2005a: 67). Obiski predsednikov srednjeazijskih držav v ZDA so bili do 11. septembra 2001 omejeni, po tem datumu pa so postali voditelji teh držav redni gosti Bele hiše.⁵⁵ Še posebej pogosta medsebojna srečanja so se začela, potem ko je Washington sprožil diplomatsko ofenzivo o nujnosti gradnje naftovoda Baku – Tbilisi – Ceyhan, saj naj bi veliko nafte pritekalo tudi iz Kazahstana (Jonson 2006: 89–94).⁵⁶

Sklenemo lahko, da so ZDA poleg geopolitičnih razlogov in gospodarskih priložnosti (naravni viri, nova tržišča) Srednjo Azijo nujno potrebovale kot platformo v vsesplošnem boju proti terorizmu, saj gre za zelo veliko območje in ZDA bi si le stežka privoščile še eno črno liso brezvladja. Splošna konsolidacija etnično in versko nehomogenega območja je bila za ZDA pomembna tudi zaradi uresničevanja sorazmerno velikega števila gospodarskih, političnih in kulturnih sporazumov s srednjeazijskimi državami ter zadrževanju širjenja vpliva Rusije, Kitajske in nekaterih drugih regionalnih sil.

4.3 POMEN SREDNJEAZIJSKIH DRŽAV ZA KITAJSKO IN KITAJSKA POLITIKA DO NJIH

Vloga Kitajske v Srednji Aziji je bila zelo dolgo spregledana, zdaj to postaja nemogoče. Aktualni razvoj dogodkov napoveduje, da bo prav kitajska vloga na tem območju bistvenega pomena, z leti pa naj bi pomen Kitajske še naraščal. Za največjo državo na svetu po številu prebivalstva je regija po mnenju Matveeve (2006: 41) pomembna predvsem zaradi dveh razlogov:

⁵⁵ L. 2002 so Washington obiskali tadžikistanski predsednik Rahmonov, kirgizijski predsednik Akajev in tedanji najtesnejši zaveznik ZDA v regiji, uzbekistanski predsednik Karimov. Obisk Rahmonova je bil zanj sploh prvi v ZDA (Jonson 2006: 95-6).

⁵⁶ Pomen naftovoda Baku – Tbilisi – Ceyhan je predvsem v tem, ker nafte iz Kaspijskega morja na svetovne trge ni več potrebno prečrpavati (oz. pretovarjati) preko Rusije oz. Irana (Olcott 2005b: 331).

- a) **izvor varnostnih groženj**,⁵⁷
- b) **energetski resursi in zaloge drugih surovin**.

Od vseh držav, ki se borijo za prevlado v Srednji Aziji, bo Kitajska najverjetneje imela najširši in najdalgotrajnejši vpliv v regiji. To drzno tezo Atal (2005: 101) utemeljuje z geografsko bližino Srednje Azije, naraščajočimi potrebami hitro razvijajočega se kitajskega gospodarstva po energentih in varnostnimi interesi Kitajske za stabilizacijo pokrajine Šindžjang.

Srednjeazijske države so se po razpadu SZ bale ruske hegemonije, še bolj pa so bile oprezne zaradi kitajskih dolgoročnih namer, da gospodarsko in politično prodre v regijo.⁵⁸ Zanimanje Kitajske za tujino (predvsem v gospodarskem smislu) je naraslo po začetku osemdesetih let 20. st., ko je začel Deng Šjaoping krmilo države obračati proti kapitalizmu. Hkrati so se politične elite srednjeazijskih držav zavedale, da brez Kitajske, ki meji na tri od petih držav (Kazahstan, Kirgizija in Tadžikistan), ne bo šlo, da pa lahko od nje marsi kaj pridobijo in naučijo (Olcott 2005a: 53, 61, Amin 2006: 29).

Proces osamosvajanja nekdanjih sovjetskih republik je Kitajska pozorno spremljala, saj se je s težnjami po večji avtonomiji in celo separatističnimi zahtevami soočala tudi sama: že omenjeni Ujguri in druga ljudstva turškega izvora v Šindžjangu živijo tudi preko meja Kitajske (v Kazahstanu in Kirgiziji), zato so se kitajske oblasti bale organiziranega skupnega upora. Na Kitajskem menijo, da lahko ujugursko nevarnost zajezi s sodelovanjem in krepitvijo ŠOS (Dwivedi 2006: 142).⁵⁹

Prav iz tega razloga je Kitajska tudi spremenila politiko do svojih zahodnih sosed: če bi do konca hladne vojne to politiko lahko opisali kot obrambno in izolacionistično, so se v zadnjih letih ti koncepti korenito spremenili; prišlo je namreč do poglobljenega sodelovanja in odpiranja mej, od česar imajo koristi tako Kitajska kot tudi srednjeazijske države (*ibid.*).

Drugi glavni razlog poleg varnostnega (ali pa morda prvi, odvisno od perspektive, op. av.) so skokovito naraščajoče energetske potrebe Kitajske. Energetski načrti te države v Srednji Aziji so bili uradno razkriti na Kongresu ljudskih odposlancev 1. 2000, ko so

⁵⁷ Glavne grožnje varnosti v Srednji Aziji, kot jih vidi Kitajska, so separatistične težnje Ujgurov, porast drugih muslimanskih uporniških skupin in nevarnost hegemonije Zahoda (Matveeva 2006: 41).

⁵⁸ Kitajski predsednik Hu Džintao je poudaril, da je Srednja Azija ključnega pomena za kitajski razvoj (Swanström 2005: 571).

⁵⁹ Matveeva (2006: 41) meni, da je ujugursko vprašanje za tajvanskim drugo najboljčutljivejše za kitajsko politiko. Kitajske oblasti so vse organizirane ujugurske skupine obravnavale kot potencialne ali celo dejanske teroriste (Olcott 2005: 62).

predstavili načrt za gradnjo 4200 kilometrov naftovodov in plinovodov od kitajske pokrajine Šindžjang vse do obalne kitajske metropole Šanghaj, to omrežje pa so kasneje tudi priključili na obstoječo infrastrukturo držav Srednje Azije (Dwivedi 2006: 148, Olcott 2005a: 65, Chan 2001).

Kitajske oblasti se zavedajo, da je razpršitev uvoznikov energentov nujna; zdaj je država v veliki meri oprta na nemirni Bližnji vzhod. Zato je Kitajska investirala ali pa obljubila ogromne količine denarja srednjeazijskim naftnim in plinskim podjetjem, npr. *Petro-Kazahstanu*, *Turkmen Neftgasu* in *Uzbek Neftgasu* (Dwivedi 2006: 145).

Pomen Srednje Azije Kitajska nakazuje tudi z velikimi vlaganji v prometno infrastrukturo, ki bi regijo bolj povežala s Kitajsko (enormne vsote denarja je zahteval projekt gradnje avtoceste iz Kirgizije do zahodne kitajske meje). Kitajska je v vseh srednjeazijskih državah odprla tudi svoje trgovinske misije, kitajski politični vrh pa je celo predlagal oživitev starodavne Svilene poti (Atal 2005: 101–2).

Sklenemo lahko, da so kitajski interesi v Srednji Aziji zelo široki in vseobsegajoči: od povsem geopolitičnih do energetskih, širše gospodarskih in trgovinskih, boja proti ekstremizmu in terorizmu (ugotovimo lahko, da je tudi Kitajski vojna proti terorizmu prišla prav za obračun s političnimi nasprotniki). Težko je izluščiti, kateri razlog je dejansko glavni, a to niti ni pomembno: važno je, da različni interesi Kitajske za Srednjo Azijo obstajajo, kar nakazuje verjetno še večji angažma Kitajske na tem območju v prihodnosti.

5. ANALIZA GOSPODARSKIH PARAMETROV VPLIVA RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH

Gospodarsko moč in vpliv, ki ju po Nyeovi analogiji uvrščam med parametre trde moči, bom analiziral z naslednjimi postavkami:

- a) tuje neposredne naložbe Rusije, ZDA in Kitajske v srednjeazijskih državah;
- b) deleži uvoza (in izvoza) srednjeazijskih držav iz (oz. v) velesil(e);
- c) uradna razvojna pomoč treh velesil srednjeazijskim državam;
- č) analiza pomembn(ejš)ih gospodarskih dogovorov in poslov med srednjeazijskimi državami ter Rusijo, ZDA in Kitajsko.

5.1 ANALIZA TUJIH NEPOSREDNIH NALOŽB

V vsaki izmed petih srednjeazijskih držav posebej bom analiziral višino in značilnosti tujih neposrednih naložb Rusije, ZDA in Kitajske, na koncu podpoglavja pa bom skušal ugotoviti, katera izmed obravnavanih treh velesil se je po kriteriju naložb gospodarsko najbolj usidrala v regiji ter kakšni so trendi. Analiza tujih neposrednih naložb temelji na podatkih, pridobljenih na spletni strani institucije LOCOMonitor in na nekaterih drugih virih.⁶⁰

5.1.1 Tuje neposredne naložbe v Kazahstanu

Med vsem srednjeazijskimi državami je Kazahstan daleč najbolj zanimiv za tuje vlagatelje; med letoma 1989 in 2006 je v državo prišlo za več kot 28 milijard ameriških dolarjev tujih neposrednih naložb oz. skoraj 1900 dolarjev na prebivalca, kar državo po količini naložb uvršča daleč na prvo mesto v Srednji Aziji (EBRD 2007: 70).

V Kazahstan je do sredine leta 2007 prišlo 128 tujih neposrednih naložb. Trend kaže, da njihovo skupno število narašča, medtem ko letna stopnja rasti novih tujih neposrednih naložb upada; l. 2003 je v državo prišlo 36 tujih neposrednih naložb v skupni vrednosti 9 milijard ameriških dolarjev, l. 2006 pa 21, a je bila njihova skupna vrednost bistveno višja – znašala je dobrih 660 milijard ameriških dolarjev (LOCOMonitor 2007a).

⁶⁰ Institucija LOCOMonitor (v drugi polovici l. 2007 se je preimenovala v OCOMonitor) analizira tuje neposredne naložbe po vsem svetu. Kot referenco oz. vir podatkov jo jemljejo tudi nekatere specializirane agencije OZN (npr. UNCTAD), zato jo kot pomemben vir uporabljam tudi sam.

Za našo analizo je zanimiva tudi kronološka analiza tujih neposrednih naložb. L. 1993 je delež ameriških tujih neposrednih naložb v Kazahstanu znašal kar 76 % (naslednji največji investitor sta bili Turčija in Kitajska), l. 1998 je delež ZDA upadel na 29 % (naslednji največji investitor sta bili Južna Koreja in Velika Britanija). L. 2002 je ameriški delež vnovič zrasel na 41 % oz. 6,3 milijarde ameriških dolarjev, medtem ko je ruski delež znašal kar desetkrat manj (606,5 milijona dolarjev oz. manj kot 4 %), kitajski pa še manj (485,8 milijard oz. dobre 3 % vseh tujih neposrednih naložb v državi) (UNCTAD 2004a). Sklenemo lahko, da so bile do l. 2002 edini veliki vlagatelj v Kazahstanu ZDA, medtem ko sta Kitajska in Rusija močno zaostajali.

Tabela 5.1.1.1: Višina tujih neposrednih naložb Kitajske, Rusije in ZDA v Kazahstan l. 2002

	višina tujih neposrednih naložb (v milijonih am. dolarjev)	delež (v %)
Kitajska	485,8	3,2
Rusija	606,5	3,9
ZDA	6286,9	40,9
Skupno	15353,8	100

Vir: prirejeno po UNCTAD (2004a: 2), UNCTAD (2004d: 9).

Po l. 2002 se, kot kažejo podatki, v Rusiji »prebudi«
gospodarsko zanimanje za regijo: med letoma 2002 in 2007 je v Kazahstan največ tujih neposrednih naložb (kar 28) prišlo iz Rusije, sledijo ZDA (18), medtem ko je kitajskih tujih neposrednih naložb še vedno razmeroma malo (med 2 in 5 – podatki se razlikujejo). Rusi so začeli vlagati v strateške panoge: industrijo bakra, mehanično industrijo in naftno industrijo, v slednjo pa je vlagala tudi Kitajska (LOCOMonitor 2007a).

Kljub temu, da je l. 2006 dobra četrtina (27 %) vseh tujih neposrednih naložb v Kazahstan prišlo iz ZDA (US Department of State 2007a), trend kaže, da deleža Kitajske in Rusije naraščata, kar je verjetno rezultat hitre gospodarske rasti v teh dveh državah. Gospodarstvo Kazahstana temelji na energetskem sektorju; med letoma 2001 in 2006 je 46 % vseh tujih neposrednih naložb prišlo prav v ta sektor (European Commission 2006).

Ugotovimo, da so ameriška podjetja izkoristila čas takoj po hladni vojni, ko Rusija in Kitajska še nista mogli veliko investirati, zdaj pa se trend obrača. Kaj se bo zgodilo v prihodnje, je težko napovedati, sploh glede na to, da je kazahstanska samozavest zaradi

velike gospodarske rasti narasla in se vlada že zoperstavlja podjetjem, ki ne delujejo v skladu z zakoni (primer italijanskega podjetja *ENI* in korporacije *Chevron*, ki naj bi kršila okoljske standarde na naftnem polju Kašagan). Na tem mestu se pojavi v uvodu omenjena pomanjkljivost diplomske naloge, in sicer omejenost analize na zgolj tri velesile, saj so po podatkih Evropske komisije (European Commission 2006) investicije držav članic EU l. 2002 presegle višino ameriških investicij, kar dokazuje, da imajo tudi ostale države v Srednji Aziji velike interese.

5.1.2 Tuje neposredne naložbe v Kirgiziji

Kirgizija je bila v naložbenem smislu, kot kažejo podatki, za tuja podjetja do nedavnega razmeroma neprivlačna. Je ena izmed redkih držav, iz katere so se vlagatelji tudi umikali. L. 2004 je bilo tujih neposrednih naložb v skupni vrednosti za 677 milijonov dolarjev, l. 2005 pa le še za 522. Vse manj zanimanja za Kirgizijo je bilo predvsem med razvitimi državami (UNCTAD 2004b: 1, UNCTAD 2004e: 9, UNCTAD 2006).

V zadnjih letih so se stvari nekoliko spremenile, saj je zanimanje vlagateljev oživel. Najbolj privlačne panoge so postale finančni sektor, predelovalna industrija in rudarstvo, saj so tuje neposredne naložbe v teh treh panogah znašale skoraj 80 %. Do sredine l. 2007 je bilo v državi 14 tujih neposrednih naložb. Med obravnavanimi tremi velesilami jih je največ prišlo iz Kitajske (2). Ob tem velja povedati, da vse tri velesile na področju tujih neposrednih naložb v Kirgiziji močno zaostajajo za npr. Kazahstanom, Nemčijo, Veliko Britanijo in Turčijo (Interfax 2007, LOCOMonitor 2007b).

Za Kirgizijo, podobno kot prej za Kazahstan, ugotovimo, da velikega spopada, ki po mnenju nekaterih avtorjev (in v skladu s hipotezama diplomske naloge) poteka med tremi velesilami v Srednji Aziji, v Kirgiziji ni. Če že pristanemo na tezo, da spopad za prevlado poteka, so podjetja drugih držav dosti bolj aktivna kot ruska, kitajska in ameriška. Trend kaže, da ZDA za vlaganja v Kirgiziji niso kaj dosti zainteresirane, naraščata pa gospodarski vlogi Kitajske in Rusije. Kljub vsemu je Kirgizija, ena izmed najrevnejših držav Srednje Azije, za zdaj še zelo daleč od tega, da bi postala podvržena gospodarskemu primatu ene države. Potrebno pa je opozoriti, da gre za gospodarsko in politično šibko državo, katere politiko bi veliki vlagatelji, če bi vanjo prišli, lahko s pridom usmerjali.

5.1.3 Tuje neposredne naložbe v Tadžikistanu

Tuji vlagatelji so do nedavnega za Tadžikistan izkazovali najmanj zanimanja med srednjeazijskimi državami, kar je tudi posledica visoke stopnje korupcije v tej državi. LOCOMonitor (2007c) je do sredine l. 2007 zabeležil 19 tujih neposrednih naložb. Analiza zadnjih 5 let pokaže, da sta količina in obseg tujih neposrednih naložb z leti nihala; podatki iz zadnjega referenčnega l. 2005 pokažejo, da sta takrat v državo prišli 2 tuji neposredni naložbi v skupni vrednosti 605,5 milijona ameriških dolarjev. Primerjava z l. 2003 pokaže, da so bile tuje neposredne naložbe tudi tega leta zelo skromne – bilo jih je 6, znašale pa so manj kot 4 milijone dolarjev.

Daleč največ naložb (11) je prišlo iz Rusije: namenjene so bile industriji aluminija in plinski industriji, po 1 tuja neposredna naložba je prišla s Filipinov, Velike Britanije, Kanade in Turčije, medtem ko ZDA in Kitajska sploh nista omenjeni kot vlagateljici (*ibid.*).

Tadžikistan na področju tujih neposrednih naložb ostaja še neizkoriščena možnost, vendar dokler se stopnja korupcije ne zmanjša in kupna moč prebivalstva ne poveča, bistvenih zasukov najverjetneje ni pričakovati. Za zdaj je med tremi velesilami največ vlagala Rusija, ZDA in Kitajska pa zaostajata. Tudi v Tadžikistanu opazimo, da druge države, predvsem Velika Britanija, vlagajo precej več kot pa velesile, med katerimi naj bi, kot trdim v hipotezi, potekal spopad za prevlado.

5.1.4 Tuje neposredne naložbe v Turkmenistanu

Veliko statističnih podatkov o gospodarstvu te izolacionistične države spada med državne skrivnosti oz. so prirejeni potrebam državne propagande, zato je pri analizi potrebna še večja mera previdnosti.⁶¹ Nasploh je vlaganje ter s tem povezano širjenje gospodarskega vpliva v eni izmed najbolj zaprtih držav na svetu, kjer mora vsako tujo neposredno naložbo odobriti predsednik, zelo težko. Kleveman (2003: 156) ugotavlja, da je absolutizem predsednika Saparmurata Nijazova preprečeval vsakršno preglednost. Analitiki menijo, da bi bilo lahko obdobje novega predsednika Gurbangulija Berdimuhamedova, ki je predsedniški položaj prevzel po smrti Nijazova l. 2006, prijaznejše do tujih naložb, vendar za to ni nobenega zagotovila (Cia World Factbook 2007c).

⁶¹ Skoraj ničemur, kar sporoči turkmenistanska vlada, ni možno verjeti, med drugim tudi tako na videz javnim podatkom, kot je število prebivalstva. Vladni viri navajajo, da v Turkmenistanu živi 5,73 milijona ljudi, kar naj bi bilo za približno četrtno več, kot trdijo nekateri neodvisni opazovalci (Olcott 2005: 100).

Po navedbah institucije LOCOMonitor (2007d) je bilo v Turkmenistanu za malenkost več tujih neposrednih naložb (22) kot v Tadžikistanu. L. 2003 je bilo novih tujih neposrednih naložb kar 13, njihova skupna vrednost pa je dosegla dobrih 2,3 milijarde ameriških dolarjev. Le leto kasneje so v državo vstopile 3 nove tuje neposredne naložbe v skupni vrednosti 132 milijonov ameriških dolarjev.

Največ investicij je prišlo iz Rusije (6), iz ZDA pa je prišla le ena. Več kot Američani in Kitajci so npr. vlagali Turki (5 tujih neposrednih naložb), Združeni arabski emirati (2) in Velika Britanija (2). Največ naložb je bilo v plinsko in naftno industrijo (*ibid.*).

Olcottova (2005: 99) ugotavlja, da previdnost Turkmenistana in precej samozavestno izbiranje naložbenih partnerjev izhaja iz velikih zalog naravnih virov in da država lahko izbira, katera priporočila mednarodne skupnosti bo upoštevala. Kljub vsemu so načrti vlade precej velikopotezni: do leta 2020 želijo samo v naftni sektor privabiti za 63 milijard dolarjev naložb, a je do l. 2004 iz tujine v to panogo prišla vsega milijarda dolarjev.

EBRD (2007: 70) ocenjuje, da bodo tuje neposredne naložbe v Turkmenistanu v prihodnosti naraščale; med letoma 1989 in 2006 je v državo vstopilo za približno 2,6 milijarde dolarjev tujih neposrednih naložb oz. skoraj 400 dolarjev na prebivalca.⁶² Ocena predvidenih tujih neposrednih naložb za l. 2007 je okrog 400 milijonov dolarjev.

Nasploh so v Turkmenistanu (tudi) na področju tujih neposrednih naložb pogosto protislovni v svojih izjavah: vlada je namreč večkrat zatrdila, da želi pritegniti tuje vlagatelje, a je administracija obenem ohranjala oster nadzor in se vmešavala v poslovanje tujih podjetij, kar ne ustvarja ugodne investicijske klime. Po navedbah ameriškega veleposlaništva v Turkmenistanu (US Embassy in Turkmenistan 2007a) je potencialne vlagatelje odvrčala tudi odsotnost vladavine prava, nekonsistentna regulacijska politika in nepoznavanje mednarodno uveljavljenih vzorcev poslovnega obnašanja. Pogosti so bili primeri, ko so na mednarodnih razpisih »zmagala« podjetja iz politično prijateljskih držav.

Tudi analiza naložb v Turkmenistanu pokaže, da so Rusija, ZDA in Kitajska bolj obrobne igralke za prevlado na področju tujih neposrednih naložb, je pa potrebno opozoriti, da se je vloga Rusije v zadnjih letih okrepila. V sicer zelo rigidne gospodarske strukture so

⁶² Za primerjavo povejmo, da je Turkmenistan po količini tujih neposrednih naložb na prebivalca na drugem mestu med srednjeazijskimi državami, prvo mesto pripada Kazahstanu.

se uspela usidrati podjetja nekaterih evropskih in razvitejših azijskih držav, ki pa zaradi nepredvidljivega režima »plačujejo« visoko stopnjo tveganja.

5.1.5 Tuje neposredne naložbe v Uzbekistanu

Tudi Uzbekistan je, kar se tiče tujih neposrednih naložb, podobno kot Turkmenistan, zgodba zase: podatki uzbekistanske vlade o tujih neposrednih naložbah niso v skladu z mednarodnimi standardi in jih zato ne moremo neposredno primerjati z drugimi.⁶³

Uradna vladna politika spodbuja tuje naložbe, vendar je gospodarsko okolje države z največjimi gospodarskimi potenciali in največjim tržiščem vlagateljem razmeroma neprijazno: zastareli pravni okvir, centraliziran sistem, omejitve pri deležu tujega lastništva v določenih panogah ipd. (US Department of State 2006).

Zadnji razpoložljivi podatki o deležu tujih neposrednih naložb po državah vlagateljicah so za l. 2002, ko je dobrih 12 % (oz. 161 milijonov dolarjev) prišlo iz ZDA. Večina tujih neposrednih naložb do l. 2002 je bila osredotočena na primarni sektor (še posebej rudarstvo) (UNCTAD 2004c: 1, UNCTAD 2004f: 7). Po podatkih ameriške administracije so od neodvisnosti Uzbekistana do l. 2005 ameriška podjetja v to državo vložila okrog pol milijarde dolarjev, kar znaša preračunano približno 40 % vseh tujih neposrednih naložb (EBRD 2007: 70, US Department of State 2006).

V Rusiji je gospodarski interes za Uzbekistan oživel po l. 2002. Od tega leta do sredine l. 2007 je iz Rusije prišlo kar 17 tujih neposrednih naložb. Te so v zadnjih letih osredotočene predvsem na naftno in plinsko industrijo, veliko pa se vlaga tudi v telekomunikacije in zavarovalniške institucije (LOCOMonitor 2007e).

Morda je malce presenetljivo, da so ob vsesplošnem gospodarskem razcvetu Kitajske neposredne naložbe te države v Uzbekistan razmeroma majhne. Kitajsko in ZDA po količini tujih neposrednih naložb prekaša npr. Velika Britanija, od koder je med letoma 2002 in 2007 prišlo 13 naložb (US Department of State 2006, LOCOMonitor 2007e).

Kot v primeru drugih srednjeazijskih držav tudi za Uzbekistan ugotovimo, da so nekatere države in njihova podjetja na področju tujih neposrednih naložb primerljivi, ne redko celo uspešnejši igralci od preučevanih velesil, čeprav tudi te v zadnjem času vlagajo

⁶³ Problematična je predvsem uzbekistanska definicija tujih neposrednih naložb, ki metodološko ni primerljiva z mednarodno uveljavljenimi opredelitvami Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada (UNCTAD 2004b: 1).

več (še posebej Rusija in Kitajska). Tri velesile pa so, če se za zdaj v srednjeazijska gospodarstva (še) niso uspele zasidrati kot največje vlagateljice, za Uzbekistan in preostale štiri države najpomembnejše uvozne in izvozne partnerice, kar pa je že predmet naslednjega podpoglavja.

5.2 ANALIZA DELEŽEV UVOZA IN IZVOZA

V tem podpoglavju je na podlagi podatkov različnih mednarodnih organizacij izračunan in analiziran delež uvoza srednjeazijskih držav iz Rusije, Kitajske in ZDA ter delež izvoza srednjeazijskih držav v velesile. Analiza uvoznih in izvoznih deležev kaže gospodarsko povezanost med državami pa tudi medsebojno odvisnost držav. Analiza uvožno-izvoznih deležev po državah temelji na primerjavi dveh časovnih točk: na podatkih za zadnje dostopno leto (2005) in na podatkih za l. 1995. Desetletni razpon bo pokazal, kaj se je v mednarodni trgovini srednjeazijskih držav v tem obdobju spremenilo. Na točkah, kjer je to signifikantno, bodo pod drobnogledom trendi rasti oz. upadanja izvoza in uvoza, saj zgolj dve časovni točki prikažeta le delno sliko dogajanja v gospodarstvu.

5.2.1 Kazahstan

Kazahstan je po slabih dveh desetletjih samostojnosti med srednjeazijskimi državami najbolj vpet v globalne tokove kapitala. Kazahstan poleg v Rusijo ogromno izvozi tudi v Evropo, največ pa uvozi iz Rusije, Nemčije in Kitajske (The Federation of International Trade Associations 2007a). Največja srednjeazijska država si bo zaradi velike gospodarske povezanosti z Rusijo najverjetneje še naprej prizadevala za dobre odnose s severno sosedo.

Tabela 5.2.1.1: Kazahstan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)

<i>UVOZ</i>	1995 (v mio \$)	delež (v %)	2005 (v mio \$)	delež (v %)
Rusija	1899,7	49,9	6875,7	34,6
Kitajska	34,7	0,9	4288,8	21,6
ZDA	64,7	1,7	592,18	3
Skupaj	3806,9	100	19862,3	100
<i>IZVOZ</i>				
Rusija	2365,8	45	3527,3	13,1
Kitajska	297	5,6	882638,4	9,8
ZDA	43,6	0,8	1058,7	3,9
Skupaj	5256,6	100	26908,2	100

Vir: prirejeno po Asian Development Bank (2006a: 221).

Analiza pokaže zanimivo sliko, ki potrjuje trditve o skoraj usodni gospodarski povezanosti Kazahstana z Rusijo. Delež kazahstanskega uvoza in izvoza v Rusijo oz. iz nje je z leti sicer postopno upadal, a še vedno ostaja največji, po pomenu pa je močno pridobila Kitajska, ki je postala druga najpomembnejša partnerica Kazahstana (Asian Development Bank 2006a: 221). Glede na hitro rast kitajskega gospodarstva je pričakovati, da bo kitajski delež v izvozu in uvozu naraščal tudi v prihodnje in bi čez nekaj let morda celo lahko dohitel ruskega. ZDA so četrte največje izvoznice v Kazahstan; njihov delež v uvozu in izvozu je sicer narastel, a je v primerjavi z Rusijo in Kitajsko majhen, sodeč po trendih pa ZDA v bližnji prihodnosti ne bi mogle prehiteti obeh velesil. Ugotovimo, da sta se Rusija in Kitajska na tem področju bistveno bolj zasidrili v Kazahstanu kot ZDA. Nujno je potrebno omeniti tudi vlogo preostalih držav, ki niso vključene v analizo, a se po uvozno-izvoznem deležu uvrščajo pred ZDA (Nemčija, Ukrajina in Francija).

5.2.2 Kirgizija

Politična nestabilnost in revolucija, ki je spodnesla dolgoletnega predsednika Askarja Akajeva, sta tudi na gospodarstvo Kirgizije vtisnili pomemben pečat. Upad izvoza je tudi posledica nesreče v rudniku zlata Kumtor l. 1998, čeprav je ta žlahtna kovina še vedno *primus inter pares* med izvoznimi produkti. Kirgizija izvozi tudi veliko drugih rudnin in bombaža, uvaža pa predvsem ogljikovodike, mehanizacijo in hrano (Asian Development Bank 2007: 118–20).

Tabela 5.2.2.1: Kirgizija – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)

<i>UVOZ</i>	1995 (v mio \$)	delež (v %)	2005 (v mio \$)	delež (v %)
Kitajska	27,4	7	952,5	44,2
Rusija	104,8	26,8	394,7	18,3
ZDA	3,2	0,8	34,1	1,6
Skupaj	391,5	100	2155,9	100
<i>IZVOZ</i>				
Rusija	114,3	23,6	152,9	19
Kitajska	3	0,6	95,1	11,8
ZDA⁶⁴	Manj od 3	manj od 0,6	manj od 2,9	manj od 0,3
Skupaj	483,3	100	805,2	100

Vir: prirejeno po Asian Development Bank (2006b: 240).

⁶⁴ ZDA niso med prvimi desetimi državami, v katere bi Kirgizija izvažala oz. iz njih uvažala, zato so podatki, ki jih za ZDA navaja Azijska razvojna banka (*Asian Development Bank*, ADB), le okvirni.

Iz tabele razberemo, da Kirgizija daleč največ uvozi iz Kitajske, katere delež je od l. 1995 do l. 2005 narasel kar za 37 odstotnih točk. Kitajska je na prvem mestu zamenjala dolgoletno »prvakinjo« Rusijo, ki je po tem kriteriju zdrsnila na drugo mesto. Delež Kitajske v kirgizijskem uvozu in absolutne vrednosti vrto glavo rastejo, sicer pa raste tudi absolutna vrednost izdelkov, ki jih Kirgizija uvozi iz Rusije. Kirgizija iz ZDA uvaža precej manj kot iz Kitajske in Rusije, trend pa kaže še na zmanjševanje tega deleža (*ibid.*).

Sodeč po podatkih lahko sklenemo, da Kirgizija za ZDA v gospodarskem smislu nima velikega pomena. Boj za primat na področju mednarodne menjave (tudi analiza izvoznih trgov Kirgizije pokaže podobno, ne pa identično sliko)⁶⁵ se v Kirgiziji torej bije predvsem med Kitajsko in Rusijo, kot trgovski partnerji pa so od ZDA bolj pomembne nekatere druge države (Kazahstan, Turčija, Nemčija, Ukrajina, Južna Koreja in Indija).

5.2.3 Tadžikistan

Tadžikistan z izjemo hidroenergetskega potenciala ni obdarjen z velikimi zalogami naravnih virov, ima pa nekaj rudnikov plemenitih kovin, v katerih tuje države vidijo priložnost. Poleg aluminija in elektrike izvaža tudi precej bombaža in tekstilnih izdelkov, uvaža pa elektriko, naftne derivate, aluminijev oksid in hrano (Cia World Factbook 2007b).

Tabela 5.2.3.1: Tadžikistan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)

UVOZ	1995 (v mio \$)	delež (v %)	2005 (v mio \$)	delež (v %)
Rusija	136	16,8	237,2	17
Kitajska	0,4	0,1	158,3	11,3
ZDA	25,3	3,1	31,8	2,3
Skupaj	809,9	100	1396,2	100
IZVOZ				
ZDA	14,8	2	226,2	23,2
Rusija	95,3	12,7	67,9	7
Kitajska⁶⁶	manj od 0,7	manj od 0,1	manj od 7	manj od 0,7
Skupaj	748,6	100	975,9	100

Vir: prirejeno po Asian Development Bank (2006c: 345–6).

⁶⁵ Ob tem je nujno opozoriti, da so za Kirgizijo sicer daleč najpomembnejše izvozno tržišče Združeni arabski emirati, saj je Kirgizija tja l. 2005 izvozila dobro četrtino vsega blaga.

⁶⁶ Kitajska l. 1995 in 2005 ni bila med prvimi desetimi trgi, na katere je Tadžikistan izvažal, zato so podobno kot v primeru izvoza Kirgizije v ZDA v tabeli 5.2.2.1 tudi podatki o deležu izvoza Tadžikistana na Kitajsko le približni.

ZDA so postale daleč najpomembnejši trg za tadžikistanske izvoznike. Ti so l. 2005 v ZDA izvozili skoraj četrtno vsega izvoza. Tadžikistan na rusko tržišče izvozi manj kot pred desetletjem, zanemarljivo malo pa ta država izvozi na kitajski trg (Asian Development Bank 2006c: 345–6).

Čeprav Tadžikistan v državo z največ prebivalci na svetu izvozi zelo malo, postaja Kitajska za Tadžikistan pomemben trgovinski partner. Menjava je namreč enosmerna; kitajski izvoz na tadžikistanski trg skokovito narašča – l. 2005 je dobra desetina vseh proizvodov (11,3 %) prišla iz Kitajske (*ibid.*). Sodeč po trendu rasti, bi Kitajska po kriteriju meddržavne menjave lahko kaj kmalu prehitela sosednje države Tadžikistana, ki imajo za zdaj še pomemben delež (Uzbekistan, Kazahstan), morda pa celo Rusijo, od koder Tadžikistan sicer uvozi največ.

Na področju uvoza v Tadžikistan ima primat, kot že rečeno, Rusija, sledita Uzbekistan in Kazahstan, šele nato je Kitajska, iz ZDA pa v Tadžikistan pride zelo malo proizvodov – po tem kriteriju so ZDA šele na 10. mestu in relativno gledano izgubljajo. Pomembno mesto v gospodarski menjavi Tadžikistana zavzemajo tudi ostale države – npr. na Nizozemsko, v Turčijo, Uzbekistan in Švico Tadžikistan izvozi več kot pa v Rusijo, Kitajske pa sploh ni na seznamu prvih desetih najpomembnejših izvoznih partneric Tadžikistana (*ibid.*).

Analiza je pokazala, da se ZDA za tadžikistansko tržišče ne zanimajo kaj dosti in da se nekatere druge države na tadžikistanskem trgu gospodarsko precej bolj angažirajo, kar smo ugotovili tudi v primerih Kirgizije in Kazahstana. S silovitim tempom v ospredje prihaja Kitajska, ki je v nerazvitem Tadžikistanu zaslutila priložnost in jo tudi s pridom izkorišča. Rusija kljub povečevanju izvoza na tadžikistanski trg v absolutnih številkah v deležu uvoza in izvoza zavzema približno isto mesto kot pred desetletjem.

5.2.4 Turkmenistan

Zaradi velikih rezerv zemeljskega plina in nafte, ki sta večinoma namenjena izvozu, ima Turkmenistan velik presežek izvoza nad uvozom. Glavni izvozni produkti poleg ogljikovodikov so še petrokemični produkti in bombaž. Uvažajo predvsem strojne in kemične izdelke ter hrano (Cia World Factbook 2007c).

Tabela 5.2.4.1: Turkmenistan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)

UVOZ	1995 (v mio \$)	delež (v %)	2005 (v mio \$)	delež (v %)
ZDA	53,5	3,9	260,9	9,3
Rusija	95,8	7	258,5	9,2
Kitajska	7,7	0,6	99,5	3,5
Skupaj	1364	100	2821,5	100
IZVOZ				
ZDA	31,9	1,7	132,5	2,8
Rusija	66,8	3,6	57,7	1,2
Kitajska⁶⁷	manj kot 0,2	manj kot 0,01	manj od 57,7	manj od 1,2
Skupaj	1880,7	100	4742	100

Vir: prirejeno po Asian Development Bank (2006d: 367).

Rusija in ZDA sta bili l. 2005 med prvimi petimi največjimi uvoznimi partnerji Turkmenistana, njun delež pa je približno isti (dobrih 9 %). Trend pokaže, da ameriški delež počasi, a vztrajno raste, ruski pa niha. Uvoz kitajskih izdelkov v Turkmenistan za zdaj zaostaja za velesilama, a delež Kitajske narašča (Asian Development Bank 2006d: 367) in glede na gospodarsko ekspanzijo Kitajske se bo ta trend nadaljeval. Turkmenistan je izmed vseh obravnavanih srednjeazijskih držav morda najbolj nepredvidljiv za kakršne koli napovedi, kajti do smrti Nijazova l. 2006 je bila država izrazito centralistično in avtokratsko vodena, nova vlada Berdimuhamedova pa še ni uvedla potez, ki bi napovedovale večjo vpetost države v mednarodne tokove.

Nobena od treh velesil še zdaleč ni najpomembnejši uvozni ali izvozni partner Turkmenistana. Ta država veliko več kot na trge velesil izvažava v Ukrajino, Iran, Italijo, Turčijo, Madžarsko, Romunijo in Združene arabske emirate (ZDA so bile l. 2005 šele na 8. mestu, Rusija na 10., Kitajska pa sploh ni med prvimi desetimi). Turkmenistan največ uvažava iz Združenih arabskih emiratov, Ukrajine in Turčije (ZDA so bile l. 2005 na 4. mestu, sledila je Rusija, Kitajska pa je bila šele na 8. mestu) (*ibid.*).

Med vsemi srednjeazijskimi gospodarstvi je Turkmenistan najmanj vpet v trgovinske tokove z ZDA, Kitajsko in Rusijo in se gospodarsko veliko bolj kot z obravnavanimi tremi velesilami, med katerimi naj bi potekal spopad za prevlado, povezuje z ostalimi državami. Napovedi, kaj bi se lahko zgodilo v prihodnosti na področju deleža uvoza in izvoza, so

⁶⁷ Tudi ti podatki so približni, saj je Kirgizija na Kitajsko izvozila zelo malo, zato Kitajske ni na seznamu prvih desetih najpomembnejših izvoznih trgov Kirgizije.

zaradi že omenjene nepredvidljivosti režima, zaprtosti države in stroge državne regulative gospodarstva zelo tvegane.

5.2.5 Uzbekistan

V Uzbekistanu so sprejeli politiko uvoznih substitucij. Številne produkte iz tujine si prizadevajo nadomestiti s svojimi, in sicer zato, da bi prihranili čim več tuje valute. Taka politika zmanjšuje potrebo po uvozu. Kar tretjina trgovanja s tujino poteka v okviru držav SND. Uzbekistan uvaža predvsem strojno opremo, hrano in kemične proizvode, največ iz Rusije, Južne Koreje in Nemčije. Izvaža bombaž, zlato, energente in minerale. Večina produktov gre na trge Rusije, Kitajske in Kazahstana (The Federation of International Trade Associations 2007b, Cia World Factbook 2007d).

Tabela 5.2.5.1: Uzbekistan – delež uvoza in izvoza (1995 in 2005)

<i>UVOZ</i>	1995 (v mio \$)	delež (v %)	2005 (v mio \$)	delež (v %)
Rusija	906,5	29,9	1003,4	28,3
Kitajska	52,3	1,7	253,2	7,2
ZDA	69,5	2,3	80,9	2,3
Skupaj	3029,9	100	3540,3	100
<i>IZVOZ</i>				
Rusija	807,9	29,7	770,2	23,8
Kitajska	64,2	2,4	410	12,7
ZDA	manj od 14,6	manj od 0,5	manj od 65,4	manj od 2
Skupaj	2717,9	100	3236,4	100

Vir: prirejeno po Asian Development Bank (2006e: 377).

Rusija je glede uvoza in izvoza v primerjavi s Kitajsko in ZDA v Uzbekistanu v veliki prednosti (na prvem mestu v obeh kategorijah). Njen delež v uvozu in izvozu je bil v obdobju od l. 1995 do l. 2005 konstantno visok, daleč pred obema velesilama. Je pa delež Kitajske v uzbekistanskem uvozu v zadnjih letih narasel, a je še vedno štirikrat manjši od ruskega. Še bolj zaostajajo ZDA, katerih delež v uvozu Tadžikistana je bil l. 2005 zelo majhen, le dobra 2 % (Asian Development Bank 2006e: 377).

Največ uzbekistanskega izvoza gre v Rusijo, na drugem mestu je Kitajska, v ZDA pa Uzbekistan ne izvozi veliko (ZDA niso med prvimi desetimi najpomembnejšimi izvoznimi

partnericami). Precej pomembnejši izvozni trgi Uzbekistana kot ameriški so npr. Turčija, nekatere sosednje države (Tadžikistan, Kazahstan), Ukrajina in Bangladeš.

Rezultati analize pokažejo, da je Rusija v uzbekistanskem gospodarstvu v bistveni prednosti pred vsemi nasledovalci. Kitajska jo sicer počasi dohiteva, a še ni med pomembnejšimi igralkami, medtem ko ZDA tako na področju uvoza kot tudi izvoza igrajo bolj stransko vlogo. Tudi v primeru Uzbekistana, podobno kot pri analizi drugih srednjeazijskih držav, ugotovimo, da so nekatere države pomembnejše za srednjeazijska gospodarstva kot velesile – izvemši seveda gospodarski pomen Rusije za Uzbekistan.

5.3 ANALIZA URADNE RAZVOJNE POMOČI

Država lahko pridobi in izvaja moč in vpliv v drugi državi tudi s t. i. politiko korenčka in palice. Neposredno finančno pomoč po realistični teoriji mednarodnih odnosov lahko uvrstimo med sredstva, s katerimi lahko država darovalka širi svoj vpliv v tujini, in sicer tako, da neki državi, ki sledi njeni politiki oz. agendi, sredstva daruje – v nasprotnem primeru pa država prejemnica kaj hitro lahko ostane praznih rok. Tako kot drugod, tudi v mednarodni politiki (pre)pogosto velja popularna teza liberalistične ekonomske teorije, da »zastonj kosila ni«.

V tem podpoglavju se bomo osredotočili predvsem na uradno razvojno pomoč⁶⁸ ZDA, Rusije in Kitajske srednjeazijskim državam, medtem ko bodo donacije in posojila v okviru multilateralnih (finančnih) organizacij le omenjena. Kljub temu velja opozoriti, da multilateralne organizacije niso institucije *per se*, ki bi delovale po sebi lastnih interesih, marveč v njih sodelujejo oz. jih financirajo prav države. Nekatere mednarodne finančne organizacije so (velikim) državam še kako podvržene, saj so glasovalne pravice v sorazmerju z višino prispevanega denarja.

5.3.1 Kazahstan

Država, ki je po podatkih Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (*Organization for Economic Cooperation and Development*, OECD) v zadnjih letih (2004–

⁶⁸ Uradno razvojno pomoč (*Official Development Assistance*) lahko na kratko opredelimo kot donacije in posojila razvitih držav državam v razvoju (World Bank 2007).

05) Kazahstanu donirala največ, je Japonska. Na drugem mestu so ZDA, Kitajske in Rusije pa ni med prvimi desetimi darovalkami (OECD 2007a).⁶⁹

ZDA večino denarja namenijo demokratizaciji in zdravstvenemu sektorju. Bolj ali manj velikodušno darujejo tudi druge razvite države. Koordinacijo ameriške pomoči vodi Ameriška agencija za mednarodni razvoj (*United States Agency for International Development*, USAID). Od l. 1992, ko je agencija začela pomagati Kazahstanu, je zanj prispevala skupno preko pol milijarde dolarjev. Z leti se višina pomoči tej srednjeazijski državi sicer zmanjšuje; l. 2007 je bilo zanjo predvidenih le še 19 milijonov ameriških dolarjev (v prejšnjih letih precej več) (USAID 2006a, USAID 2007a).

O donacijah Rusije in Kitajske Kazahstanu ni poročil; ni jih mogoče zaslediti ne na spletnih straneh kazahstanskih ministrstev, ne na straneh agencij OZN pa tudi ne med temeljitim brskanjem po medmrežju, zato bi lahko z veliko verjetnostjo sklepali, da jih je zelo malo oz. da jih ni. Tudi USAID (2006a) med številnimi evropskimi in azijskimi donatorji ruskih oz. kitajskih donacij ne beleži.

5.3.2 Kirgizija

Največ posojil in donacij v zadnjih letih (2004–05) med državami je Kirgiziji namenila Turčija, sledijo ZDA (41 milijonov dolarjev). Kitajske in Rusije ni na seznamu prvih desetih donatork (OECD 2007b).

Kirgizijska vladna spletna stran na spisku donatorjev navaja 18 organizacij.⁷⁰ Med mednarodnimi organizacijami precej donirata tudi Svetovna banka in MDS – organizaciji, kjer imajo ZDA največjo glasovalno moč. Posredno ima kot članica ADB donatorsko vlogo

⁶⁹ Med večjimi državami donatorkami so Turčija, Nemčija, Velika Britanija, Francija, Južna Koreja, Nizozemska, Švica, Danska, Kanada in Izrael. Sicer veliko denarja prispevajo tudi mednarodne organizacije: Mednarodna banka za obnovo in razvoj, različne agencije OZN, EU, ADB, Islamska razvojna banka, Globalni sklad za boj proti aidsu, tuberkulozi in malariji, OVSE ter Mednarodna federacija Rdečega križa in Rdečega polmeseca (OECD 2007, USAID 2007).

⁷⁰ ADB, britanski Oddelek za mednarodni razvoj (*Department for International Development*, DFID), EBRD, nemška Družba za tehnično sodelovanje (GTZ, *Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit*), Mednarodna finančna korporacija Svetovne banke (*International Finance Corporation*, IFC), MDS, Japonska agencija za mednarodno sodelovanje (*Japan International Cooperation Agency*, JICA), KfW Razvojna banka, USAID, Svetovna banka, OVSE, Program Združenih narodov za razvoj (*United Nations Development Programme*, UNDP), Evropska komisija, Turška agencija za mednarodno sodelovanje (*Turkish International Cooperation Agency*, TICA), Švedska agencija za mednarodni razvoj (*Swedish International Development Agency*, SIDA), Zavod za odprto družbo, Švicarska agencija za razvoj in sodelovanje (*Swiss Agency for Development and Cooperation*, SADC), Sklad Združenih narodov za otroke (*United Nations Children's Fund*, UNICEF) (Resurs o dejatelnosti mednarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Republike 2007b).

tudi Kitajska, vendar je primerljivo gledano z npr. USAID, odkoder je Kirgizija od l. 1992 do 2007 prejela 360 milijard dolarjev, kitajski prispevek majhen (Resurs o dejatelnosti mednarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Respublike 2007b, USAID 2007b).

Edini za našo analizo in metodološki okvir neposredno relevantni organizaciji (upoštevaje omejen vpliv Kitajske v že omenjeni ADB) sta torej USAID in Zavod za odprto družbo.

USAID namenja sredstva za spodbujanje zasebnega podjetništva, še posebej za razvoj manjših in srednje velikih podjetij. Prav tako zagotavlja izobraževalne programe za gospodarstvenike in poslovneže, razvija poslovne inkubatorje, zagotavlja štipendije in krepi vezi med univerzo in gospodarstvom. Denar je namenjen tudi tehnični pomoči za reformo carinskih predpisov in regulativ ter prilagoditvi zakonodaje zahtevam Svetovne trgovinske organizacije. USAID sredstva namenja tudi reformi in razvoju finančnega sektorja ter reformi davčnega sistema. Velik delež sredstev gre tudi za kmetijstvo, razvoj vodnogospodarskega in energetskega sektorja, zdravstveno oskrbo, zagotavljanje osnovne izobrazbe, svobodo tiska in širjenja informacij, medijsko svobodo, krepitev demokratičnih političnih strank, decentralizacijo oblasti in upravljanje konfliktov (Resurs o dejatelnosti mednarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Respublike 2007a).

Zavod za odprto družbo v Kirgiziji, kot tudi drugod po svetu, spodbuja spoštovanje človekovih pravic in svoboščin, razvoj civilne družbe, preglednost javne politike ter učinkovitost državne administracije in lokalnih oblasti.⁷¹ V organizaciji poudarjajo, da njihovo delovanje nima političnih namenov in ni namenjeno zunanjemu oz. notranjemu političnemu pritisku na državo, kjer delujejo, čeprav nanje pogosto letijo očitki o tem (Resurs o dejatelnosti mednarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Respublike 2007c).⁷²

Pri analizi projektov, ki jih financirata USAID in Zavod za odprto družbo, ugotovimo, da so sredstva namenjena predvsem širjenju liberalnih oz. libertarnih političnih vrednot, ki so skozi perspektivo naše analize še najbližje ameriškim. Kako uspešni so, je težko ugotoviti, so pa tisti, ki imajo od ameriških institucij korist, delovanju teh institucij

⁷¹ Včasih se za to organizacijo uporabi poimenovanje Sorosov sklad, tudi v slovenski literaturi pa je pogosta raba originalnega imena *Open Society Institute*.

⁷² Nasprotniki Zavoda za odprto družbo trdijo, da se organizacija aktivno vmešava v notranjepolitične zadeve. Bektoš Berdijev, strokovnjak na Skladu za regionalno politiko Uzbekistana, je Zavod obtožil »/u/stvarjanja mehanizmov vplivanja na družbeno-politične razmere v Tadžikistanu« (CentrAsia 2007).

naklonjeni. Zaradi pogostih očitkov nasprotnikov teh organizacij lahko sklepamo, da njihovo delovanje ni povsem brezpredmetno, še sploh ob zavedanju, da se družba na dolgi rok spreminja z majhnimi projekti. To je še toliko bolj pomembno, ker omembe vrednih kitajskih in ruskih donacij v Kirgiziji ni zaslediti, torej »deluje« samo »ameriški« vpliv, če širjenje ameriško pojmovanega koncepta demokracije lahko tako imenujemo. Na tem mestu, ko govorimo ob sočasni finančni pomoči in širjenju vrednot, velja še enkrat opozoriti na Nyevo teorijo o neločljivi povezanosti trde in mehke moči.

5.3.3 Tadžikistan

Tadžikistanu kot eni izmed najrevnejših srednjeazijskih držav različni akterji v mednarodni skupnosti prispevajo veliko. Vladna spletna stran navaja kar 48 držav, mednarodnih organizacij in drugih institucij, ki so od leta 2003 do 2007 dale posojilo ali donacijo tej srednjeazijski državi (United Nations Tajikistan 2007).

Daleč največja donatorka, ki npr. kar za dvakrat prekaša donacijo Svetovne banke, so ZDA; med letoma 2003–07 so državi preko različnih programov (vključno z USAID) namenile 257 milijonov dolarjev. Rusija je Tadžikistanu v istem obdobju namenila slabih 40 milijonov dolarjev, Kitajska pa 14,5 milijona (je pa Kitajska Tadžikistanu odobrila ogromno posojilo v vrednosti 605 milijonov dolarjev) (*ibid.*).

Med organizacije, ki so povezane s tremi državami, katerih vpliv je analiza diplomske naloge, velja omeniti Sklad Billa Gatesa (manj kot milijon dolarjev), Zavod za odprto družbo (slabih 6 milijonov dolarjev) in organizacijo CARE (pol milijona dolarjev) (*ibid.*).

Tudi za Tadžikistan lahko zapišemo podobno za Kirgizijo: vpliv skladov Billa Gatesa in Zavoda za odprto družbo je težko meriti, a določeno vlogo pri promoviranju določenih vrednot zagotovo imata. Ob tem je treba vedeti, da v Tadžikistanu deluje na desetine drugih organizacij, ki finančno pomagajo obubožani državi (a nobena ni neposredno povezana z Rusijo ali Kitajsko).⁷³ Veliko prispevajo različne agencije OZN, organizacije (npr. Evropska komisija in EBRD) ter številne bogatejše države (*ibid.*).⁷⁴ Sklenemo lahko, da imajo ZDA na tem področju kot največja bilateralna donatorka precej pomembnejšo vlogo

⁷³ Omenimo npr. Sklad Age Kana, ki je do l. 2007 prispeval dobrih 9 milijonov dolarjev (United Nations Tajikistan 2007), t. j. več kot Sklad Billa Gatesa, organizacija CARE in Zavod za odprto družbo skupaj.

⁷⁴ Nemčija, Kanada, Danska, Finska Francija, Iran, Japonska, Kuvajt, Švica, Savdska Arabija, Švedska, Norveška, Nizozemska, Turčija, Avstrija (United Nations Tajikistan 2007).

kot preostali velesili, katerih delež je v primerjavi z ZDA sorazmerno majhen oz. primerljiv z donacijami drugih držav, ki jih analiza ne upošteva.

5.3.4 Turkmenistan

Turkmenistan v zadnjih letih dobivava največ uradne razvojne pomoči od Turčije – Turške agencije za mednarodno sodelovanje (*Turkish International Cooperation Agency*, TICA). Sledijo ZDA, arabske države, Nemčija, Japonska in Velika Britanija, medtem ko Kitajske in Rusije ni na seznamu prvih desetih donatorok. Med mednarodnimi organizacijami največ prispevajo Svetovna banka, ADB, EBRD, OVSE, UNICEF, UNDP, UNHCR, Mednarodna organizacija za migracije, Globalni sklad za boj proti aidsu, tuberkulozi in malariji ter Zavod za odprto družbo (OECD 2007c, USAID 2007d).

Kljub prvemu mestu Turčije na lestvici uradne razvojne pomoči v zadnjih letih so Turkmenistanu največ denarja v obliki donacij prispevale ZDA: USAID je od leta 1992, ko je začel delovati v tej državi, za razvoj demokratičnih institucij, gospodarsko rast in socialo zagotovil preko 70 milijonov dolarjev (USAID 2007c), kar je v primerjavi z donacijami drugim srednjeazijskim državam sicer manj. Manjše donacije so verjetno posledica dveh faktorjev: precejšnje zaprtosti države in relativno ugodnejših gospodarskih kazalcev zaradi izkoriščanja naravnih virov.

Aktivnosti v Turkmenistanu (zunaj ali znotraj države) izvajajo tudi naslednje institucije, a podatkov o višini prispevanih sredstev ni mogoče dobiti: *Counterpart Consortium*, britanski Oddelek za mednarodni razvoj (*Department for International*, DFID), EBRD, program EU *Tacis*, nemška Družba za tehnično sodelovanje (*Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit*, GTZ), *National Endowment for Democracy*, nekaj odborov ameriške vlade, *Westminster Foundation for Democracy*, Svetovna banka in razne agencije OZN. Koordinacijo med številnimi institucijami zagotavlja OVSE, čeprav prepogosto prihaja do podvajanja (*Open Society Institute 2007*, USAID 2007d).

Številni gospodarski kazalci in drugi statistični podatki, še posebej finančni, so v Turkmenistanu skrbno varovana državna skrivnost, zato se je do njih težko dokopati ali pa niso zbrani na enem mestu (npr. pri Centralni banki), kot je to običajno pri drugih državah. O donacijah Rusije in Kitajske na spletnih straneh turkmenistanske vlade in drugod na medmrežju ni poročil.

Turkmenistan izvaja politiko samozadostnosti tudi na področju uradne razvojne pomoči, saj je ne sprejema z odprtimi rokami, ampak selektivno. Med preučevanimi tremi velesilami bi po logiki višine donacij (in s tem pridobivanja mehke moči) prednost morale imeti ZDA kot največja bilateralna donatorica, a je morebitno prednost zaradi (samo)izolacije Turkmenistana in omejenega delovanja mednarodnih organizacij še težje ugotavljati kot drugod. Če bi uspešnost »sidranja« neke države v drugi ter nabiranja političnih točk in priljubljenosti lahko ugotavljali le s parametrom uradne razvojne pomoči, bi nekatere druge (bogatejše) države imele večjo vlogo kot pa Rusija in Kitajska.

5.3.5 Uzbekistan

Na prvem mestu seznama držav, ki prispevajo uradno razvojno pomoč Uzbekistanu, je v zadnjih letih Japonska (80 milijonov dolarjev v letih 2004–05), sledijo ZDA (50 milijonov) in nekatere druge evropske države, Turčija in Izrael. Tudi pri Uzbekistanu Kitajske in Rusije ni med prvimi desetimi državami, ki bi tej srednjeazijski državi poslale donacije oz. nudile posojila (OECD 2007d).

Uzbekistan je od USAID od l. 1992 dobil preko 300 milijonov dolarjev; gre za denar, namenjen razvoju demokratičnih institucij, socialnemu sektorju, gospodarski rasti, izobraževanju, kmetijski reformi, zdravstveni oskrbi in razvoju civilne družbe (USAID 2007e).

Ob organizaciji USAID v Uzbekistanu delujejo (ali pa nudijo pomoč iz tujine) tudi druge organizacije, povezane z ZDA oz. neposredno z administracijo.⁷⁵ Podatkov o ruskih ali kitajskih organizacijah, ki bi pomagale Uzbekistanu, ni zaslediti; UNDP navaja le kitajsko vlado kot donatorico – ta je do l. 2007 tej srednjeazijski državi namenila slabih 48 milijonov dolarjev (UNDP 2007a, UNDP 2007b).

V Uzbekistanu se tare vladnih in nevladnih mednarodnih organizacij, ki prebivalcem na različne načine nudijo pomoč. Tudi v tej državi prednjačijo ameriške organizacije, ki zagotavljajo največ pomoči, se pa omejeno angažira tudi kitajska vlada (ne pa tudi kitajske

⁷⁵ *American Councils of International Education, Crosslink Development International, Counterpart International, Development Gateway Foundation, Eurasia Foundation, ExImBank USA, FOW-USA, Global Involvement Through Education, Zavod za odprto družbo, Ameriško ministrstvo za kmetijstvo, Ameriška agencija za razvoj trgovine in New Hope Rehabilitation Foundation (UNDP 2007a).*

nevladne organizacije). Vloga Rusije na tem področju ostaja zelo majhna, saj ruska vlada oz. ruske nevladne organizacije ne prispevajo (skoraj) ničesar.

Za Uzbekistan – ugotovitev lahko posplošimo tudi na druge srednjeazijske države – smo ugotovili, da največ pomoči pride iz ZDA,⁷⁶ sledijo bogatejše evropske države (izstopajo Nemčija, Velika Britanija in Finska), Japonska in Turčija. Kitajska donira malo in še to le nekaterim srednjeazijskim državam, medtem ko je pomoč Rusije zanemarljiva.

5.4 ZNAČILNOSTI POMEMBNEJŠIH GOSPODARSKIH POSLOV MED ZDA, RUSIJO IN KITAJSKO TER SREDNJEAZIJSKIMI DRŽAVAMI

Če je bila analiza do te točke utemeljena predvsem na medsebojno primerljivih kvantitativnih parametroh (tuje neposredne naložbe, deleži uvoza in izvoza ter višina uradne razvojne pomoči) se v tem podpoglavju opiram na bolj klasične kvalitativne družboslovne metode, saj bom analiziral pomen pomembnejših gospodarskih poslov Rusije, Kitajske in ZDA s srednjeazijskimi državami.

5.4.1 Kazahstan

Kazahstan je, kot se je izkazalo pri analizi tujih neposrednih naložb ter deležu uvoza in izvoza, gospodarsko zanimivejši od preostalih srednjeazijskih držav. Pri tem se pojavlja nevarnost, da država zapade v t. i. »nizozemsko bolezen«, ker se preveč opira zgolj na svoje energetske potencialne in zanemarljivo razvoj drugih panog (Kleveman 2003: 89).⁷⁷

Brzezinski (1997: 143) meni, da je prav Kazahstan glavna geopolitična tarča ruskih oblasti za dosego gospodarske in politične nadvlade v Srednji Aziji, saj naj bi velika ruska manjšina političnemu vodstvu Kazahstana preprečevala, da bi se odkrito in učinkovito zoperstavil Rusiji.⁷⁸ Dodaten argument o veliki povezanosti Kazahstana z Rusijo je tudi dejstvo, da je predvsem severni del Kazahstana skoraj v celoti odvisen od ruske elektrike (Olcott 2005a: 58).⁷⁹

⁷⁶ Pri ZDA je opazen trend politike »korenčka in palice«, saj so ZDA po političnem sporu zaradi krvavih dogodkov v Andižanu donacije Uzbekistanu občutno zmanjšale.

⁷⁷ Izraz »nizozemska bolezen« se je razvil konec sedemdesetih let 20. st., ko je Nizozemska po odkritju nahajališč zemeljskega plina zanemarljivo vlaganja v druge veje industrije in se posvetila izključno izkoriščanju plina, kar se je na dolgi rok izkazalo za povsem zgrešeno gospodarsko politiko (Ebrahim-Zadeh 2003).

⁷⁸ Po podatkih Cia World Factbook Kazakhstan (2006) v državi poleg dobrih 53 % Kazahstancem živi kar 30 % Rusov.

⁷⁹ Kazahstan je bil v zameno za odpis dolga nekaj let po samostojnosti prisiljen prepustiti lastniške deleže v nekaterih hidroelektrarnah pretežno ruskemu podjetju RAO-UES (Olcott 2005a: 58).

Eno od glavnih torišč, zaradi katerega so velike države zainteresirane za Kazahstan, sta naftni polji Tengiz in Kašagan.⁸⁰ Ob odkritju so velesile začutile svojo priložnost: ZDA so si prizadevale, da bi nafto s tankerji pretovarjali preko Kaspijskega morja do Azerbajdžana, od tam pa naprej po naftovodu Baku – Tbilisi – Ceyhan. Načrti Rusije so bili seveda drugačni; nafto so želeli prečrpavati preko svojega ozemlja in nato na svetovne trge preko črnomskega pristanišča Novorosijsk (Kleveman 2003: 89–90).

Glavni lastniki naftnega polja Kašagan, ki po nekaterih ocenah skriva kar 50 milijard sodčkov nafte (če bi bilo to res, bi bilo to drugo največje odkrito naftno polje na svetu, a so kasneje oceno zalog bistveno zmanjšali), so podjetja *ENI*, *ExxonMobil*, *Total* in *Shell* (vsako ima po 18,52 % lastniškega deleža), manjši lastniki so še *ConocoPhillips*, kazahstanska vlada preko podjetja *KazMunayGaz* in *Inpex* (Kleveman 2003: 75, Rigzone 2006). Nafto bodo zaradi okoljskih težav in sporov s kazahstansko vlado (ki jih po mnenju nekaterih predstavnikov ameriškega zunanjega ministrstva celo izsiljuje) predvidoma začeli črpati šele leta 2010.⁸¹ Kot kaže, si v Kazahstanu prizadevajo za diverzifikacijo poti pretovarjanja nafte, saj se bojijo opreti zgolj na rusko luko Novorosijsk (kar bi bilo logistično sicer enostavneje, op. av.), ampak se zavedajo pomena naftovoda Baku – Tbilisi – Ceyhan (Trend News Agency 2007a, Kleveman 2003: 94).

Polje Tengiz upravlja podjetje TengizChevroil. Glavni lastniki so podobni kot v primeru Kašagana: *Chevron* (50 % lastništvo), *ExxonMobil* (25 %), *KazMunayGaz* (20 %) in ruski *Lukoil* (5 %) (Hydrocarbons Technology 2007). Je pa Rusiji 1. 2002 uspel pomemben dogovor, v skladu s katerim nafto s tega polja pretovarjajo po naftovodu preko ruskega Novorosijska (Matveeva 2006: 36), ne pa po naftovodu Baku – Tbilisi – Ceyhan.

Tretje pomembno naftno in plinsko polje je Karačaganak, na katerem se nahaja kar 40 % vseh zalog zemeljskega plina (500 milijard kubičnih metrov) (Olcott 2005a: 32–3). Tudi to polje vodi mednarodni konzorcij, v katerem imata britanski *BG Group* in italijanski *ENI* vsak po 32,5 %, ameriški *Chevron* 20 %, ruski *Lukoil* pa 15 % delež. Pogodba za

⁸⁰ V tuji literaturi (pa tudi slovenski!) je bolj uveljavljen zapis Kashagan. Ker v Kazahstanu uporabljajo cirilico, je za rabo v slovenščini pravilnejša v latinico prečrkovana različica imena Kašagan.

⁸¹ Kazahstan je verjetno najsamozavestnejša med petimi srednjeazijskimi državami, kar se tiče odločne politike do tujine (za razliko od Turkmenistana, ki sicer tudi igra odločno igro proti tujini, je Kazahstan precej bogatejši, op. av.). Tako je npr. konec septembra 2007 Kazahstan šokiral vlagatelje, ko so poslanci v kazahstanskem parlamentu izglasovali zakon, po katerem lahko vlada enostransko spremeni oz. izniči mednarodne energetske pogodbe, če te škodujejo državnim interesom. Uradniki so celo začasno zamrzili projekt Kašagan zaradi domnevno neustreznih ekoloških standardov, razmišljali pa so celo o uvedbi 10 milijard dolarjev kazni za lastnike (Stern 2007: 11).

izkoriščanje plina s kazahstanskimi oblastmi je bila sklenjena do l. 2038 (Karačaganak Petroleum Operejting 2007).

Kljub temu, da Kazahstan stopa na pot *de facto* samostojnosti, ko je njegova politika odvisna predvsem od lastnih nacionalnih interesov, sklepa pomembne geostrateške posle z Rusijo. Med njimi velja omeniti pomemben dogovor kazahstanskega in ruskega predsednika maja 2007, da bo Kazahstan še naprej ves svoj plin izvažal preko ruskega ozemlja (Hahn 2007).

Kazahstansko-ruske gospodarske odnose je nemogoče reducirati zgolj na energetske komponente; državi uspešno razvijata tudi transportne in komunikacijske povezave, sodelujeta na področju elektrogospodarstva, strojogradnje in na področju pridobivanja uranove rude, medtem ko si Kitajska in ZDA, kot kaže, obetata predvsem sodelovanje na energetskega področju.

Kazahstan je član Evrazijske gospodarske skupnosti; večkrat se celo govori, da je kazahstanski predsednik Nazarbajev celo gonilna sila organizacije (Dannreuther 2001: 254). Z olajševanjem carinskih postopkov, medsebojnega obdavčevanja, liberalizacijo trgovine, kar so glavni cilji organizacije (Evrazijskoje ekonomičeskoje soobščestvo 2007), nastaja gospodarski prostor, v katerem se države članice povezujejo. Pri tem je potrebno opozoriti, da je glavni motor organizacije Rusija, ki določa pravila igre. Gospodarska integracija Kazahstana in Rusije je še sploh zelo živa; državi sta skupaj z Belorusijo l. 2007 v okviru Evrazijske gospodarske skupnosti podpisali pomemben dogovor na poti k ustanovitvi carinske unije (The Associated Press 2007).

Jedro ameriško-kazahstanskih odnosov tvorijo energetska vprašanja. Nestabilnost v Perzijskem zalivu, od katerega so ZDA strateško odvisne, le še povečuje pomembnost energetskih potencialov Kaspijskega bazena. Tudi na vrhuncu proizvodnje nafta iz Kazahstana količinsko ne bo mogla ujeti pomembnosti Savdske Arabije ali Rusije, je pa lahko pomembno dopolnilo, zato ZDA stremijo k temu, da si zagotovijo konstanten vir energentov, ki jih čedalje stabilnejši Kazahstan lahko omogoči (Olcott 2005a: 182–3).

V bitko za izkoriščanje naftnih polj se je že pred desetletjem vključila tudi Kitajska. L. 1997 je Kitajska nacionalna naftna družba kupila 60 % tretjega največjega kazahstanskega naftnega polja Aktubinsk, kmalu zatem pa še dodatni dve polji. Kitajska se je s kazahstansko vlado dogovorila tudi za gradnjo naftovoda od Kaspijskega morja preko

kazahstanskih step do Urumkvija, glavnega mesta kitajske pokrajine Šindžjang. Ta naftovod je pomemben tudi zato, ker poteka preko razmeroma mirnih območij in prečka le eno državno mejo, nafte pa ni potrebno pretovarjati s tankerji tako kot v primeru naftovoda Baku – Tbilisi – Ceyhan (Kleveman 2003: 91, Daly 2004).

Kitajska nacionalna naftna družba je kupila naftna polja za približni 5 milijard ameriških dolarjev; dogovorili so se tudi o gradnji plinovodov v vrednosti 9 milijard dolarjev. Kitajska korporacija *Sinopec* in druge družbe kupujejo lastniške deleže v strateško pomembnih panogah (nafta in zemeljski plin) in investirajo v razvoj infrastrukture in naftnih polj (Swanström 2005: 577–8).

Čeprav ugotovimo, da v lastniški strukturi energetskih koncernov v Kazahstanu dominirajo ameriška podjetja (velik delež imajo tudi podjetja drugih razvitih držav, npr. Italije, Nizozemske) in sta ruski in kitajski kos pogače za zdaj manjša, imata Rusija in Kitajska odločilno (geostrateško) prednost, saj mejita na Kazahstan. Ob tem je treba opozoriti, da je analiza pokazala, da je glavni cilj ZDA v Kazahstanu na področju energetike diverzifikacija energetske odvisnosti, ne pa dolgoročno sidranje v gospodarstvu. To pa ne drži za Kitajsko, ki želi poleg zadovoljevanja energetskih apetitov povečati tudi tržišče za svoje izvozne izdelke, Kazahstan pa vidi tudi kot pomembno surovinsko bazo. Prepletenost gospodarske, energetske in strateške komponente nam pove, da bodo tri velesile (ter vsi preostali akterji) najverjetneje prisiljeni sodelovati – nastaja namreč »šolski primer« kompleksne medsebojne odvisnosti –, če bodo želeli maksimizirati koristi. Pričakovati je, da bo vse močnejši Kazahstan vodil čedalje odločnejšo in bolj samosvojo politiko na eni strani (če seveda ne pride do radikalne spremembe oblastniške strukture), po drugi strani pa bo še naprej krepil gospodarsko integracijo z Rusijo, saj je to v njegovem interesu.⁸²

5.4.2 Kirgizija

Kirgizija, ki je članica Evrazijske gospodarske skupnosti in OPKV, je politično in gospodarsko še vedno blizu Rusiji, a vendar želi svojo zunanjo in z njo povezano

⁸² Da Kazahstan ni v podrejenem položaju v primerjavi z velikimi državami in da se zaveda, kako nujno je obdržati določen delež pri strateških panogah, dokazuje tudi primer naftnega polja Kašagan, kjer je naftni konzorcij pod vodstvom italijanske družbe *ENI* moral privoliti, da zaradi zamud pri izkoriščanju nafte in s tem povezane inflacije državnemu podjetju *Kazmunaigas* prepusti večji lastniški delež (Gorst 2007: 24).

gospodarsko politiko diverzificirati, se znebiti pretesnih vezi z nekdanjo matico ter razviti dobre odnose tudi z drugimi državami.

Rusija je poleti 2002 okrepila odnose s Kirgizijo. Poleg podpisov številnih gospodarskih sporazumov so tudi restrukturirali kirgizijski dolg Rusiji in se dogovorili o modernizaciji obstoječih plinovodov in naftovodov (Jonson 2004: 104). Rusija gospodarske odnose s Kirgizijo krepi tudi v okviru Evrazijske gospodarske skupnosti (Evrazijskoje ekonomičeskoje soobščestvo 2007).

Lastništvo v podjetju *Kyrgyz Petroleum Company* je razdeljeno med kirgizijsko družbo *Kirgizneftegaz* in britansko *Petrofac*. Vsaka od njiju ima 50 % lastniški delež (Kyrgyz Petroleum Company 2002). Kljub želji *Gazproma*, da pod svoje okrilje pridobi čim več plinskih polj Srednje Azije, je ruski plinski gigant v Kirgiziji zadržan; razvoj polj je kapitalsko intenzivna panoga, kar pa se ob relativno majhnih zalogah plina ne splača (Olcott 2005a: 111).

Največje zahodno podjetje v Kirgiziji, ki ga vodi tuji kapital, je *Kumtor Gold Project*, ki razvija in izkorišča rudnik Kumtor; vodi ga kanadsko podjetje *Centerra Gold*, na katerega je letelo mnogo kritik, ko je l. 1997 pričelo delovati.⁸³ V Kirgiziji je še več družb z mešanim lastništvom (Olcott 2005a: 42, US Department of State 2007b), kar je sicer povsem običajno za do tujega kapitala odprte države. V nobenem izmed teh primerov pa ne gre za tako velike posle, kot v primeru Kazahstana, kjer so pogodbe za izkoriščanje polj sklenjene za desetletja vnaprej.

5.4.3 Tadžikistan

Tadžikistan, najrevnejša med vsemi državami posovjetskega prostranstva, podobno kot Kirgizija nima velikih zalog energentov, ima pa velik hidroenergetski potencial. Izvoz temelji predvsem na bombažu, zlatu in aluminiju, kar se pozna na razmeroma majhnem zanimanju tujih vlagateljev. Tudi gospodarsko okolje je zaradi nedavne državljanske vojne za tuje vlagatelje razmeroma neprivlačno (Olcott 2005a: 44, 113).

Gospodarska prisotnost Rusije v Tadžikistanu je bila v prvem desetletju po razpadu SZ skromna. Investicij skoraj ni bilo. Tadžikistan je iz Rusije uvozil 27 % vsega uvoza, v Rusijo pa izvozil 30 % vsega izvoza (Jonson 2004: 108). Oblasti v Tadžikistanu so Rusijo

⁸³ Eden izmed velikih očitkov, ki je omajal zaupanje do tujine, je bil, da vlagatelj kuje velika bogastva na račun Kirgizije (Olcott 2005a: 42).

večkrat pozvale, naj se gospodarsko bolj angažira v njihovi državi. Rezultat tega je bil podpis kakih 30 sporazumov l. 2002, ki pa so bili sami po sebi bolj mrtva črka na papirju. Rusija je Tadžikistanu decembra 2002 tudi odpisala 250 milijon ameriških dolarjev dolga (Cia World Factbook Tajikistan 2007b).

Oktobra 2002 sta Rusija in Tadžikistan podpisala pomemben dogovor o obnovi velike hidroelektrarne Rogun, ki bo z elektriko oskrbovala ves Tadžikistan in ob tem delno zadovoljevala še potrebe nekaterih sosednjih držav (Jonson 2004: 110). Sredi l. 2004 je Putin tudi odredil velike naložbe v obnovitev elektrarn in sredstva namenil tudi obnovitvi proizvodnje aluminija (Matveeva 2006: 36).

Maja 2003 je *Gazprom* s Tadžikistanom podpisal tudi 25-letni sporazum, po katerem lahko ruski plinski gigant raziskuje in razvija nahajališča plina v dveh regijah, od tam pa plin pošilja v Evropo (Matveeva 2006: 36).

Tadžikistansko gospodarstvo je tudi dolgoročno morda najbolj povezano z ruskim, saj o pomembnejših gospodarskih dogovorih Tadžikistana s Kitajsko oz. ZDA ni poročil. Razlogi za to so sprva zgodovinske okoliščine in geografska bližina Rusije, nato pa tudi nizki gospodarski potenciali, velika revščina in nerazvita infrastruktura, zaradi česar ni velikega interesa tujih (kitajskih in ameriških) vlagateljev.

5.4.4 Turkmenistan

Gospodarsko najtežja za Turkmenistan so bila prva leta po razpadu SZ. Ruska plinska industrija je želela vpliv nad tamkajšnjo plinsko industrijo ohraniti preko podjetja *Turkmenrozgaz*. V njem so sodelovali tudi Turkmenistanci, a je turkmenistanski predsednik Nijazov odstavil vse ljudi, ki so po njegovem mnenju preko »trojanskega konja« želeli držati v šahu njegov režim. Po odločni akciji Nijazova *Gazprom* ni dovolil izvoza turkmenskega plina po ruskih plinovodih na evropski trg, ampak je turkmenistanski plin raje pošiljal v Ukrajino in Gruzijo, ki sta zanj plačevali manj kot evropske države. Rusija je s Turkmenistanom l. 1999 podpisala sporazum o obnovitvi pošiljanja turkmenistanskega plina v Rusijo, kar je glede na geografsko lego Turkmenistana neizogibno. L. 2003 je končno prišlo do pravega premika, ko je *Gazprom* po dolgotrajnih pogajanjih s Turkmenistanom vendarle sklenil sporazum, po katerem lahko ruski plinski velikan 25 let kupuje turkmenski plin. Dogovor ocenjujejo kot Putinovo veliko zmago, čeprav je ta po

drugi strani tudi močno orožje Turkmenistana (Olcott 2005a: 58, 162, Jonson 2004: 105–6).⁸⁴

Zaradi sporov med *Gazpromom* in Turkmenistanom so v Ašhabadu začeli resno razmišljati o gradnji naftovoda po dnu Kaspijskega morja do Azerbajdžana in potem naprej po naftovodu Baku – Tbilisi – Ceyhan. V ZDA in na zahodu so bili tej ideji seveda zelo naklonjeni, a je načrt zaradi hudega pritiska Rusije propadel (Kleveman 2003: 156, Jonson 2004: 65).

Predsednik Nijazov je sklenil preko 100 pogodb z več kot 60 tujimi podjetji in tako povečal število trgovinskih partnerjev. Med prizadevanja za diverzifikacijo plinskih poti spada tudi dogovor s Kitajsko o gradnji plinovoda iz l. 2006 (Daly 2007). Leto kasneje sta se državi dogovorili o pomembnem poslu, v skladu s katerim bo Kitajska od Turkmenistana v naslednjih 30 letih odkupila 30 milijard kubičnih metrov plina, kitajska podjetja pa bodo razvijala plinska polja ob reki Amu Darja – šlo naj bi za največji energetski projekt, ki ga bo Kitajska razvijala v tujini (NewsCentralAsia 2007).

Na energetske področju so bile prisotne tudi velike zahodne korporacije, npr. ameriški podjetji *Unocal* in *Mobil* ter nizozemsko-britansko podjetje *Royal Dutch Shell*, ki pa so svoje projekte umaknile. Zdaj je v Turkmenistanu poleg ruskih le še nekaj drugih tujih podjetij (*Maersk*, *Petronas*, *Dragonoil*) (Olcott 2005a: 99).

Poleg energetskih poslov je med zelo pomembnimi dogovori z Rusijo še en posel: rusko podjetje *Itera* je s Turkmenistanom podpisalo sporazum, po katerem *Itera* Turkmenistanu dobavlja hrano, ki jo ta država sprva odplačevala z denarjem, nato pa s plinom (Kleveman 2003: 157).

V ZDA so v veliki meri odpisali možnost, da bi ameriška podjetja igrala pomembno vlogo pri razvoju naftne in plinske industrije v Turkmenistanu, dokler ji bo vladal nepredvidljivi Nijazov. Prav tako ni pričakovati večjih vlaganj v to državo, čeprav Turkmenistan ostaja pomembno tržišče za ameriško kmetijsko, naftno in plinsko tehnologijo (Olcott 2005a: 184).

Po smrti Nijazova je med vlagatelji zavladala panika, ali bo novi predsednik Berdimuhamedov spoštoval že sklenjene dogovore. Novi predsednik je vlagatelje le še

⁸⁴ Septembra 2006 je Turkmenistan zagrozil, da bo prekinil dobavo plina, če Rusija ne bo plačala višje cene. V Rusiji so na to pristali in namesto 65 plačevali 100 dolarjev za 1000 kubičnih metrov plina (Boucek 2007: 7).

spodbudil in ustvaril naložbam prijaznejše okolje, zato so tuje družbe (tudi kitajske, ne pa ameriške) l. 2007 povečale naložbe (Daly 2007).

Za turkmenistansko gospodarstvo so daleč najpomembnejši energetski posli, kjer se še opazi razmeroma velik ruski vpliv (predvsem zaradi navezanosti na ruske plinovode), a je Turkmenistan kljub temu začel voditi samosvojo politiko in počasi trga vezi z Rusijo ter sklepa posle s številnimi tujimi partnerji, s katerimi ima precej enakopravne odnose (tudi s Kitajsko). Ameriška podjetja so po navedbah turkmenistanskega veleposlaništva v Washingtonu (Turkmenistan Embassy in the USA 2007) prisotna v prehranjevalni, tehnološki, transportni, kozmetični, tobačni pa tudi energetski industriji, a gre predvsem za posle manjših vrednosti, ki Turkmenistana nikakor ne povezujejo usodno z ZDA. NewsCentralAsia (2007) navaja, da se Kitajska osredotoča predvsem na energetske posle, ob tem pa tudi na komunikacijsko tehnologijo, železniško infrastrukturo, transport, zdravstveno oskrbo in gradnjo.

5.4.5 Uzbekistan

Po razpadu SZ je Uzbekistan pristal v političnem vakuumu. Rusija, prezaposlena z lastnimi problemi, se v Uzbekistanu gospodarsko ni dosti angažirala; uzbekistanski predsednik Karimov je gospodarsko integracijo z Rusijo poleg bilateralnih odnosov iskal tudi v okviru skupine GUUAM (Gruzija, Ukrajina, Uzbekistan, Azerbajdžan in Moldavija) (Buszynski 2005: 562).

Kljub vsemu je bilo uzbekistansko gospodarstvo še vrsto let tesno povezano z Rusijo. Čeprav so bile naložbe Rusije v Uzbekistan sicer večje kot v Kirgizijo, Tadžikistan in Turkmenistan, so bile še vedno sorazmerno majhne. V devetdesetih letih 20. st. je trgovinska menjava med državama upadala. Uzbekistan je l. 2000 iz Rusije uvozil 15,8 % vsega uvoza, izvoz Uzbekistana v Rusijo pa je znašal 16,7 % vsega uzbekistanskega izvoza (Jonson 2004: 110).

Maja 2002 sta uzbekistanski in ruski predsednik podpisala dogovor o strateškem partnerstvu na področju plinske industrije; leto kasneje sta se predsednika tudi dogovorila, da bo *Gazprom* začel raziskovati zaloge plina in obnavljati zastarelo plinsko infrastrukturo v Uzbekistanu. Angažirali sta se tudi ruski energetski podjetji *Lukoil* in *Itera*, ki sta

podpisali sporazum o raziskovanju naftnih in plinskih zalog.⁸⁵ V Uzbekistanu se zavedajo, da se ne morejo povsem odtrgati od Rusije, saj je ruski angažma potreben za razvoj energetskih potencialov države in nenazadnje, uzbekistanski plin gre na evropske trge po ruskih plinovodih (Buszynski 2003: 562).⁸⁶

Izdaten angažma ruskih podjetij je posledica načrtov, da bi Rusija obvladovala energetske zaloge Srednje Azije in ustvarila mednarodni plinski kartel. Zdi se, da je energetska partnerstvo med Rusijo in Uzbekistanom trše kot kdajkoli, a so odnosi pod površino zapleteni in pogosto zaostreni.⁸⁷ V Uzbekistanu se (pre)velike vloge Rusije v njihovi strateški panogi zavedajo, zato želijo paleta svojih partnerjev diverzificirati in se povezati z zahodnimi partnerji. To pa ni lahko, saj krvavi dogodki v Andižanu l. 2005, ko so uzbekistanske varnostne sile streljale na protestnike in ostre obsodbe, ki so pokolu sledile, za zdaj onemogočajo možnost poslov s podjetji iz EU in ZDA (Eurasianet 2007).

Rusija se je še posebej po Putinovem prihodu na oblast skušala gospodarsko »vrniti« v Uzbekistan, a ne le na energetske področju: Rusija je od Uzbekistana kupila civilna letala (Embassy of the Republic of Uzbekistan in Israel 2006), državi pa sta ustanovili tudi skupno podjetje za predelovanje uranove rude (Interfax v TMCnet 2006).

Edina resna opcija za Uzbekistan (poleg Rusije) ostaja Kitajska, ki je srednjeazijski državi ponudila možnost razvoja in izkoriščanja manjših naftnih in plinskih polj. Ponudbe so se v Uzbekistanu oklenili in se dogovorili o izgradnji plinovoda, po katerem bo na Kitajsko priteklo 30 milijard kubičnih metrov plina letno. Nova plinska žila je še toliko bolj pomembna, ker bo Rusija izgubila svoj strateški pomen, saj bo imel Uzbekistan možnost plin na svetovni trg izvažati po kitajskem naftovodu (Atal 2005: 101).

Multinacionalke s sedežem v ZDA, katerih prodor v Uzbekistan seveda spodbuja ameriška administracija, prihajajo v Uzbekistan – na desetine jih je na seznamu Ameriške trgovinske zbornice v Uzbekistanu (American Chamber of Commerce in Uzbekistan 2007) – vendar se zdi, da njihov pojav ni del kakega strateškega načrta ZDA o gospodarski

⁸⁵ Še posebej pomemben je dogovor, da bo *Lukoil* črpal na naftnem polju Kandim. Vrednost pogodbe znaša milijardo ameriških dolarjev (Buszynski 2005: 563).

⁸⁶ Večino, kar 80 % plina, porabi Uzbekistan za zadovoljitev lastnih potreb, preostanek izvozi v Rusijo in druge srednjeazijske države. L. 2006 je Uzbekistan proizvedel 62,5 milijard kubičnih metrov plina (Eurasianet 2007).

⁸⁷ Uzbekistan je l. 2007 obtožil *Gazprom*, da ne izpolnjuje investicijskih dogovorov, torej da vlagajo bistveno manj, kot so se zavezali, v istem letu pa so se pojavili tudi številni zapleti glede finančnega poslovanja ruskih podjetij v Uzbekistanu (Eurasianet 2007, Yezhkov 2007).

osvojitvi Uzbekistana, ampak predvsem posledica delovanja tržnih zakonitosti. Pomembnejših dolgoročnih dogovorov, ki bi Uzbekistan navezovali na ZDA, namreč ni – v tej srednjeazijski državi si seveda želijo tujega kapitala (in ZDA ga imajo veliko!), a se velesila še posebej potem, ko je Uzbekistan izgubil strateški pomen v vojni proti terorizmu in dogodkih v Andižanu, angažira zelo omejeno. Prav zato se Uzbekistan, ki se želi otresti vpliva Rusije, vse bolj povezuje s Kitajsko ter drugimi državami v regiji in izven nje (Južna Koreja, Turčija, Japonska, Nemčija itd.), ki pa jih analiza ne vključuje.

6. ANALIZA VOJAŠKIH PARAMETROV VPLIVA RUSIJE, ZDA IN KITAJSKJE V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH

Analizo vojaške moči in vpliva bom utemeljil na dveh kazalcih:

a) varnostni in vojaški sporazumi / dogovori / posli Rusije, ZDA in Kitajske z državami Srednje Azije;

b) število vojakov in vojaških baz Rusije, ZDA in Kitajske v srednjeazijskih državah.

Čeprav bosta parametra obravnavana v ločenih podpoglavjih, sta seveda medsebojno neločljivo povezana in se ves čas vzajemno prepletata; v analizi sem ju ločil zgolj zaradi lažje preglednosti. Za točki primerjave v analizi sta vzeti leti 2006 (zadnji razpoložljivi podatki) in 2002, saj so z razglasitvijo t. i. vojne proti terorizmu (ameriške ter kasneje že kar globalne) po terorističnih napadih na ZDA tri velesile (vsaj) na tem področju začele govoriti skupen jezik – seveda s pomembnimi razlikami, odgovarjajočimi njihovi zunanje- in notranjepolitični agendi.

6.1 KAZAHSTAN

Največja srednjeazijska država, ki se razteza na več kot 2,7 milijona kvadratnih kilometrih od Kaspijskega morja na zahodu do Kitajske na vzhodu, ima neprecenljiv geopolitični in strateški pomen. Pomembna je zaradi izvajanja vpliva na preostale srednjeazijske države, tudi na širši Bližnji vzhod. Nekdanjo sovjetsko republiko so zahodne integracije, med njimi Organizacija Severnoatlantske pogodbe (*North Atlantic Treaty Organization*, Nato), v času šibke Rusije takoj po razpadu SZ delno vključile v svoje varnostne strukture, v zadnjem času pa se Kazahstan bolj približuje ŠOS in OPKV – organizacijama, kjer dominirata Rusija in Kitajska.

6.1.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA

Kazahstan ima za ZDA še posebej velik pomen, čeprav se ta država tako kot nekatere druge v regiji ni postavila trdno ob bok ZDA v vojni proti terorizmu – v Kazahstanu so bili pri kovanju strateških partnerstev precej bolj zadržani kot npr. v Uzbekistanu in Kirgiziji.⁸⁸

⁸⁸ Kar pa ne pomeni, da Kazahstan *a priori* nasprotuje ameriškim željam. Med oktobrom 2001 in majem 2002 je kazahstansko nebo preletelo preko 600 koalicijskih letal; ZDA so si pridobile pravico do zasilnih pristankov na treh južnokazahstanskih letališčih (Olcott 2005: 183). Rekli bi lahko, da so v Kazahstanu na

Dvostranski odnosi Kazahstana in ZDA s časom zorijo, od tega pa bosta na dolgi rok verjetno imeli koristi obe državi. Dodati velja, da izboljšanje kazahstansko-ameriških odnosov ne gre na račun izboljšanja odnosov Kazahstana z Rusijo oz. Kitajsko – ne gre za t. i. igro ničelne vsote, ko ena država lahko pridobi prednost zgolj na račun druge (Olcott 2005a: 182–3).

Vojaško sodelovanje med Pentagonom in kazahstanskim obrambnim ministrstvom poteka od l. 1999. Pet let kasneje, l. 2004, je Kazahstan z ZDA podpisal sporazum o varnostnem partnerstvu. Ta srednjeazijska država je tudi velik prejemnik ameriške vojaške pomoči, namenjene modernizaciji oboroženih sil. Kazahstan veliko denarja dobi predvsem preko programa *Cooperative Threat Reduction*, ki ga financira ameriška vlada. Kazahstan v zameno za zmanjševanje oz. odstranjevanje določenih vrst orožja in nevarnih praks od ZDA dobi vojaško pomoč (The Nuclear Threat Initiative 2003).

Kazahstan se je Partnerstvu za mir, enem izmed najpomembnejših programov Nata, pridružil že nekaj mesecev po njegovi ustanovitvi l. 1994, dve leti kasneje je z Natom podpisal še varnostni sporazum. Kazahstan je ena izmed najaktivnejših držav Partnerstva za mir; med drugim sodeluje tudi v koaliciji v Afganistanu. Kazahstan je edina med srednjeazijskimi državami, ki je po mnenju analitikov dejansko zavezana Natu. Kljub temu je potrebno zapisati, da se med generali kazahstanske vojske pojavljajo diametralno nasprotna mnenja o tem, ali bi Kazahstan moral še okrepiti sodelovanje z ZDA in Natom ter zaježiti vpliv Rusije v Srednji Aziji ali pa bi se moral izogniti vsakršnemu sodelovanju z Natom in stkati tesne vezi z rusko vojsko (Yermukanov 2006).

V zadnjih letih, z ruskim iskanjem vloge na mednarodnem političnem odru, se krepi tudi varnostno sodelovanje med Kazahstanom in Rusijo. Avgusta 2006 so ruske, kazahstanske, kirgizijske, uzbekistanske in tadžikistanske enote izvedle veliko skupno protiteroristično operacijo *Marzbon 2006*, da bi se učinkovito zoperstavile nezakonitemu prehajanju meja in tihotapljenju (International Institute for Strategic Studies 2007: 301).

Tudi Kitajska je v zadnjih letih okrepila vojaško-varnostno sodelovanje s Kazahstanom, čeprav je to potekalo tudi v prvih letih po razpadu SZ.⁸⁹ Kitajska je režimu

vojaškem področju (podobno kot na gospodarskem) bolj samozavestni kot v drugih srednjeazijskih državah in da so z ZDA skovali razmeroma enakopraven partnerski odnos.

⁸⁹ L. 1996 je kitajski predsednik Džjang Zemin obiskal Kazahstan in tamkajšnjemu političnemu vodstvu zagotovil podporo pri obrambi samostojnosti, suverenosti in ozemeljske celovitosti. Istega leta je Kitajska z

kazahstanskega predsednika Nazarbajeva prodala vojaško opremo za komunikacijske namene in specialne sile v vrednosti 3 milijone dolarjev (Olcott 2005b: 335). Plodno sodelovanje med državama poteka tudi na področju protiterorističnega boja, še posebej boja proti terorističnim organizacijam, npr. Islamskemu gibanju vzhodnega Turkeстана. Skupno protiteroristično vajo sta državi izvedli l. 2003 (International Institute for Strategic Studies 2003: 128, 146).

Kazahstan je skupaj z drugimi državami ŠOS sodeloval na največji vojaški vaji te organizacije doslej, imenovani Mirovna misija 2007. Zanimivo je, da je vaja poleg Čeljabinska v Rusiji potekala tudi v kitajski avtonomni pokrajini Šindžjang, kjer ima Kitajska težave s posameznimi ujugurskimi skupinami. Na vaji je sodelovalo skupno skoraj 9000 vojakov, od tega sta največ prispevali Rusija (6700 vojakov) in Kitajska (1700 vojakov). Kazahstan je na vaji zastopala zračnodesantna četa (Gabuev 2007).

L. 2007 je Kazahstan sprejel novo vojaško doktrino. V njej je zapisano, da je eden izmed glavnih ciljev povečano sodelovanje v OPKV in okrepitev strateškega partnerstva s Kitajsko in Rusijo. Predvidena je tudi poglobitev sodelovanja z ZDA, vendar le na določenih področjih (tehnološka modernizacija oboroženih sil, prenos vojaške tehnologije, urjenje in vzpostavitev vojaške infrastrukture za povečanje regionalne varnosti) in nadaljevanje sodelovanja z Natom v okviru Partnerstva za mir (McDermott 2007a).

6.1.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA

L. 2006 v Kazahstanu ni bilo vojaških enot ZDA, Rusije oz. Kitajske, kakor jih tudi ni bilo l. 2002 (International Institute for Strategic Studies 2007: 320, International Institute for Strategic Studies 2003: 139). Kazahstan večino orožarskih poslov sklene z Rusijo in sodeč po doktrini ter izjavah visokih politikov bo tudi v prihodnje tako (Reuters 2007a).⁹⁰

V Kazahstanu je tudi rusko raketno izstrelišče Bajkonur; leta 2004 so najemno pogodbo podaljšali do leta 2050, kar jasno govori o pomenu Kazahstana za Rusijo (Cia World Factbook 2007a).

Rusijo, Kazahstanom, Kirgizijo in Tadžikistanom podpisala sporazum o skupnem nadzorovanju mej in varnosti. To po mnenju Brzezinskega (1997: 166) jasno nakazuje kitajske apetite v Srednji Aziji.

⁹⁰ Kazahstanski obrambni minister Danial Ahmetov je izjavil, da bodo določeno vrsto kompleksne vojaške tehnologije razvijali ob pomoči Rusije, npr. letala MiG-31 in Su-27 (Reuters 2007a).

6.2 KIRGIZIJA

Kirgizija leži v osrčju ozemlja, ki ga je Mackinder (v Sempa 2000a) imenoval svetovno osrčje in je po njegovem mnenju ključnega pomena za obvladovanje sveta. Pomen te srednjeazijske države, ki je bila že večkrat na udaru skrajnih islamističnih skupin, je v moderni zgodovini vnovič prišel v svetovno ospredje po terorističnih napadih na ZDA septembra 2001, ko so v Kirgizijo prišli vojaki ZDA in drugih zahodnih držav, kar je Rusija (pa tudi Kitajska, ki meji na Kirgizijo) začutila kot prodor na njeno vplivno območje.

6.2.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA

Kirgizija je kljub osamosvojitvi l. 1991 v Rusiji videla najpomembnejšega zaveznika v varnostnem smislu. Med letoma 1992 in 1999 je mejo Kirgizije z Afganistanom nadzorovalo kakih 3000 ruskih vojakov, ki pa jih je Jelcin kasneje zaradi težav s financiranjem umaknil. L. 1999 in 2000 je v Batkenu v Kirgiziji udarila islamistična skupina Islamsko gibanje Uzbekistana, a Rusija proti terorističnim akcijam ni ukrepala, čeprav jo je Kirgizija zaprosila za pomoč. Kirgizijski obrambni minister Topojev je rusko pasivnost kritiziral (Jonson 2004: 65).

Kmalu po dogodkih v Batkenu so vojaško-tehnično podporo kirgizijskim oboroženim silam ponudile ZDA in Kitajska, kar je na kirgizijskem obrambnem ministrstvu poželo val zadovoljstva. Tudi Nato je aktivno sodeloval pri urjenju vojakov; v okviru Partnerstva za mir so izvedli več vojaških vaj, Kirgizija je uvajala oborožitvene standarde Nata, vojaki pa so se pod okriljem ameriških inštruktorjev učili predvsem ameriške doktrine vojskovanja (Buszynski 2005: 554).

V tednih po terorističnih napadih na ZDA l. 2001 je v Kirgizijo prišlo precej uglednih ameriških politikov in vojaških strokovnjakov na pogajanja o postavitvi ameriškega oporišča. Decembra 2001 so v postavitvev ameriškega oporišča Ganci na mednarodnem letališču Manas privolili tudi poslanci v kirgizijskem parlamentu. V oporišče so razmestili kakih 1100 ameriških in 900 vojakov drugih držav zveze Nato – avstralskih, kanadskih, danskih, francoskih, italijanskih, španskih in turških (Olcott 2005a: 5, Jonson 2004: 89).

Olcottova (2005a: 180–1) meni, da je bila postavitvev oporišča pomembna, ker so tuje sile, še posebej ameriške, v Kirgiziji dejansko postale »vidne«, saj so tuji vojaki pogosto zahajali v mesto, kar je sprožilo nove družbene odnose. S postavitvijo oporišča je delo

dobilo kakih 100 Kirgizijcev, vlada pa je imela od oporišča neposredno finančno korist, čeprav se kritike na račun ameriškega oporišča niso nikoli polegale.⁹¹

Ob vojaškem angažiranju ZDA, nekdanjega nasprotnika iz časov hladne vojne, Rusija ni stala križem rok. Decembra 2002 je v neposredni bližini oporišča, kjer so bile razmeščene ameriške sile in vojaki drugih držav koalicije, odprla svoje vojaško oporišče Kant.⁹² To naj bi uradno služilo za izvajanje protiterorističnih operacij, a vendar mnogi analitiki rusko oporišče vidijo kot protiutež ameriškim enotam v Kirgiziji. Vanj je prišlo 500 vojakov in 12 vojaških letal, ki naj bi bili namenjeni protiterorističnim operacijam v okviru OPKV. Čeprav številni analitiki ocenjujejo, da je pomen oporišča Kant predvsem političnosimboličen, je vsekakor korak naprej v zagotavljanju ruske (vojaške) prisotnosti v Kirgiziji (Jonson 2004: 96, 104).

Kot protiargument trditvi o zgolj političnosimbolični vlogi oporišča govori tudi oborožitev ruskih enot in številne skupne vojaške vaje. Kirgizija je, tako kot Kazahstan, Uzbekistan in Tadžikistan, pod okriljem Rusije sodelovala v operaciji *Marzbon 2006*, z Rusijo pa je aprila 2006 izvedla še eno skupno vojaško vajo (International Institute for Strategic Studies 2007: 301).⁹³

Nekaj let po napadih, ko so ZDA in koalicija vsaj zasilno obvladovale razmere v Afganistanu (kar je bil povod za prihod ameriških vojakov v Kirgizijo, op. av.), so tudi v kirgizijski vladi oživele razprave o morebitnem ameriškem umiku iz regije. Novi predsednik Kurmanbek Bakijev, ki se je na oblast povzpел po strmoglavljenju dolgoletnega predsednika Akajeva, je že na svoji prvi tiskovni konferenci dejal, da je treba pretehtati upravičenost ameriške prisotnosti v državi (Atal 2005: 103), kar je najverjetneje rezultat pritiskov Rusije in dela javnosti.⁹⁴ Vendar pa pravega interesa, da se Američani umaknejo

⁹¹ Oporišče je po mnenju opozicije ogrožalo novo demokracijo; denar, ki ga je Kirgizija prejela od ZDA, pa naj ne bi bil ustrezna kompenzacija za delno izgubo suverenosti (Buszynski 2005: 555).

⁹² Zaradi skoraj neposredne sosesčine – oporišči sta oddaljeni vsega 30 kilometrov – in vse odločnejše ruske zunanje politike bi lahko v Kirgiziji prišlo do izzivanj in eskalacij, če bi sile Rusije in ZDA v državi ostale tudi v prihodnjih letih. Nenazadnje velesili delujeta tudi v istem zračnem prostoru, kjer se incidenti pogosto dogajajo.

⁹³ Oborožitveni načrt je vključeval namestitev 10 lovskih letal Su-25 in SU-27, 4 transportna letala An-26 in Il-76, 5 šolskih letal L-39 in 2 helikopterja Mi-8 (Buszynski 2005: 554).

⁹⁴ V Kirgiziji občasno prihaja do izbruha protiameriških sentimentov, ko protestniki zahtevajo takojšnje zaprtje ameriškega oporišča. Še posebej se je javno mnenje obrnilo proti ZDA po incidentu, v katerem je ameriški vojak ustrelil kirgizijskega voznika, za katerega je mislil, da je terorist. Pojavljajo se sumi, da te proteste podžiga Rusija. Ameriški obrambni sekretar je zatrdil, da je oporišče še vedno nujno potrebno za zagotavljanje varnosti v regiji (Reuters 2007c, Reuters 2007d).

iz obubožane Kirgizije, kirgizijska vlada verjetno nima, saj ZDA za uporabo oporišča plačujejo ogromno denarja (Abdrahmanova 2007).⁹⁵

Na srečanju ŠOS 1. 2005 v Astani so države članice organizacije v deklaraciji zapisale, da prisotnost ameriških vojakov v Kirgiziji ni več potrebna. Kirgizijski predsednik Bakijev je zatem sicer omilil retoriko in dejal, da ameriški vojaki lahko ostanejo, dokler bodo to zahtevale operacije v Afganistanu (International Institute for Strategic Studies 2005: 223), kar potrjuje tezo, da vladnega interesa za umik ni.⁹⁶

Ko so na Kitajskem ugotovili, da so pri vojaškem angažiranju obeh velesil v sosednji Kirgiziji začeli zaostajati, so ukrepali tako, da so l. 2002 s Kirgizijo (sicer pod okriljem ŠOS) izvedli skupno vojaško vajo. Leto kasneje sta državi izvedli še eno vajo. Kitajska in Kirgizija sta podpisali tudi sporazum o protiterorističnem sodelovanju, stekli pa so tudi pogovori o namestitvi kitajskih vojakov v Kirgiziji, do česar sicer (še) ni prišlo (Kleveman 2003: 192, International Institute for Strategic Studies 2003: 128, 146).

Med vsemi srednjeazijskimi državami Kitajska najbolj sodeluje prav s Kirgizijo, dobri odnosi pa se bodo zaradi vzajemnih koristi najverjetneje še poglobljali. Državi že sodelujeta na področju obmejnega sodelovanja, urjenja kadrov, Kitajska pa svoji zahodni sosedi pošilja tudi vojaško pomoč. Kitajska je po navedbah politikov pripravljena igrati še večjo vlogo pri zagotavljanju regionalne varnosti in stabilnosti. Sodelovanje je udejanjeno tudi v praksi: poleg vojaških vaj in varnostno-vojaških sporazumov, ki jih redno izvaja ŠOS, je Kitajska Kirgiziji poslala za 1,2 milijona dolarjev vojaške opreme (Olcott 2005b: 335).

6.2.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA

Leta 2007 je bilo v oporišču Ganci na mednarodnem letališču Manas okrog 1000 ameriških vojakov (Reuters 2007b). Ruskih vojakov je bilo manj, okrog 500, opremljeni so bili tudi s težko oborožitvijo: več kot 20 helikopterjev Mi-8, Su-24 *Fencer*, Su-25 *Frogfoot*

⁹⁵ Predsednik Bakijev je za najem oporišča od ZDA zahteval 207 milijonov dolarjev, kar znaša kar tretjino državnega proračuna Kirgizije (Čadova 2006).

⁹⁶ Ameriška veleposlanica v Kirgiziji Marie L. Yovanovitch je na vprašanje, zakaj v kirgizijskih medijih v zadnjem času kroži veliko protiameriških argumentov, odgovorila, da novinarji pač poročajo vse mogoče, da pa so ZDA s kirgizijsko vlado sicer v dobrih odnosih (Embassy of the United States in Kyrgyz Republic 2007).

in Su-27 *Flanker* (International Institute for Strategic Studies 2007: 321). Kitajskih vojakov v Kirgiziji l. 2007 pa tudi prej ni bilo.

Število ameriških vojakov v Kirgiziji po napadih na ZDA septembra 2001 ni bilo bistveno drugačno kot l. 2007. ZDA so takrat v okviru operacije *Enduring Freedom* v to srednjeazijsko državo napotile kakih 700 vojakov. Tudi ruskih vojakov je bilo takrat približno isto kot l. 2007, pa tudi oborožitev se ni bistveno razlikovala – omeniti velja 5 letal Su-25, 3 Su-27 in 2 Il-76 (International Institute for Strategic Studies 2003: 140).

Število vojakov in tip oborožitve ruskih in ameriških vojakov v Kirgiziji se, odkar so prišli v to državo, torej ni bistveno spremenilo, zato bi težko govorili o kaki oboroževalni tekmi nekdanjih nasprotnic iz hladne vojne oz. spopadu za vojaško prevlado v Kirgiziji. Vodilo politike, ki jo vodijo ZDA in Rusija, je predvsem, da si državi zagotovita oporišča v primeru, če bi kje v bližini izbruhnulo novo krizno žarišče in bi bila potrebna razmestitev dodatnih sil. Če pa uporabimo teoretski okvir realistične teorije mednarodnih odnosov, lahko rečemo, da gre za politiko medsebojnega zadrževanja in nadzorovanja (oz. klasično varnostno dilemo, saj imata Rusija in ZDA v Kirgiziji približno isto število vojakov).

6.3 TADŽIKISTAN

Tadžikistan, najrevnejša in od krvave državljanske vojne opustošena srednjeazijska država, nikoli ni zares pretrgala popkovine z Rusijo. Tega Rusija verjetno tudi ne bo kmalu dopustila: Tadžikistan je zanjo ključnega pomena za zagotavljanje regionalne varnosti v Srednji Aziji in tudi lastne nacionalne varnosti, saj služi kot neke vrste tamponska cona med nestabilnim območjem na jugu in Rusijo. Precej ruskih politikov in analitikov trdi, da je dolgotrajna vojaška prisotnost ruskih sil v Tadžikistanu nujno potrebna tudi v prihodnje.

6.3.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA

Po podpisu Generalnega mirovnega sporazuma l. 1997, ki je prinesel konec državljanske vojne, v kateri je Rusija aktivno sodelovala, se je začelo število ruskih vojakov na tadžikistanskem ozemlju sicer zmanjševati (od l. 1997 do 1999 so jih s 16000 zmanjšali na 11000, po napadih 11. septembra 2001 pa so število spet povečali). Rusi so urili tadžikistanske policiste in vojake za nadzorovanje meja, še posebej problematična je bila meja na jugu z Afganistanom. Nanjo so razvrstili 14500 pripadnikov ruskih obmejnih enot. L. 2003 so podpisali sporazum, po katerem se je 201. motorizirana strelska brigada

uradno preoblikovala v vojaško oporišče, ki naj bi v Tadžikistanu stalo še 25 let (Jonson 2004: 53–4, 107, Olcott 2005a: 189).⁹⁷ Tadžikistan, kot trdita Dannreuther (2001: 248) in Olcottova (2005a: 59), niti ni imel dosti izbire in je moral v ostre zahteve Rusije enostavno privoliti.⁹⁸

Tudi v Tadžikistanu, sicer najzvestejšem ruskem zavezniku, so se po napadih na ZDA l. 2001 dogodile dramatične spremembe. Predsednik Rahmonov, ki je bil Rusiji politično zvest od začetka svoje vladavine, je obenem želel poglobiti sodelovanje na vseh področjih (tudi na varnostnem) še z ruskim tekmečem v regiji, ZDA (Buszynski 2005: 558).

Vlada tadžikistanskega predsednika Imomalija Rahmonova je po terorističnih napadih na ZDA izrazila pripravljenost odpreti zračni prostor za prelete letal koalicijskih sil, prav tako kmalu po napadih ni izključevala možnosti namestitve ameriških enot na tadžikistanskem ozemlju. Koalicijske enote so začele prihajati v Tadžikistan decembra 2001 – njihovo največje število je doseglo 1500, večina (kakih 500) je bilo pripadnikov francoske vojske. Rahmonov se je s tedanjim ameriškim obrambnim sekretarjem Rumsfeldom dogovoril za stalno vojaško sodelovanje in izmenjavo obveščevalnih podatkov med državama. ZDA so Tadžikistanu ponudile pomoč pri nadzoru porozne meje z Afganistanom, a je ta vendarle ostala pod nadzorom združenih tadžikistansko-ruskih enot. Januarja 2002 je bil Tadžikistan sprejet še v Partnerstvo za mir. Odnosi z Rusijo so se začeli krhati in v še eni srednjeazijski državi je kmalu po napadih na ZDA po mnenju Jonsonove (2004: 90–1) prišlo do strateškega zasuka, kar naj bi bila posledica odločnih načrtov ZDA v Srednji Aziji.⁹⁹

Tadžikistan na varnostnem področju daleč najbolj med vsemi srednjeazijskimi državami sodeluje z Rusijo – skupaj z Rusijo, Kirgizijo, Kazahstanom in Uzbekistanom so tadžikistanski vojaki sodelovali v veliki protiteroristični operaciji *ŠOS Marzbon 2006*

⁹⁷ S postavitvijo oporišča, ki bi naj postalo domača baza hitrih reakcijskih sil OPKV, se je uredil tudi formalno-pravni status ruskih sil v Tadžikistanu (Buszynski 2005: 559).

⁹⁸ Ob tem je zanimiva ugotovitev, da je Rahmonov postal trši pogajalec z Rusijo šele po prihodu ameriških sil. Eden izmed najtrših pogajalskih orehov Tadžikistana in Rusije je bilo financiranje vojakov. V Sočiju l. 2004 sta se Putin in Rahmonov »dogovorila«, da bo oporišče stalo brez časovnih omejitev, da Rusija zanj ne bo plačevala ter da bodo odločitve o upravljanju zgolj v ruskih rokah. Rusija je Tadžikistanu sicer odpisala 250 milijonov ameriških dolarjev dolga in obljubila naložbe v višini 50 milijonov dolarjev v energetski sektor) (Dannreuther 2001: 248, Olcott 2005a: 59).

⁹⁹ V nasprotju z Jonsonovo Olcottova (2005a: 185) meni, da pri ameriškem vojaškem udejstvanju v Tadžikistanu ne gre za dolgoročneje načrte; po njenem mnenju je glavni (in skoraj edini!) interes ZDA v Tadžikistanu preprečevanje tihotapljenja mamil.

(International Institute for Strategic Studies 2007: 301). Leto kasneje je Tadžikistan sodeloval tudi na vaji Mirovna misija 2007 z zračnodesantno četo (Gabuev 2007). Čeprav je zračnodesantna četa na vaji več kot 8000 vojakov le simboličen prispevek, sodelovanje priča o zavezanosti Tadžikistana varnostni arhitekturi, ki jo krojita Rusija in Kitajska.

Tadžikistan s Kitajsko na vojaškem področju sodeluje tudi dvostransko; državi sta l. 2006 podpisali memorandum o sodelovanju in še istega leta izvedli skupno vojaško vajo, osredotočeno na boj proti mednarodnemu terorizmu, reševanje kriz in krepitev kapacitet za zoperstavljanje novim varnostnim grožnjam. Državi sta se dogovorili tudi, da se bodo tadžikistanski častniki izobraževali na Kitajskem, predvideno pa je tudi nadaljnje dvostransko sodelovanje in sodelovanje v okviru ŠOS (Honge 2006, McDermott 2005).

6.3.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA

V Tadžikistanu je bila l. 2007 poleg francoskih in indijskih pripadnikov letalskih sil nameščena tudi močna ruska vojaška enota, 201. motorizirana divizija, s kakimi 7800 vojaki in težko oborožitvijo: 128 bojnih tankov, 314 vozil za zračno blazino (*air cushion vehicle*), 180 kosov artilerijskega, minometnega in raketnega orožja in 5 letal tipa Su-25 *Frogfoot*. Poleg omenjenih 7800 ruskih vojakov je potrebno omeniti še 14500 pripadnikov mešanih enot (obmejna straža, ruski častniki, tadžikistanski naborniki). Čeprav naj bi ruska obmejna služba zagotavljala preprečevanje tihotapljenja mamil, jo mnogi Tadžikistanci vidijo zgolj kot izgovor za vojaško navzočnost Rusije oz. celo kot združbo tihotapev mamil.¹⁰⁰ L. 2007 v Tadžikistanu ni bilo kitajskih in ameriških enot (International Institute for Strategic Studies 2007: 326, Kleveman 2003: 196).

Po obsežni protiteroristični ofenzivi l. 2001, ko so ZDA potrebovale sosednje države Afganistana za podporo vojaškim operacijam proti talibanom, v Tadžikistanu niso postavile oporišča v klasičnem pomenu besede, kamor bi namestili vojake. Tadžikistanska vlada je ZDA ponudila oporišče Kuljab nedaleč od meje z Afganistanom, kjer so lahko ameriška letala (in letala drugih držav koalicije) pristajala za potrebe operacije v Afganistanu (BBC 2005). Situacija v Tadžikistanu torej ni primerljiva s Kirgizijo, kjer sta rusko in ameriško oporišče z več sto vojaki le nekaj deset kilometrov vsaksebi.

¹⁰⁰ Incidenti so pogosti, še posebej pa velja izpostaviti aretacijo ruskega generala, ki je imel med prtljago kar 8 kilogramov čistega heroina (Kleveman 2003: 196).

Zato pa je bila v Tadžikistanu l. 2001 toliko večja ruska vojaška prisotnost: v Zvezni obmejni službi je služilo 12000 vojakov mešanih enot (ruski častniki, tadžikistanski naborniki), 7800 pripadnikov kopenske vojske pa v okviru motorizirane divizije. Oborožitev divizije dokazuje velik pomen Tadžikistana za Rusijo: 128 bojnih tankov tipa T-72, 314 oklepnih transporterjev in bojnih vozil pehote, 180 kosov artilerijskega orožja in raketometov ter 20 sistemov protiletalske obrambe SA-8 (International Institute for Strategic Studies 2003: 143).

6.4 TURKMENISTAN

Ena izmed najbolj zaprtih držav na svetu s strateško pomembnim položajem med osrčjem Srednje Azije, Kaspijskim morjem, nemirnim Afganistanom in nepredvidljivim Iranom je zelo samosvoja tudi na vojaškem področju. Z uradno razglašeno politiko nevtralnosti je ta država do sodelovanja v varnostnih oz. vojaških organizacijah in njihovih skupnih akcijah razmeroma zadržana.¹⁰¹

6.4.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA

Obrambno-varnostno področje turkmenistanske nacionalne varnosti je bilo po razpadu SZ zaznamovano z rusko vlogo. Predsednik Nijazov je priznal pomembnost ruskih vojaških interesov v regiji in poudaril, da so lahko turkmenistanski varnostni interesi zavarovani bolje s tkanjem vezi z Rusijo kot pa v okviru mednarodnih vojaških organizacij. V skladu z dogovorom o skupnem poveljstvu so imele turkmenistanske oborožene sile deset let kar dva vrhovna poveljnika, turkmenistanskega in ruskega predsednika. Sile pod skupnim poveljstvom tako niso mogle delovati same brez pristanka predsednikov obeh držav. Po desetih letih je poveljstvo prišlo izključno v roke Turkmenistana (Marat 2007: 87, 98–9, The Library of Congress 1996).

Nekaj dni po terorističnih napadih na ZDA je povračilni udarec proti talibanom podprl tudi turkmenistanski predsednik Nijazov, a je pristal le na omejeno sodelovanje z ZDA. Poudaril je, da mora koalicija pod ameriškim vodstvom nujno delovati z mandatom OZN. Svoje besede je namreč želel uskladiti z uradno politiko Turkmenistana kot nevtralne države, ki ne dopušča tujih vojsk na državnem ozemlju. Kot »zadržana« članica

¹⁰¹ Leta 1995 je nevtralnost Turkmenistana potrdila tudi Generalna skupščina OZN (Kleveman 2003: 151).

protitalibanske koalicije je Turkmenistan dovolil prelete letal z mednarodno humanitarno pomočjo za Afganistan in tudi prevoz pomoči po kopnem preko svojega ozemlja ter si tako prislužil nekaj točk na mednarodnem političnem prizorišču (Jonson 2004: 89–90).¹⁰²

Turkmenistan je član Partnerstva za mir, a je med najmanj aktivnimi. Dodajmo, da je država od l. 1997 upravičena do ameriške vojaške pomoči, čeprav Turkmenistan od ZDA dobiva najmanj pomoči med vsemi državami regije (Olcott 2005a: 184). Skupno je Turkmenistan v petih letih po terorističnih napadih na New York in Washington dobil celo manj pomoči kot v petih letih pred tem. Turkmenistan je z ZDA sklenil zelo malo orožarskih poslov, tako pred terorističnimi napadi na ZDA kot po njih, se je pa višina ameriške pomoči po 11. septembru 2001 povečala (Center for Defense Information 2007).¹⁰³

Za razliko od srednjeazijskih držav Turkmenistan ni član ŠOS in ne sodeluje v skupnih protiterorističnih ukrepih v regiji, čeprav je dejstvo, da si Rusija to državo še kako želi vključiti v svoje varnostne okvire. Pod predsednikom Nijazovom to ni bilo mogoče, si pa Rusija več obeta od novega predsednika Berdimuhamedova, kar je v svojih izjavah nakazal tudi ruski predsednik Putin (McDermott 2007b).

Vojaške zadeve so v Turkmenistanu še posebej občutljivo polje in tudi sodelovanje s Kitajsko se na tem področju razvija le počasi. L. 2002 je načelnik generalštaba turkmenistanske vojske kot prvi predstavnik turkmenistanskih oboroženih sil obiskal Peking, kjer se je s predstavniki kitajskega vojaškega vrha zavzel za večje sodelovanje med vojskama. Do zdaj je bilo sodelovanje omejeno na področje urjenja, drugih strateško pomembnih dogovorov na vojaškem področju pa ni bilo (English People's Daily 2002).

6.4.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA

Ruska vojska se je v desetletju po razpadu SZ dokončno umaknila iz Turkmenistana. Zdaj tujih sil v tej državi ni. Tudi po terorističnih napadih na ZDA ameriške (oz. koalicijske) sile v Turkmenistan niso vstopile, čeprav je ta država sodelovala v protiteroristični koaliciji in dovolila prelete letal koalicijskih sil ter prevoz humanitarne pomoči v Afganistan (Kleveman 2003: 151).

¹⁰² Turkmenistan, novega ameriškega partnerja v boju proti terorizmu, je, kot ironično piše Olcottova (2005a: 5), z obiskom l. 2002 »nagradil« celo ameriški obrambni sekretar Rumsfeld.

¹⁰³ Kljub temu je orožarskih poslov malo: med letoma 1997 in 2001 sta ZDA in Turkmenistan sklenila za 625000 dolarjev poslov, med letoma 2002 in 2006 pa za 3,5 milijona. Šlo je predvsem za komunikacijsko opremo in druge vrste nesmrtonosne vojaške opreme (Center for Defense Information 2007: 3).

6.5 UZBEKISTAN

Uzbekistan, ki ima poleg Kazahstana največ gospodarskih potencialov med srednjeazijskimi državami, se je želel po razglasitvi samostojnosti tudi vojaško osamosvojiti od Rusije. Državo, po številu prebivalcev največjo med srednjeazijskimi (28 milijonov), so svojim varnostnim strukturam po padcu železne zavesse želele približati tudi zahodne organizacije – ne le iz geopolitičnih razlogov, ampak tudi zato, ker je v tej pretežno islamski državi največja baza pripadnikov skrajnih gibanj (npr. Islamsko gibanje Uzbekistana in *Hizb-u-Tahrir*), ki si prizadevajo za strmoglavljenje zdajšnjih oblastniških struktur in celo uvedbo islamske države.

6.5.1 Obrambno-varnostni odnosi s Kitajsko, Rusijo in ZDA

Kljub poskusom integracije v zahodne varnostne strukture se Uzbekistan v prvih letih po osamosvojitvi na varnostno-vojaškem področju ni mogel povsem ločiti od Rusije: l. 1992 sta državi podpisali Pogodbo o prijateljstvu, dve leti kasneje pa še Sporazum o vojaškem sodelovanju (Nichol 2005: 4). Razmere so se spremenile po l. 1993, ko se je Uzbekistan želel odkrito otresti moskovskega jarma – vzpostavil je lastne sile za nadzor meja in vojsko ter začel odkrito nasprotovati ruski vojaški navzočnosti v državi (Jonson 2004: 54–6). Kljub želji Uzbekistana, da bi se ruska vloga na varnostnem področju zmanjšala, je z Rusijo l. 1999 podpisal sporazum, po katerem se bosta državi skupaj borili proti islamskemu ekstremizmu in terorizmu (Nichol 2005: 4).

Svoje interese v Uzbekistanu so videle tudi ZDA: še pred terorističnimi napadi na New York in Washington je v Uzbekistan prišlo veliko ameriških delegacij, vključno z obrambnim ministrom Perryjem. L. 1994 je Uzbekistan postal član Partnerstva za mir in od tedaj aktivno sodeluje na vojaških vajah in urjenjih v programih Nata skupaj z ameriški vojniki (Nichol 2005: 4). Uzbekistan je l. 1995 z ZDA podpisal program IMET (vojaško sodelovanje in izobraževanje) in na tej podlagi so uzbekistanski in ameriški vojniki izvedli nekaj skupnih manevrov, a je vojaško sodelovanje po mnenju analitikov (Roy 2000: 194, Buszynski 2005: 457) kljub temu ostalo na omejeni ravni.

Bistven premik na področju vojaškega sodelovanja z ZDA se je zgodil po terorističnih napadih 11. septembra 2001. Prvi ameriški vojniki so v regijo prišli prav v Uzbekistan, in sicer že nekaj tednov po napadih. Skupno kakih 2000 vojakov so v dogovoru z vlado

predsednika Karimova razvrstili v staro sovjetsko oporišče Hanabad pri mestu Karši nedaleč od meje z Afganistanom.¹⁰⁴ V Uzbekistanu so bili prepričani, da so ameriške sile v državo prišle za dalj časa, a se je vlada hkrati ob sklepanju dobičkonosnega posla z ZDA bala odkritega nasprotovanja Rusije (Kleveman 2003: 165).¹⁰⁵

A vendar se je obrnilo drugače, kot so mnogi pričakovali. Rusija je namreč tiho pristala na prihod ameriških vojakov, saj si česa drugega niti ni mogla privoščiti, ker je talibanski režim pomenil grožnjo tudi zanjo. Kot trdi Jonsonova (2004: 86–8), je bil prispevek Rusije koalicijskim silam – pa čeprav ruske enote niso neposredno sodelovale v napadih – zelo pomemben, saj Rusija ni ostala le na ravni načelnega političnega privoljenja, ampak je posredovala obveščevalne podatke in vojaško podprla Severno zavezništvo, ki je nekaj tednov kasneje (ob pomoči koalicijskih sil) strmoglavilo talibanski režim.

Režim uzbekistanskega predsednika Karimova je v Natu in ZDA videl priložnost za gospodarsko in varnostno sodelovanje ter možnost oboroževanja z modernimi vojaškimi sistemi (Olcott 2005a: 5).¹⁰⁶ Ob prihodu ameriških vojakov v Uzbekistan predsednik Karimov ZDA ni postavil nobenega roka, do kdaj morajo zapustiti uzbekistansko ozemlje – nasprotno, ZDA je nekritično podpiral in tako zaostрил odnose z Rusijo (Dannreuther 2001: 248). Besede uzbekistanskega predsednika so zgovorne same po sebi: »/P/rišli so opraviti svojo misijo, ki so jo jasno oznanili vsemu svetu, t. j. ustvariti koalicijo, katere glavni cilj je uničiti stroj terorizma /.../ tukaj bodo, dokler bo to potrebno za vzpostavitev varnosti v regiji« (Karimov v Jonson 2004: 89). Ob takih izjavah se je Rusija vse bolj zavedala, da je Uzbekistan počasi začel uhajati njenemu nadzoru. Kot pravi Jonsonova (2004: 89), je takrat »/p/ostalο jasno, da Taškent v realnosti SND in OPKV – organizaciji, ki ju vodi Rusija – vidi le kot papirnati organizaciji, ki izvajata politiko izključno na deklarativni ravni brez prave vsebine in sta zato kot taki za prihodnost Uzbekistana nepomembni«. Uzbekistan je iz OPKV izstopil l. 1999, istega leta pa je z ZDA podpisal dva pomembna sporazuma o sodelovanju na obrambnem področju (Olcott 2005a: 57).

¹⁰⁴ Oporišče Hanabad (ang. Khanabad) je na samem, precej daleč od oči uzbekistanske javnosti (Olcott 2005: 180).

¹⁰⁵ ZDA so za najem oporišča letno plačevale med 270 in 300 milijoni dolarjev (Fuqiu 2002).

¹⁰⁶ Tujih vojakov in s tem povezanih koristi so si želele tudi druge srednjeazijske države – ko se je Uzbekistan začel pogovarjati o morebitnem prihodu ameriških sil v državo, sta Tadžikistan in Kirgizija lobirala, naj oporišča postavijo tudi pri njih (Olcott 2005a: 5).

Po dvoletnem razmeroma uspešnem sodelovanju med ZDA in Uzbekistanom, ko so koalicijske sile za silo že obvladovale razmere v Afganistanu, so se odnosi med državama začeli krhati, bistveno pa so se spremenili, ko so ZDA obsodile pokol v Andižanu.¹⁰⁷ Odnosi so se zaostriili celo do te mere, da je Uzbekistan zahteval umik ameriških vojakov iz države do januarja 2006. Po ohladitvi odnosov z ZDA je Karimov sprevidel, da od dolgoročnega sodelovanja z ZDA ne bo nič, zato se je za sodelovanje obrnil na Rusijo in Kitajsko (Olcott 2005b: 331).

Rusija je to izkoristila. Ruski predsednik Putin je Uzbekistanu ponudil možnost sklenitve dvostranskih varnostnih sporazumov in vojaško-tehnično sodelovanje. Uzbekistan se je odzval pozitivno: z Rusijo je podpisal vrsto sporazumov, partnerstvo z Uzbekistanom pa je ruska politika kasneje označila celo kot strateško (Jonson 2004: 65). L. 2004 (torej v času ohlajanja odnosov z ZDA, op. av.) se je Putin z Uzbekistanom dogovoril tudi o skupnih vojaških vajah ruskih in uzbekistanskih sil, da bo Rusija uporabljala uzbekistanska oporišča in da bodo skupaj sodelovali v boju proti terorizmu. Povečalo naj bi se tudi število uzbekistanskih častnikov na ruskih vojaških akademijah, ruska letala pa naj bi patroljirala na uzbekistanskem nebu (Buszynski 2005: 562).

Medtem je Uzbekistan postal aktiven član ŠOS. Januarja 2004 so sedež Protiterorističnega centra organizacije prestavili v uzbekistansko prestolnico Taškent (Jonson 2004: 111). Na srečanju l. 2005 v kazahstanskem glavnem mestu Astani so države članice organizacije v deklaraciji zapisale, da ameriška prisotnost v uzbekistanskem oporišču Hanabad ni več potrebna. Odnosi z ZDA so se dokončno prelomili konec julija l. 2005, ko je uzbekistanski predsednik Karimov Američanom ukazal, da morajo v pol leta oporišče zapustiti (International Institute for Strategic Studies 2005: 223).

Junija 2006 je Uzbekistan naznanil, da se namerava vnovič pridružiti SND – organizaciji, iz katere je l. 1999 zaradi nestrinjanja z njeno takratno politiko izstopil (International Institute for Strategic Studies 2007: 302, Socor 2006). Tako potezo morda lahko razumemo kot razočaranje Uzbekistana nad zahodnimi varnostnimi strukturami in težnjo po približevanju organizacijam, kjer ima Rusija pomemben vpliv. Kot dodaten

¹⁰⁷ V tem uzbekistanskem mestu v Ferganski dolini so l. 2005 varnostne sile predsednika Karimova krvavo obračunale z opozicijo. Podatki o številu mrtvih se razlikujejo; uzbekistanska vlada navaja, da je bilo ubitih nekaj deset »skrajnežev«, človekoljubne organizacije pa poročajo, da je bilo ubitih do 700 ljudi (Human Rights Watch 2005: 61)

argument lahko navedemo tudi angažirano sodelovanje Uzbekistana v ŠOS v zadnjih letih.¹⁰⁸

Sodelovanje Kitajske in Uzbekistana je na nek način podobno sodelovanju Kitajske z drugimi srednjeazijskimi državami. V zadnjih letih, še posebej po dogodkih v Andižanu, ko so ZDA Karimovemu režimu odtegnile pomoč, se je politično in vojaško sodelovanje med Kitajsko in Uzbekistanom okrepilo. Predsednika Karimova, ki je obiskal Peking, so kljub kritikam zahoda sprejeli z vsemi častmi (Olcott 2005: 335). Vrstijo se tudi obiski in izmenjave na obrambnem področju; uzbekistanski in kitajski obrambni minister sta se na pogovorih l. 2006 na Kitajskem zavzela za okrepitev sodelovanja na varnostnem področju (English People's Daily 2006a).

6.5.2 Vojaška prisotnost Kitajske, Rusije in ZDA

V Uzbekistanu je bilo l. 2006 še nekaj »ostankov« protitalibanske koalicije (163 nemških vojakov in 6 letal tipa C-160 *Transall*), ameriške enote pa so po političnem sporu med ZDA in Uzbekistanom zapustile to srednjeazijsko državo (International Institute for Strategic Studies 2007: 328). V času vojaške akcije proti talibanom je bilo v okviru operacije *Enduring Freedom* v Uzbekistanu okoli 1000 ameriških vojakov (International Institute for Strategic Studies 2003: 144). Kitajskih in ruskih sil v Uzbekistanu (za zdaj) ni, čeprav je Rusija z Uzbekistanom podpisala sporazum, po katerem lahko ruska vojaška letala v primeru izrednih razmer uporabljajo vojaško oporišče Navoj v osrednjem delu države (Blank 2007).¹⁰⁹

6.6 ZAKLJUČKI

V Srednji Aziji sta se oblikovala (vsaj) dva bloka varnostne arhitekture, ki sta združljiva le na deklarativni ravni (po izjavah politikov), v praksi pa ne: stari, že

¹⁰⁸ V ta kontekst sodi skupna protiteroristična operacija ŠOS *Marzbon 2006*, ki je potekala pod okriljem Rusije; istega leta sta Uzbekistan in Rusija v Čirčiku izvedla še protiteroristično vojaško vajo (International Institute for Strategic Studies 2007: 301). Uzbekistanski častniki so sodelovali tudi na protiteroristični vaji ŠOS Mirovna misija 2007 (Gabuev 2007). Zanimivo je, da želi Uzbekistan s svojimi pripadniki sodelovati predvsem v višjih vojaških strukturah. Morda želi tako pokazati, da njegova politična vrednost ni enaka Tadžikistanu ali pa Kirgiziji, ki ponavadi sodelujeta predvsem z vojniki nižjih činov.

¹⁰⁹ Šlo je za precej skrivnosten dogovor, ki ni pritegnil širše medijske pozornosti. Nekateri so ga videli kot ponoven poskus, da bi Rusija vzpostavila hegemonski odnos nad Uzbekistanom. Kot kaže, Rusija ni uspela dobiti vsega, kar je želela, saj obstajajo domneve, da so se pogajali o uporabi precej modernejšega oporišča Hanabad, ki so ga l. 2005 zapustili ameriški vojaki (Blank 2006).

uveljavljeni ruski oz. rusko-kitajski (na institucionalni ravni ŠOS, OPKV, tudi SND, na meddržavni ravni pa dvostranski odnosi med srednjeazijskimi državami ter Rusijo in Kitajsko) ter novi, ameriško-zahodni (na institucionalni ravni NATO in delno OVSE,¹¹⁰ na meddržavni ravni pa dvostranski odnosi ZDA s srednjeazijskimi državami).

Vsaka srednjeazijska država v tej novooblikovani varnostni arhitekturi je seveda zgodba zase. Zdi se, da **Kazahstan** vojaškega sodelovanja z ZDA, Rusijo in Kitajsko ne vidi v navzkrižju interesov. Vendar pa se v zadnjih letih izkazuje, da Kazahstan glavnega poroka stabilnosti vidi v OPKV oz. ŠOS (kar *de facto* pomeni Kitajska in Rusija), kar potrjuje tudi nova vojaška doktrina, medtem ko si največja srednjeazijska država od sodelovanja z Natom in ZDA obeta predvsem pridobitev določene vojaške tehnologije in politične (ter s tem povezane gospodarske) ugodnosti zahoda.

Kot kaže, se ameriški vojaki iz **Kirgizije**, če ne bo prišlo do bistvene spremembe političnih odnosov v Srednji Aziji oz. širši mednarodni skupnosti, ne bodo kmalu umaknili, saj je to zdaj edina država Srednje Azije, kjer (še) imajo svoje oporišče. Ameriška vojaška prisotnost v Kirgiziji za vlado v Biškeku pomeni predvsem veliko finančno korist. Najverjetneje se bodo ruski pritiski za ameriški umik nadaljevali, medtem ko bo Kitajska na vojaškem področju še naprej negovala dobre odnose s srednjeazijsko zaveznico. Kljub vsemu je porok varnosti, na katerega se Kirgizija dejansko zanaša, prav Rusija oz. širše gledano, ŠOS.

Za **Tadžikistan** lahko sklenemo, da Rusija, vsaj kar se tiče količine oborožitve, števila vojakov in dogovorov, v primerjavi s Kitajsko in ZDA ostaja najpomembnejši igralec v državi. Ob tem Tadžikistan sicer krepi sodelovanje s Kitajsko (tudi izven okvirov ŠOS), sodelovanje z ZDA pa je sorazmerno skromno in se sodeč po izjavah politikov vsaj na kratki rok ne bo povečalo (Tadžikistan za ZDA namreč nima več tako velikega strateškega pomena, kot ga je imel septembra l. 2001).

¹¹⁰ Čeprav je OVSE organizacija, ki rada razglaša, da sega od Vancouvra do Vladivostoka, se zdi, da organizacija temelji na vrednotah in politični kulturi Zahoda. Na prenekatero volitve v državah nekdanje SZ je Rusija poslala svoje opazovalce volitev, katerih ocene volilnih postopkov so se pogosto razlikovale od ocen opazovalcev OVSE. Dodaten argument o skeptičnem odnosu Rusije do OVSE je dolgoletno rusko zavlačevanje plačevanja finančnega prispevka v proračun organizacije. Pogosti so tudi primeri, ko je Rusija na ministrskih zasedanjih OVSE tarča kritik na račun demokratičnih standardov in kratenja človekovih pravic. Iz teh razlogov trdim, da OVSE spada bolj v domeno zahodnih držav, zato sem to organizacijo s kvalifikatorjem »delno« uvrstil v ameriško-zahodni steber arhitekture.

Za mednarodno precej izolirani **Turkmenistan** težko ugotavljamo, ali si je katera od treh velesil na vojaškem področju pridobila prednost, saj so tudi na prvi pogled manj pomembne vojaške zadeve v tej državi še vedno skrbno varovana skrivnost. Vojaško-varnostno sodelovanje z ZDA, Rusijo in Kitajsko je zelo omejeno, čeprav si še posebej Rusija želi Turkmenistan pritegniti pod okrilje svojih varnostnih struktur.

Čeprav so analitiki govorili o ameriškem vojaškem prodoru in sidranju v regiji, je zanimivo, da se ZDA l. 2005 niso dosti upirale oz. skušale prepričati uzbekistanskih oblasti, naj jim dovolijo še naprej ostati v oporišču Hanabad v **Uzbekistanu**. Ameriški vojaki so odšli, ta srednjeazijska država pa se je (vnovič) začela bolj povezovati z Rusijo in Kitajsko – tako s kovanjem dvostranskih vojaških dogovorov kot tudi v okviru ŠOS in OPKV.

Kaj so obravnavane tri velesile torej pridobile na vojaškem področju v Srednji Aziji? Analiza vojaških parametrov in z njimi povezanih političnih dogodkov je pokazala, da so **ZDA** na vojaškem področju vstopile v regijo z določenim namenom, ko se je po 11. septembru 2001 pojavila potreba po vzpostavitvi oporišč, potrebnih za napade na Afganistan.¹¹¹ Če bi sodili po srednjeazijskih državah, bi lahko sklepali, da se ZDA z vojaško prisotnostjo angažirajo pragmatično, torej dokler imajo za to interes, potem pa udejstvovanje preusmerijo na druge vrste varnostnega angažiranja (vojaška pomoč in tudi vojaškokogospodarski vidiki, npr. prodaja orožja), čeprav ob tem v skladu z razmerami v mednarodnem okolju ne opustijo vzdrževanja strateškega sistema oporišč po vsem svetu.¹¹² Za zdaj sicer še imajo oporišče v Kirgiziji, t. j. edino preostalo ameriško oporišče v Srednji

¹¹¹ Napak pa bi bilo trditi, da so se srednjeazijske države ZDA odprle nekritično in odprtih rok z enim samim interesom, t. j. da se otresejo moskovskega jarma. Voditelji so imeli oz. imajo do ZDA rahlo zadržan odnos, saj so se na nek način bali, da bodo tržne reforme postale orodje, ki bo tujim podjetjem zagotavljalo nadzor nad njihovimi državami.

¹¹² Taka varnostna politika ZDA do regije ima številne kritike: Olcottova (2005a: 1–7, 18) pravi, da je politika Washingtona kratkovidna in protislovna. Meni, da sklepanje vojaških (pa tudi političnih in gospodarskih kupčij) z nedemokratičnimi voditelji in vladajočimi elitami na dolgi rok ustvarja veliko varnostno tveganje v obliki političnega, gospodarskega in socialnega nezadovoljstva, ki se lahko sprevrže v terorizem. Po njenem mnenju je nevarnost, da po Afganistanu v Srednji Aziji vzniknejo nove t. i. »propadle države«, večja kot pred terorističnimi napadi na ZDA. Najvidnejša dokaza, kako nestabilna je regija, sta strmoglavljenje kirgizijskega predsednika Askarja Akajeva l. 2005 in poskus državnega udara v uzbekistanskem mestu Andižan, ko je predsednik Islam Karimov moral uporabiti silo, da je ponovno vzpostavil nadzor nad Fergansko dolino. Olcottova (*ibid.*) je kritična tudi do mednarodne skupnosti, ki naj ne bi storila dovolj, da bi spremenila obnašanje voditeljev srednjeazijskih držav. Ti tako lahko še naprej lahko uporabljajo nedemokratične vzvode vladanja, saj se izgovarjajo, da so ostri ukrepi potrebni za zagotovitev stabilnosti. Antonov (2006) opozarja, da so vsi voditelji srednjeazijskih držav pripadniki stare sovjetske politične elite in vladajo že od razpada SZ (z izjemo konec l. 2006 preminulega predsednika Turkmenistana Saparmurata Nijazova, op. av.).

Aziji, in zanimivo bo opazovati, ali bodo Američani tudi to državo zapustili brez večjega oporekanja, če bodo kirgizijske oblasti tako zahtevale.

Srednjeazijske države so se po razpadu SZ skušale otresti moskovskega jarma ter stopiti na pot *de facto* neodvisnosti in tudi zato so ponudbo ZDA po 11. septembru 2001 sprejele navdušeno. Ko se je podpora ZDA ohladila, so se po večini znašle v politično-varnostnem vakuumu in so se bile zato primorane nasloniti na obstoječe strukture v neposredni bližini (ŠOS, OPKV in druge oblike sodelovanja, katerega bistvo kroji Rusija), z ZDA oz. Zahodom pa ohranjajo bolj (Kazahstan, Kirgizija) ali manj zadržane partnerske odnose (Uzbekistan, Tadžikistan, Turkmenistan).

Vloga **Rusije** na vojaškem področju v Srednji Aziji je zaznamovana z ideološko komponento o utrjevanju vpliva na svojem vplivnem območju (o čemer radi pišejo »analitiki« in komentatorji, saj je to komponento lahko videti in jo »analizirati«) ter z bolj oprijemljivo strateško-varnostno komponento. Putin(ova administracija), ki je v svojem mandatu skušal(a) na novo opredeliti vlogo Rusije v svetu – in v to zagotovo sodi tudi politika do Srednje Azije – je preko raznoraznih vzvodov poskusil(a) ustvariti varnostno arhitekturo, ki bi zagotavljala obrambo ruskih interesov. V ZDA (in na Zahodu) so tako politiko označili za ostanke miselnosti hladne vojne, čeprav sami uresničujejo svoje interese na podoben način.

Analiza vojaških faktorjev je pokazala, da je Rusija v srednjeazijskih državah še posebej po Putinovem prihodu na oblast poglobljala vojaško-varnostno sodelovanje. Ponekod ji je to uspevalo bolj, drugod manj. Poleg dvostranskih odnosov je svoj vpliv zagotavljala preko OPKV in ŠOS (podobno kot skuša svoje varnostno-politične interese v okviru ŠOS uresničevati Kitajska). Nadalje smo ugotovili, da so ZDA za potrebe protiteroristične ofenzive na veliko razočaranje Rusije povsem zaobšle obstoječe varnostne mehanizme v Srednji Aziji, npr. SND, OPKV in ŠOS.¹¹³

Najmanj sklepov iz analize vojaških parametrov in z njimi povezanih varnostnih politik v Srednji Aziji lahko izluščimo za **Kitajsko**. Ta ima na vojaškem področju na tem območju manjši vpliv kot Rusija in ZDA. Obrambni ministri in voditelji srednjeazijskih držav se sicer pogosto srečujejo s kitajskimi politiki in sklepajo dvostranska varnostna

¹¹³ ZDA so s srednjeazijskimi državami namesto tega raje sklenile dvostranske sporazume in jih približale oz. delno celo integrirale v »svoje« (Natove) varnostne strukture.

zavezništva (v ospredju je boj proti terorizmu), medtem ko resnih poskusov Kitajske, da postavi oporišče v Srednji Aziji, za zdaj ni (verjetno tudi zato, ker se kitajska vojaška strategija razlikuje od ameriške, ki predvideva globalni sistem oporišč). Kot kaže, je Kitajska zadovoljna, da so srednjeazijske države del varnostne strukture, v kateri ima poleg Rusije tudi sama velik vpliv (ŠOS); varnostno sodelovanje pogloblja tudi z dvostranskimi dogovori, ob tem pa vojaška plat kitajskega udejstvovanja v Srednji Aziji zadovoljuje tudi potrebe vojaškoindustrijskega kompleksa, t. j. prodaje kitajskega orožja srednjeazijskim državam.

7. ANALIZA MEHKE MOČI RUSIJE, ZDA IN KITAJSKJE V SREDNJEAZIJSKIH DRŽAVAH

Če je bila analiza gospodarskih in vojaških parametrov (torej tistih kazalcev ugotavljanja vpliva, ki smo jih opredelili kot trdo moč) bolj oprijemljiva in primerljiva, ker je bila utemeljena na kvantitativnih parametrih, bo to pri ugotavljanju mehke moči Rusije, ZDA in Kitajske v državah Srednje Azije težje. Kot je zapisano v uvodnih poglavjih, bo analiza mehke moči zaradi specifičnih lastnosti in opredelitve temeljila predvsem na kvalitativnih elementih, kot so npr. odnos prebivalcev srednjeazijskih držav do velesil, državniški obiski in druge oblike politično-kulturnih vzvodov, s katerimi se v srednjeazijske države širijo kultura in vrednote.

Mehka moč bo analizirana v vsaki državi posebej. Opozoriti je treba na metodološko pomanjkljivost, ki se pojavi zaradi razdrobljenih in ne povsem primerljivih podatkov, s katerimi »ugotavljam« mehko moč. Določeni raziskovalni inštitut nek družbeni fenomen, npr. odnos prebivalcev do ameriške politike v regiji, ugotavlja z določeno metodologijo in vprašanji le v dveh srednjeazijskih državah, za preostale tri države, ki jih ta inštitut ni analiziral, pa bom primoran uporabiti podatke neke druge raziskovalne organizacije, ki pa so včasih bolj, drugič manj primerljivi.¹¹⁴

V poglavju je najprej okvirno predstavljeno, kako vsaka od obravnavanih treh velesil skuša s sredstvi mehke moči razširiti vpliv v regiji kot celoti, nato pa je analiza opravljena še za vsako srednjeazijsko državo posebej.

7.1 ŠIRJENJE MEHKE MOČI RUSIJE, ZDA IN KITAJSKJE V SREDNJI AZIJI KOT CELOTI

V Rusiji (o kateri se govori, da si skuša v zadnjih letih vnovič izboriti pomembno mesto v mednarodnih odnosih na račun sredstev, ki so v diplomski nalogi opredeljena kot trda moč – energetike, gospodarstva, vojaške sfere itd.), kakor tudi v ZDA in na Kitajskem, so se zavedali pomena obvladovanja tudi negospodarskih in nevojaških sfer družbe, torej tistega, kar je v diplomski nalogi opredeljeno kot mehka moč. Določen del širjenja mehke

¹¹⁴ Za idealnotipsko raziskavo in večjo (metodološko) relevantnost diplomske naloge bi bilo potrebno najeti institucijo, ki bi enaka vprašanja, s katerimi bi ugotavljali mehko moč, zastavila reprezentativnemu vzorcu v vsaki izmed srednjeazijskih držav. Domet in finančni okvir naloge tega pač ne dopuščata.

moči je opredeljen že na normativni ravni (v dokumentih), večina mehke moči pa je »nezapisane« in nemerljive, zato jo je potrebno ugotoviti posredno.

V enem izmed uradnih dokumentov ruske vlade iz l. 1995 je zapisano, da je potrebno v »državah bližnje tujine« zagotoviti predvajanje ruskih sredstev javnega obveščanja (vključno s časopisi) in da mora Rusija v državah SND uriti ter izobraževati nacionalne kadre. Posebno pozornost bi morali nameniti temu, da bi Rusija postala glavno območje za izobraževanje vsega posovjetskega prostora in da bi mlajše generacije držav SND vzgojili v duhu prijateljskih odnosov z Rusijo. Še več: Rusija je šla celo tako daleč, da je l. 1996 sprejela zakon, ki je razpad SZ razglasil za neveljaven (Roy 2000).

Rusija ni imela lahkega dela. Na politično-kulturni ravni so si srednjeazijske države namreč prizadevale poudarjati lastno zgodovino, jezik, običaje in lastnosti, kar je pospešilo zaton ruskih in slovanskih skupnosti v regiji (Dannreuther 2001: 250), s tem pa tudi zmanjš(ev)anje vpliva oz. mehke moči. Tako tezo zagovarjajo številni avtorji (Roy 2000).

Za vse države regije v zadnjih letih velja, da razširjenost ruskega jezika izginja. Ruski učitelji so zapuščali Srednjo Azijo, ruske časopise je bilo težko najti, če pa že, so bili zelo dragi, zmanjšalo se je število ruskih televizijskih programov (delno zaradi cenzure, delno zato, ker so ruske televizije za oddajanje signala zahtevale visoko plačilo), Rusija v srednjeazijske države ni več pošiljala humanitarnih delavcev, učiteljev, knjig in štipendij, medtem pa se je elita učila angleščino (*ibid.*).

Rusija je po 11. septembru 2001 v regiji sprožila pravo diplomatsko ofenzivo – tamkajšnje države je obiskal ves politično-vojaški vrh, od predsednika Putina, obrambnega, zunanjega in drugih ministrov do načelnika generalštaba ruske vojske Kvašnina ter drugih uglednih vojaških oseb (Jonson 2006: 89–94).

V letih po terorističnih napadih, ko sta tako mehka kot tudi trda moč ZDA (pa tudi Kitajske!) v regiji naraščali, je Rusija ugotovila, kako pomembna je mehka moč in je zato v njeno povečanje pričela vlagati več naporov, kar je že obrodilo sadove: ruščina je v številnih državah ostala regionalna *lingua franca*, na tržiščih srednjeazijskih držav so se pojavili novi proizvodi iz Rusije, ruska popularna kultura (filmi, glasba, romani) pa se širi preko množičnih sredstev obveščanja. V upanju, da bodo našli delo in boljše življenje, številni ljudje s Kavkaza in iz Srednje Azije odhajajo na delo v Rusijo. Namesto, da bi

Rusija uradno pošiljala finančno pomoč srednjeazijskim državam, denar v domovino pošiljajo delovni migranti iz srednjeazijskih držav (Hill 2004).

Rusija se je trudila pridobiti vpliv tudi na politično-institucionalni ravni. Svojo agendo je skušala vsiliti preko številnih mednarodnih organizacij, v katerih ima sama precejšen vpliv (OPKV, ŠOS, Srednjeazijska organizacija za sodelovanje in Evrazijska gospodarska skupnost). Čeprav je organizacij veliko in se področja delovanja pogosto prekrivajo (v ospredju je sicer predvsem tkanje gospodarskih vezi in boj proti terorizmu), se z uvajanjem demokratičnih sprememb nobena zares ne ukvarja. Tudi tako naj bi Rusija skušala širiti svoj vpliv in srednjeazijske režime vnovič navezati nase (Matveeva 2006: 36).

Medtem tudi mehka moč Kitajske v Srednji Aziji narašča; Kitajska je uspešna na več ravneh (gospodarski, vojaški in tudi kulturno-politični), ker je s preudarno politiko na svojo stran pridobila voditelje srednjeazijskih držav. Ključ uspeha se po mnenju Saediya (2007) skriva v najmanj štirih dejstvih:

- a) Kitajska je pri navezovanju odnosov s tujino zadržana in previdna, saj se ne vmešava v notranje zadeve držav in jih ne »poučuje«, kaj bi morale storiti;
- b) zaupanje si gradi tudi z neposrednim gospodarskim sodelovanjem, ki je fleksibilno in podprto z ugodnimi posojili ter prenosi tehnologije in znanja;
- c) kitajski diplomati in poslovneži v veliki meri govorijo ruščino in ponavadi ne potrebujejo prevajalcev, kar olajša sporazumevanje;
- d) gospodarska in kulturna moč Kitajske je tako prepričljiva, da se ji ni potrebno zatekati k uporabi vojaških sredstev moči.

Da se je Kitajska začela zavedati pomena širjenja mehke moči, tudi v Srednji Aziji, dokazuje t. i. »ofenziva mehke moči«, kot jo poimenuje Kurlantzick (2007b).¹¹⁵ Kitajska se po novem osredotoča na javno diplomacijo in kulturni doseg, zato namerava zgraditi kakih 100 Konfucijevih inštitutov, t. j. šol za poučevanje kitajščine. Študentom iz revnih držav, ki prihajajo študirat na Kitajsko, podeljujejo štipendije. Njihovo število je v zadnjih letih dramatično naraslo: zdaj jih je že 120000 v primerjavi z 8000 pred dvajsetimi leti (Kurlantzick 2006: 3–4).

¹¹⁵ »Ofenziva mehke moči« na globalni ravni že kaže prve uspehe. Študija *Pew Global Attitudes Project*, ki je zajela prebivalce več držav po svetu, je pokazala, da ljudje pomen Kitajske za njihovo državo ocenjujejo bolj pozitivno kot pomen ZDA. Kitajska pa precej nezaupanja uživa v sosednjih državah (Kurlantzick 2007).

Medtem pa relativna mehka moč ZDA v Srednji Aziji, kot trdi Saeedi (2007), v primerjavi s Kitajsko in Rusijo upada. Glavni razlogi za to so:

a) začetek zavedanja Rusije in Kitajske o pomenu mehke moči in okrepljeni naporih obeh držav za njeno doseg;

b) zahodni mediji, ki v regijo pogosto pridejo s svojimi percepcijami in zato pogosto površno poročajo o državi gostiteljici;¹¹⁶

c) problematičnost odnosa ameriških diplomatov in uradnikov, ki se pogosto vmešavajo v notranje zadeve posameznih držav.¹¹⁷

7.2 MEHKA MOČ RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V KAZAHSTANU

Kazahstan je država, ki je bila izmed vseh srednjeazijskih držav najbolj rusificirana, k čemur je nedvomno pripomogla velika ruska manjšina. Po razpadu SZ je bila skoraj polovica prebivalcev Kazahstana ruskega porekla, med njimi pa so se pojavile tudi iredentistične težnje in namere po združitvi z Rusijo. Zaradi velikega vpliva Rusije je kazahstanski predsednik Nazarbajev sprožil obsežno »kazahstanizacijo«, zaradi česar število ruskega prebivalstva v zadnjih letih vztrajno upada (Roy 2000: 191).¹¹⁸

Kot ukrep »kazahstanizacije« je Nazarbajev glavno mesto iz južnejšega Almatija l. 1995 prestavil v Astano na sever (kjer po večini živijo državljani ruskega rodu) in tako poslal jasno znamenje, da priključitev dela Kazahstana Rusiji ne pride v poštev (Kleveman 2003: 87).

Ruščini so priznali status uradnega jezika v vsakodnevem sporazumevanju (kar je nižja stopnja od kazahstanskega jezika, ki ima status uradnega državnega jezika). Kazahstanski politični vrh ostro zavrača predlog zakona o dvojnem državljanstvu, saj bi uvedba le-tega še povečala prepad med kazahstansko in rusko etnično skupnostjo. Nekateri menijo, da se Kazahstanu obeta federalizacija, čemur pa Nazarbajev močno nasprotuje (Roy 2000: 192, Cia World Factbook 2007a).

¹¹⁶ Netočno poročanje samo po sebi še ne bi bil tako velik problem, trdi Saeedi (2007). Težave se pojavijo, ker politiki, ki obvladujejo vzvode odločanja, novinarska poročila velikokrat jemljejo nekritično ter svoje odločitve v zvezi s Srednjo Azijo gradijo na podlagi novinarskega poročanja s tega, ZDA razmeroma neznanega območja.

¹¹⁷ Na prvi pogled še tako nedolžno vmešavanje v notranje zadeve in »širjenje demokracije« je v srednjeazijskih državah občutljivo področje, saj jim vladajo bolj ali manj avtoritarni voditelji.

¹¹⁸ L. 1995 je bilo v Kazahstanu 35 % Rusov, leta 2007 pa le še 30 % (Roy 2000: 191, Cia World Factbook 2007a).

Kljub prizadevanjem Kazahstana, da se politično in kulturno osamosvoji od Rusije, se sodelovanje med državama ni nikoli prekinilo, v zadnjih letih se je celo poglobljalo (tudi na področjih, ki so ključnega pomena za varnost države, op. av.) (Matveeva 2006: 37). Zakoreninjenost »ruskosti« v Kazahstanu dokazuje tudi podatek, da večina Kazahstancev gleda ruske televizijske programe pogosteje kot domače; televizijski kanal ORT vsakodnevno gleda okrog 80 %, medtem ko med kazahstanskimi televizijskimi programi vsakodnevno preklaplja le kakih 40 % ljudi (Eshanova 2002).

Med tujimi študenti v Rusiji, teh je bilo l. 2007 okrog 200000, so kazahstanski po številu na drugem mestu. Število tujih študentov v Rusiji skokovito narašča, ruska vlada pa bo še povečala število štipendij za tujce (Moscow News v World Education Service 2007).

Kako »priljubljene« pa so ZDA v Kazahstanu? Kazahstanski politiki so ZDA že večkrat posvarili, naj jim ne »svetujejo« preveč o uvajanju demokratičnih standardov in zdi se, da se ZDA tega držijo, saj nočejo postaviti na kocko dobrih gospodarskih odnosov med državama (The Christian Science Monitor 2005).¹¹⁹ Po podatkih kazahstanskega veleposlaništva v ZDA in Kanadi (The Embassy of the Republic of Kazakhstan to the USA and Canada 2006: 2) več sto Kazahstancev vsako leto odhaja študirat na ameriške univerze. Pomembno je predvsem to, da mednje spada več kot 600 študentov, ki za študij v ZDA dobijo predsednikovo štipendijo (kar jasno nakazuje politično orientacijo kazahstanskega vodstva, op. av.), to število pa naj bi v prihodnjih letih še naraslo. Na spletni strani veleposlaništva (*ibid.*) je celo zapisano, da so to najboljši študenti, ki po vrnitvi v Kazahstan zasedejo ključne položaje v vladi in poslovnem svetu.

V Kazahstanu deluje tudi osem ameriških kulturnih centrov, namenjenih širjenju informacij o ZDA, učenju angleščine in pospeševanju razvoja kulturnih odnosov med Kazahstanom in ZDA (American Culture Center 2006).

Omeniti velja tudi prostovoljce organizacije *Peace Corps*. Prvi so v Kazahstan prišli že l. 1993 in od takrat ljudem pomagajo v težavnem tranzicijskem obdobju. Prizadevajo si tudi za izboljšanje medsebojnega razumevanja med Kazahstanom in ZDA, pomagajo učiti angleščino itd. (Peace Corps 2007a), kar na nek način pripomore k ustvarjanju pozitivne podobe o ZDA.

¹¹⁹ Kako bi si drugače lahko razlagali, da se po zadnjih predsedniških volitvah l. 2005, na katerih je s kar 91 % zmagal Nazarbajev, ZDA niso vprašale, kako je možna tako visoka podpora? Priznale so sicer, da je pri volitvah prišlo do nekaterih pomanjkljivosti, demokratični standardi pa naj bi kljub temu napredovali.

Značilnost odnosov med Kitajsko in Kazahstanom je kompleksnost. Kleveman (2003: 91) zapiše, da je sovjetska ideologija mnogim Kazahstancem (in tudi drugim narodom nekdanje SZ) vcepila odnos do Kitajske kot do »rumene kuge« in da so protikitajska čustva globoko zakoreninjena. Roy (2000: 192) opozarja, da tudi odnos Kitajske do Kazahstana ni zgleden: Kitajska mednarodne pogodbe, po kateri je območje Semirečja in spodnjega toka reke Ili pripadel SZ (danes pa Kazahstanu, op. av.), še vedno označuje za nepravilne, kazahstanski politični vrh pa pogosto obtožuje podpore ujugurskim separatistom v kitajski pokrajini Šindžjang (Roy 2000).

Kitajska skuša med Kazahstanci izboljšati podobo o sebi kot državi. L. 2004 so v okviru meddržavnega odbora za sodelovanje ustanovili Kulturni in humanitarni pododbor; v Kazahstanu se vrstijo množični dogodki, ki širijo pozitivne informacije o Kitajski (npr. prireditve Kulturni dan Kitajske v Kazahstanu, nastopi kitajskih opernih pevcev, razstave), Kitajska pa načrtuje tudi gradnjo kulturnega centra v Biškeku (English Gansu Daily 2007). Na Kitajskem je l. 2007 študiralo okrog 3000 kazahstanskih študentov, kar je za več kot 50 % več kot leto prej (Zheng 2007).

O priljubljenosti obravnavanih velesil v Kazahstanu govorijo tudi nekatere javnomnenjske raziskave. Izsledki l. 2006 objavljene raziskave so pokazali, da si je v politični zvezi z Rusijo in Ukrajino želelo živeti 34 % Kazahstancev, starejših od 55 let, in le 13 % Kazahstancev med 18 in 24 let.¹²⁰ Za primerjavo: v EU so si želeli živeti le 3 % ljudi, starejših od 55 let, in 17 % starih med 18 in 24 let (Petuhov 2006: 13). To potrjuje sicer razmeroma razumljivo stvar, da je starejše prebivalstvo bolj naklonjeno Rusiji (spomini na pozitivne plati SZ) in da se mlajši (bodoče elite) precej bolj ozirajo po zahodu. Raziskava med možnostmi odgovorov, kje bi radi živeli, žal ni ponujala Kitajske in ZDA, da bi bili rezultati bolj primerljivi.

Toliko bolj zanimivi in primerljivi pa so odgovori na vprašanje »Povejte, prosim, katero od svetovnih držav bi najprej radi videli kot zaveznika in prijatelja naše države?«¹²¹ Kar 55 % intervjuvancev je odgovorilo, da Rusijo; ZDA se med številnimi ponujenimi

¹²⁰ Javnomenjsko raziskavo z naslovom »Rusija, Ukrajina, Belorusija, Kazahstan: ali obstajajo stične točke v javnem mnenju« je l. 2006 izdelal ugledni ruski inštitut za raziskovanje javnega mnenja VCIOM, ki ima dolgo tradicijo raziskovanja na tem območju (Petuhov 2006).

¹²¹ Zaveznik morda ni najbolj primeren izraz za prevod besede "sojuznik" (союзник), saj gre še za več kot to (beseda lahko opiše tudi odnos med dvema članoma zveze oz. skupnosti), a tak prevod ponuja Pretnarjev Rusko-slovenski slovar (2005: 820).

odgovori s 16 % uvrščajo na drugo mesto, takoj za Rusijo; za Kitajsko se je odločilo 11 % Kazahstancem, prav toliko tudi za Ukrajino in Nemčijo (*ibid.*).

7.3 MEHKA MOČ RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V KIRGIZIJI

Dobri odnosi z Rusijo so po razpadu SZ ostali prioriteta kirgiških voditeljev.¹²² Novi premier Feliks Kulov, ki je ta položaj zavzel po sestopu Akajeva z oblasti l. 2005, je na prvi uradni obisk odšel v Moskvo in tako nakazal velik pomen velike severne sosedice (Matveeva 2006: 37). Že pri analizi gospodarskih kazalcev smo ugotovili veliko navezanost Kirgizije na Rusijo, kar sega tudi na področje mehke moči – Rusija v Kirgiziji namreč na nek način velja za obljubljeni dežel, saj je zaslužek tam mnogo višji.¹²³

Na javno mnenje Kirgizijcev v veliki meri vplivajo ruska sredstva javnega obveščanja. Tako kot Kazahstanci tudi večina Kirgizijcev spremlja predvsem ruske televizijske programe, saj naj bi bili kirgizijski precej nezanimivi in nekakovostni, pogosto pa tudi trpijo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev (Eshanova 2002). Ker kirgizijska vlada strogo nadzoruje edino televizijo, ki oddaja po vsej državi, večina Kirgizijcev raje gleda priljubljeni ruski televiziji ORT in RTR, ki zrcalita ruski pogled na dogodke.¹²⁴ Tudi desetletje in pol po razpadu SZ velja, da sta znanje ruščine in poznavanje ruske literature znamenji kozmopolitizma ter kvalitetne izobrazbe, poleg tega pa je študij na ruskih univerzah vnovič vse bolj priljubljen med mladimi Kirgizijci (Marat 2006).

Američani »src in misli« Kirgizijcev niso osvojili, čeprav si za to prizadevajo vrsto let. Od l. 1991 so Kirgiziji namenili skoraj milijardo dolarjev pomoči v obliki donacij.¹²⁵ ZDA na ameriške univerze vabijo študente (te številke so seveda bistveno manjše v primerjavi s tistimi, ki študirajo v Rusiji, op. av.), v Biškeku deluje Ameriška univerza, ameriško osebje v oporišču Manas celo obnavlja šole in hiše ter gradi drugo infrastrukturo

¹²² Pri tem je zanimivo, da je Kremelj po strmoglavljenju proruskega predsednika Akajeva l. 2005 brez težav pridobil zaupanje novega prvega moža države, predsednika Kurmanbeka Bakijeva (Marat 2006), čeprav so se v Moskvi sprva bali, da bodo izgubili vzvod političnega vplivanja.

¹²³ Kirgizijci, ki delajo v Rusiji, vsako leto v domovino pošljejo približno 720 milijonov ameriških dolarjev (Ahmedanov 2007).

¹²⁴ Pogled Kirgizijcev na dogodke v svetu je, posplošeno rečeno, mnogokrat zelo podoben ruskem. To se je izkazalo npr. v odnosu do ameriškega napada na Afganistan in Irak, ob revolucijah v Gruziji in Ukrajini ter med vojno v Čečeniji. Tudi o ruskem predsedniku Putinu imajo Kirgizijci zelo visoko mnenje in ruski politiki v Kirgiziji oz. Srednji Aziji nasploh preprosto bolj zaupajo kot pa politiki Zahoda (Marat 2006).

¹²⁵ Vendar pa, kot trdi Nye (2002), mehka moč ne more izhajati iz posojil oz. donacij, saj je ta oblika pomoči kljub vsemu sredstvo trde moči (pa čeprav v obliki »korenčka«). Pri mehki moči gre predvsem za privlačnost idej, načina življenja ipd.

(Feigenbaum 2007b). V Kirgiziji od l. 1993 delujejo tudi prostovoljci *Peace Corps*; l. 2007 jih je v državi delovalo 134. Udeleženi so v izobraževanju (učenje angleščine idr.) in razvoju lokalnih skupnosti (Peace Corps 2007b).

Prebivalci Kirgizije so si precej obetali tudi od vojaške prisotnosti ameriških vojakov, vendar je bilo za povprečnega Kirgizijca od tega kaj malo. ZDA so delovale samozadostno in lokalnemu gospodarstvu niso bistveno pripomogle, saj so vse produkte uvažale, v Kirgiziji pa niso kupovale ničesar. Po prihodu ameriških enot so kirgizijskim novinarjem tudi omejili dostop do oporišča, tja so bili povabljeni le ob redkih priložnostih (Kleveman 2003: 185–7).

Javnomnenjska raziskava, opravljena kmalu po terorističnih napadih na ZDA, je pokazala, da večina Kirgizijcev ne podpira ameriške prisotnosti v državi. Temu naj bi nasprotovalo kar 77 % prebivalstva (Kleveman 2003: 188). Nekaj let kasneje opravljena javnomnenjska raziskava (s sicer malo drugače zastavljenim, a precej primerljivim vprašanjem) pa je pokazala, da se je naklonjenost Kirgizijcev do ameriške vojaške prisotnosti izboljšala.¹²⁶ Tako ameriško kot rusko oporišče po mnenju Kirgizijcev pripomoreta k večji varnosti države, prineseta državni blagajni dodatni dohodek, zmanjšujeta nevarnost terorizma, povečujeta gospodarsko sodelovanje in prinašata dodatna delovna mesta. Povsem drugače pa je z naklonjenostjo gradnji kitajskega vojaškega oporišča, ki mu nasprotuje kar 74 % Kirgizijcev (Centr izučeniya obščestvenovo mnenja El-Pikir 2005: 20–2).

Odnosi med Kirgizijo in Kitajsko so in bodo tudi v prihodnosti odvisni predvsem od reševanja ujgurskega vprašanja. V zadnjih letih so iz Kirgizije poročali o več izbruhih protikitajskega razpoloženja, ki se je nekajkrat končalo tragično.¹²⁷ Kljub temu je potrebno omeniti, da Kitajska svoj vpliv vsekakor povečuje, a je vprašanje na kaki ravni in kako težo

¹²⁶ Višja podpora Kirgizijcev ZDA (sicer manjša kot Rusiji) je najverjetneje posledica uspešne propagande kirgizijskih oblasti, ki so uspele mobilizirati javno mnenje in ljudi prepričati o velikem pomenu ZDA zanje. Raziskavo »Odnos prebivalcev do tuje prisotnosti v Kirgiziji« je opravil kirgizijski inštitut za raziskovanje javnega mnenja El-Pikir na vzorcu 1200 gospodinjstev (Centr izučeniya obščestvenovo mnenja El-Pikir 2005: 4), ko so bili odnosi Kirgizije z ZDA še razmeroma dobri. Zanimivo bi bilo opraviti novo javnomnenjsko raziskavo tudi po ohladitvi odnosov med državama, ki je posledica nekaterih incidentov, povezanih z ameriškim oporiščem, verjetno pa tudi negativne propagande Rusije, ki si želi ameriškega vojaškega umika iz Kirgizije.

¹²⁷ Leta 2003 so v pokrajini Narin kriminalci ubili 20 kitajskih poslovnežev, njihova trupla pa zažgali. Julija 2005 so policisti komajda preprečili napad na kitajske poslovneže na avtocesti Biškek – Torugart; istega leta je bilo med nemiri v Biškeku uničenih veliko kitajskih prodajaln (Matveeva 2005: 42).

to ima. Matveeva (2005: 43) npr. navaja, da je največ oznak na največji tržnici v Srednji Aziji v kirgizijskem mestu Oš v kitajščini, vendar to ne more govoriti o kakršnem drugem kot pa gospodarskem pomenu Kitajske.

Javnomnenjska raziskava iz l. 2005 je pokazala, da je vpliv Rusije v politični sferi Kirgizije podpiralo 41 % Kirgizijcev, vpliv ZDA 26 %, vpliv Kitajske pa le 8 %. Vrstni red na področju gospodarstva je bil, kar se preučevanih treh velesil tiče, enak: vpliv Rusije je podpiralo 26 %, ZDA 16 %, Kitajske pa 13 %. Tudi na področju vojaških zadev največ zaupanja uživa Rusija – podpiralo jo je kar 45 % prebivalcev. Sledile so ZDA z 39 %, medtem ko je vojaški vpliv Kitajske v Kirgiziji podpira le 6 % vprašanih. V tabeli so navedeni podatki še za področje socialnih vprašanj, izobraževanja in kulture, s katerimi tudi lahko ugotavljamo mehko moč (Centr izučenijska občestvenovo mnenja El-Pikir 2005: 7).

Tabela 7.3.1: Podpora prebivalcev Kirgizije Rusiji, ZDA in Kitajski (v %)

	Rusija	ZDA	Kitajska
Politične zadeve	41	26	8
Gospodarstvo	26	16	13
Reševanje socialnih vprašanj ¹²⁸	32	18	-
Vojaške zadeve	45	39	6
Izobraževanje ¹²⁹	27	16	-
Kultura ¹³⁰	27	-	-

Vir: prirejeno po Centr izučenijska občestvenovo mnenja El-Pikir (2005: 7).

Skoraj neverjetni pa se zdijo odgovori na vprašanje, ali pozitivno ocenjujejo vpliv Rusije, Kitajske in ZDA v Kirgiziji. Da je vpliv Rusije v Kirgizije pozitiven, je menilo kar 99 % vprašanih (sledijo Kazahstan, Nemčija, Turčija, Koreja in Japonska), da pa je pozitiven ameriški vpliv v Kirgiziji, je menilo 68 % intervjuvancev (ZDA so se uvrstile na

¹²⁸ Na področju socialnih vprašanj se Kitajska ni uvrstila med prvih pet držav, za katere Kirgizijci menijo, da imajo pomemben vpliv pri reševanju tega problema, zato tudi ni podatka (Centr izučenijska občestvenovo mnenja El-Pikir 2005: 7).

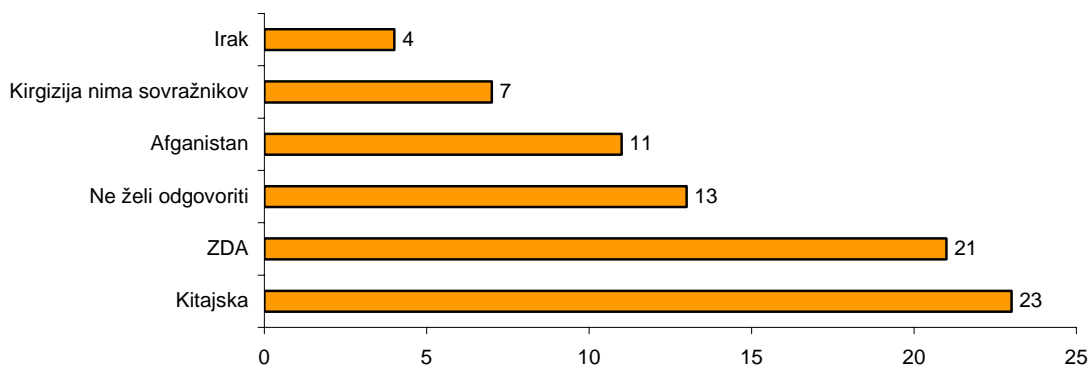
¹²⁹ Tudi na področju izobraževanja se Kitajska ni uvrstila med prvih pet držav, ki bi po mnenju vprašanih imele pomemben vpliv v Kirgiziji. Na prvo mesto se je, krepko pred Rusijo, z 39 % uvrstila Turčija (*ibid.*).

¹³⁰ Pri vprašanju kulture se tako ZDA kot Kitajska nista uvrstili med države, ki bi po mnenju Kirgizijcev igrale pomembno vlogo na tem področju.

7. mesto). O pozitivnem vplivu Kitajske v Kirgiziji je prepričanih 65 % vprašanih, kar Kitajsko uvršča na 9. mesto (Centr izučeniya obščestvenovo mnenja El-Pikir 2005: 9).

Splošno prepričanje v Kirgiziji, da je Rusija njihova največja zaveznica in da imajo Kirgizijci bolj odklonilno stališče do Kitajske in ZDA, nadgrajuje spodnji graf.

Graf 7.3.2: Katero državo povezuje z besedo sovražnik (nasprotnik)?¹³¹

Vir: prirejeno po Centr izučeniya obščestvenovo mnenja El-Pikir (2005: 13).

Mnenje političnih elit je morda še pomembnejše za politiko države kot pa splošno javno mnenje. Eden izmed poslancev v parlamentu (in v svojih idejah ni osamljen, op. av.) je predlagal, da Kirgizija za valuto uvede ruski rubelj. Izbruhi protiruskih sentimentov v Kirgiziji so redki, protiameriških vse pogostejši, zastruje pa se tudi retorika politikov proti vojaški prisotnosti ZDA v Kirgiziji (Marat 2006). Iz zapisanega ugotovimo, da je Rusija na področju mehke moči v Kirgiziji (za zdaj) nesporni favorit pred ZDA in Kitajsko.

7.4 MEHKA MOČ RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V TADŽIKISTANU

Odnosi med Tadžikistanom in Rusijo so ambivalentni – po eni strani se državi politično zblížujeta, po drugi pa njune odnose načenja včasih že kar hegemonski odnos Rusije do njene južne sosede. Za prvo potovanje na tuje si je Putin kot ruski premier izbral Tadžikistan, kjer je pred tamkajšnjimi predsedniškimi volitvami podprl predsednika Rahmonova (Jonson 2004: 65). L. 2004 je tadžikistanski politični vrh zapisal, da je Rusija edina država, ki Tadžikistanu lahko pomaga ob morebitnem vnovičnem izbruhu neredov (Matveeva 2006: 37).

¹³¹ Besedi nasprotnik in sovražnik sta, dobesedno gledani, različni, zato navajam tudi originalni ruski zapis *недруг*. Ruski zapis dodajam, ker imajo odtenki v razumevanju vprašanja pri javnomnenjskih raziskavah lahko odločilen pomen na rezultat.

Odnosi med državama pa so pogosto tudi napeti, predvsem zaradi neurejenega statusa kakih 650000 tadžikistanskih delavcev v Rusiji. Večina jih tam biva nezakonito in opravlja nizko plačana dela, zato so pogosta tarča kritik, med drugimi tudi s strani moskovskega župana Lužkova in posebnega Putinovega odposlanca v dumi Kotenkova (Jonson 2004: 109). V Rusiji študira tudi več kot 2000 študentov iz Tadžikistana (Rusija je država, kamor odhajajo najbolj množično); v zadnjih letih so bili nekateri med njimi tarča rasističnih napadov skrajnih skupin (Schreck, Rotstein 2006).

Del Tadžikistancev je do Rusije skeptičen, saj naj bi ruski vojaki sodelovali pri tihotapljenju mamil in bili pogosto vpleteni v incidente z lokalnim prebivalstvom. Po mnenju nekaterih se ruski vojaki v državi še naprej obnašajo kot kolonialna sila (Kleveman 2004: 196), kljub vsemu pa je javnomnenjska raziskava pokazala, da je podoba Rusije med Tadžikistanci pozitivna. Konec l. 2004 je kar 95 % Tadžikistancev odnose z Rusijo ocenilo kot dobre, kot slabe pa le 1 %. Nadalje je zanimiva ugotovitev, da je 83 % vprašanih menilo, da je imela v Tadžikistanu med vsemi tujimi državami največji vpliv Rusija; dobre tri četrtine (76 %) jih je menilo, da ima Rusija pozitiven vpliv in le 1 %, da iz Rusije prihajajo negativni vplivi (IFES 2004: 6).

Prisotnost ruskih medijev v Tadžikistanu je, tako kot v večini drugih srednjeazijskih držav, bistveno večja kot npr. kitajskih oz. ameriških in tudi to je razlog pozitivne podobe Rusije v očeh Tadžikistancev. Skoraj 80 % ljudi pogosto ali redno gleda programe ruske televizije, več kot 70 % tadžikistanske programe v ruskem jeziku. Bolje gledane so le lokalne televizije v tadžikistanskem jeziku. Tuje televizijske programe (brez ruskih) pa pogosto oz. občasno gleda le dobra petina Tadžikistancev (IFES 2006: 36). Z gospodarskim razvojem, ko bodo ljudje bolj množično kupovali satelitske antene in dostopali do svetovnega spleta, bi se vpliv Rusije na tem področju lahko sorazmerno zmanjšal na račun močnih ameriških medijev.

ZDA se s svojimi programi skušajo približati Tadžikistancem, kar pa je ob močni protiameriški propagandi, ki jo podpihuje Rusija, težko.¹³² Do tujih medijev, še sploh do ameriških in preostalih zahodnih, so tadžikistanske oblasti skeptične, zato o svobodnem

¹³² Rusija in Tadžikistan na medijskem področju bijeta ostro vojno proti ZDA in zahodnim medijem. V televizijske oddaje pogosto vabijo proruske komentatorje, ki govorijo zoper ameriške načrte o širjenju demokracije. Tadžikistanski predsednik take kampanje podpira, ker se boji, da bi se tudi v njegovi državi zgodila revolucija, kot v primeru Gruzije in Ukrajine (Brinkley 2005).

dostopu do informacij v Tadžikistanu ne moremo govoriti (Eurasianet 2006).¹³³ V treh večjih tadžikistanskih mestih deluje t. i. Ameriški kotiček (*American Corner*), kjer lahko ljudje pridobijo informacije o ZDA (Embassy of the United States in Tajikistan 2007), medtem ko prostovoljcev *Peace Corps* v državi ni (omeniti velja, da pripadniki te organizacije v državo pridejo, če jo povabijo, op. av.), so pa zato tam pripadniki *Mercy Corps*, organizacije, ki spodbuja razvoj podjetništva, nudi ugodna posojila in zagotavlja boljšo oskrbo s hrano ter tudi na druge načine skuša preprečiti izbruh konfliktov (*Mercy Corps* 2007a). Ameriške štipendije za študij v ZDA dobi razmeroma malo Tadžikistancev (50 letno oz. 430 skupaj od l. 1993) (Feigenbaum 2007a).

Kljub hitro razvijajočim gospodarskim in varnostnim odnosom med Tadžikistanom in Kitajsko pa je kulturno-izobraževalno sodelovanje med državama v povojih. Na Kitajskem je l. 2007 študiralo le 63 tadžikistanskih študentov (kar je približno toliko kot tistih, ki študirajo v ZDA; obe številki sta v primerjavi s številom tistih, ki študirajo v Rusiji, zanemarljivi, op. av.) (Manonov 2007). Politični predstavniki Kitajske in Tadžikistana se medsebojno redno obiskujejo, vendar so teme pogovorov in posli v veliki meri omejeni le na varnostno in gospodarsko tematiko (Zhang 2006), medtem ko dejansko zблиževanje držav na kulturnem področju za zdaj ostaja predvsem mrtva črka na papirju.

Kitajska in ZDA sta imeli po mnenju Tadžikistancev v njihovi državi precej manjši vpliv kot Rusija; petina jih je menila, da Kitajska vpliva na razvoj dogodkov v Tadžikistanu (od teh jih je 90 % menilo, da ima pozitiven vpliv, 5 % pa, da negativen; odnose med državama je kot dobre ocenilo 75 % vprašanih). ZDA po mnenju Tadžikistancev, kar se vpliva v njihovi državi tiče, zaostajajo tudi za Uzbekistanom, Iranom in Afganistanom. Le 13 % Tadžikistancev meni, da ZDA vplivajo na razvoj dogodkov v njihovi državi – od teh jih 61 % meni, da je vpliv pozitiven, 31 % pa, da je vpliv negativen (*ibid.*).¹³⁴

¹³³ Eden izmed bolj znanih primerov je prepoved oddajanja BBC l. 2006, ker britanska medijska hiša domnevno ni zadostila pravilom tadžikistanske zakonodaje. BBC je v tadžikistanskem jeziku sicer oddajal od l. 1996. Sumničavost oblasti do Zahoda potrjuje tudi nov zakon, po katerem morajo vsi tadžikistanski mediji finančna sredstva, ki jih pridobijo iz tujine, prijaviti (Eurasianet 2006).

¹³⁴ Teh podatkov v avtoritarni državi, kjer vladata velika revščina in nizka stopnja izobrazbe ter informiranosti, ne smemo nekritično interpretirati in zgolj na tej podlagi sklepati, katera država ima največji vpliv. Lahko pa sodeč po izsledkih raziskave sklenemo, da je vloga Rusije v zavesti Tadžikistancev bistveno vidnejša od vloge ZDA in Kitajske.

7.5 MEHKA MOČ RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V TURKMENISTANU

Vzporedno z gospodarskim sodelovanjem sta Rusija in Turkmenistan sklenila vrsto sporazumov na politično-kulturnem področju, čeprav se je Turkmenistan hotel otresti ruskega vpliva; med najpomembnejšimi velja omeniti podaljšanje Sporazuma o prijateljstvu in sodelovanju l. 2002. Odnosi med državama so se zaostri konec istega leta, ko je turkmenistanski predsednik Nijazov Rusijo obtožil sodelovanja pri poskusu državnega udara ter leto kasneje, ko Rusija Turkmenistanu ni želela izročiti dveh v Ašhabadu obtoženih Turkmenov. Dodatno eskalacijo je povzročila odločitev samovoljnega Nijazova, da se morajo vsi prebivalci Turkmenistana (kjer živi veliko Rusov) odločiti za eno državljanstvo, čeprav je bilo l. 1993 dogovorjeno, da lahko Rusi obdržijo rusko državljanstvo.¹³⁵ Nijazov je Turkmenistancem omejil dostop do informacij; onemogočil je sprejemanje ruskih televizijskih in radijskih programov ter prepovedal ruske časopise (Jonson 2004: 106–7, Buszynski 2005: 563, Kleveman 2003: 154).

Kljub težavnim odnosom se Rusija in Turkmenistan zavedata medsebojnega pomena. Po svoji predsedniški inavguraciji je Putin kmalu obiskal tudi Turkmenistan in tako nakazal, katere države bližnje sosesčine so za Rusijo strateškega pomena (Dannreuther 2001: 246). Kmalu po prevzemu oblasti je tudi novi turkmenistanski predsednik Berdimuhamedov kot drugo državo v času svojega mandata in prvo med srednjeazijskimi obiskal Rusijo; poleg energetskih vprašanj je bila v ospredju tudi krepitev političnih in kulturnih odnosov (RIA Novosti v Trend News Agency 2007b).

Rusija je pomemben cilj študentov iz Turkmenistana (tistih, ki dobijo dovoljenje za študij v tujini, a se mnogi ne vrnejo). Predsednik Berdimuhamedov je olajšal študij Turkmenistancev v tujini (glavni cilj bo verjetno še naprej Rusija, op. av.) in dovolil učenje ruščine v šolah, kar je bilo pod Nijazovom prepovedano (Schwartz, Rumantsev 2007).

ZDA se v Turkmenistanu na področju širjenja informacij o svoji državi zelo angažirajo, saj državi pripisujejo velik pomen. V glavnem mestu deluje Ameriški center, kjer lahko ljudje dobijo relevantne informacije oz. se učijo angleščino, v štirih drugih mestih pa tudi ameriške informacijske pisarne (US Embassy in Turkmenistan 2007c). Ameriška vlada je v letih 2007–8 sponzorirala 9 različnih študijskih programov (od

¹³⁵ Po ruskih ocenah je bili prizadetih kar 100000 Rusov, v Turkmenistanu pa so zatrjevali, da je dvojno državljanstvo imelo le 47 oseb. Veliko Rusov je takrat zapustilo Turkmenistan, na oblasti pa so letele ostre kritike o kratenju človekovih pravic (Buszynski 2005: 563).

dodiplomske do doktorske ravni: Fulbrightove štipendije, različne druge štipendije za znanstveno delo, študijske prakse itd.), ki ambicioznim Turkmenistancem omogočajo izobraževanje v ZDA (US Embassy in Turkmenistan 2007b). Na študij v ZDA v okviru programa za bodoče voditelje FLEX letno odide 65 Turkmenistancev, od l. 1993 jih je bilo v ZDA že 630 (Feigenbaum 2007c: 2).

V zaprti državi deluje tudi organizacija *Peace Corps*. Od l. 1992 do 2007 je bilo v okviru te organizacije v Turkmenistanu preko 600 prostovoljcev, samo l. 2007 jih je bilo 91 (Peace Corps 2007c). Kot nakazujejo besede pomočnika ameriške državne sekretarke Evana Feigenbauma (2007c: 3), si ZDA po smrti Nijazova obetajo precejšnje demokratične spremembe v državi in izboljšanje zaostrenih odnosov.

V ospredju odnosov Kitajske in Turkmenistana so gospodarska vprašanja (na področju mehke moči sodelovanje ostaja bolj na papirju, in sicer kot cilj številnih skupnih izjav in deklaracij, op. av.). Izmenični obiski političnih voditeljev obeh držav so l. 2007 skokovito narasli, kar je posledica okrepljenih gospodarskih poslov (English People's Daily 2007).

Turkmenistan je za analizo mehke moči med srednjeazijskimi državami zagotovo najtrši oreh. Dejstvo je, da velikega vpliva tujih medijev ni – zadnji tuji, ki so jih v Turkmenistanu dovoljevali, so bili ruski, a so tudi te prepovedali. Morda se bo na polju medijske svobode (vključno z dostopom do medmrežja) kaj odprlo v prihodnjih letih s predsednikom Berdimuhamedovom. Podobno vpliva mehke moči ne moremo ugotavljati iz javnomnenjskih raziskav, kot je to (sicer omejeno) mogoče v drugih srednjeazijskih državah, saj politično relevantnih raziskav zaradi do nedavnega še zelo totalitarnega režima preprosto ni.

7.6 MEHKA MOČ RUSIJE, ZDA IN KITAJSKE V UZBEKISTANU

Ko je ruski predsednik Putin l. 2000 prevzel predsedniški položaj, je na prvi uradni obisk v tujino odšel v Uzbekistan, po številu prebivalstva največjo in po nekaterih drugih kazalcih najmočnejšo srednjeazijsko državo ter tako nakazal pomen te države za Rusijo (Dannreuther 2001: 246). A odnosi med državama v času, ko je Uzbekistan gradil svojo posovjetsko identiteto in se skušal izviti iz odvisnosti od Rusije, niso bili odnosi dveh

enakovrednih partnerjev v mednarodni skupnosti. Rusija je namreč še naprej verjela, da ima v Uzbekistanu poseben status in pravice.

Po razpadu SZ je v dvomilijonskem Taškentu živela kar polovica Rusov. Danes so v manjšini, saj se težko prebijejo do služb in se zato množično izseljujejo iz države. Vlada je, da bi se tudi na simbolični ravni odtrgala od Rusije, cirilico zamenjala z latinico (Kleveman 2003: 170).

Prihodnost rusko-uzbekistanskih odnosov je negotova. Po političnem sporu z ZDA konec l. 2004 se je Uzbekistan začel vnovič obračati na Rusijo. Imenovan je bil proruski zunanji minister in Rusi so po novem lažje prihajali do služb. Dogodki v Andižanu, ko so uzbekistanske varnostne sile krvavo zatrle upor, kar je sprožilo glasno kritiko ZDA in drugih zahodnih držav, so, kot trdijo v Uzbekistanu, pokazali, kdo so »pravi prijatelji« Uzbekistana – Kitajska in Rusija, ki domnevno pretirane uporabe sile nista obsodili (Makarkin 2005).

Uzbekistanski mediji so podvrženi močnemu državnemu nadzoru in represiji, zato predsednika Karimova ter njegovo administracijo označujejo kot zelo uspešno. Številni Uzbekistanci se za kredibilnejše informacije obračajo na ruske medije, ki imajo izjemno velik vpliv (Eshanova 2002). Ruski mediji v Uzbekistanu ponujajo predvsem vladi v Taškentu vsečne informacije, Uzbekistanci pa preko njih spremljajo tudi zabavne vsebine. Če postanejo poročila katerega od medijev kritična do uzbekistanske vlade, mu grozi zaprtje. Medtem so številni tuji mediji (npr. Radio Free Europe, BBC) prepovedani. Tudi dostop do medmrežja je strogo nadzorovan, obisk tujih spletnih strani, ki ponujajo drugačen pogled na dogodke v Uzbekistanu, je močno omejen. Medmrežje je priljubljeno predvsem med mladimi, vendar ima dostop do njega v skoraj 28 milijonski državi manj kot pol milijona ljudi (IREX 2007). Ugotovimo lahko, da imajo ruski mediji edini »dostop« do Uzbekistancev in dokler bodo ponujali oblastem vsečne informacije in jih ne bodo prepovedali, bodo ostali edino tuje sredstvo množičnega obveščanja, ki ima možnost vpliva na Uzbekistance.

Težko je reči, da skuša ruski izobraževalni sistem vsrkati veliko uzbekistanskih študentov. L. 2006 je štipendije ruske vlade za študij na ruskih univerzah dobilo le kakih 180 Uzbekistancev; v zadnjih desetih letih pa je ruske štipendije dobilo približno 1.000 do- in podiplomskih študentov. Rusija pa ostaja edina prava možnost študija v tujini, saj so v

zadnjih letih oblasti zaprle številne zahodne fundacije in organizacije, ki so ponujale možnost izobraževanja (Institute for War & Peace Reporting 2007).

Javnomnenjska podpora ameriški vojni proti terorizmu in ZDA nasploh zaradi močne protiameriške propagande v Uzbekistanu upada. Jasno je, da uzbekistansko politično vodstvo ni uspelo skovati pravega strateškega partnerstva z ZDA, saj je bilo to bolj kratkotrajne narave. Po drugi strani pa je sodelovanje Karimova z ZDA okrepilo notranje nemire, ki spodbujajo radikalni islamizem v tej srednjeazijski državi (Olcott 2005a: 180).

ZDA so na uzbekistanske politične voditelje skušale vplivati tudi tako, da so jih vabile na izobraževanja in ekskurzije v ZDA. Tako so npr. l. 2003 v ZDA povabili 49 politikov in gospodarstvenikov, namestnika finančnega ministra in druge uslužbenca javne sfere (Juldašev 2003).

Zanimivo je, da po sporu Uzbekistana z ZDA po krvavih dogodkih v Andižanu in umiku ameriških vojakov iz ameriškega oporišča ni več poročil o sodelovanju med nekdanjima zaveznikoma. Da so v Washingtonu »pozabili« na Uzbekistan, dokazuje spletna stran ameriškega veleposlaništva v Taškentu, kjer so navedeni (redki) obiski ameriških politikov v državi (U.S. Embassy in Uzbekistan 2007b).¹³⁶

Število programov, ki jih uzbekistanskim študentom za študij v ZDA ponuja ameriška vlada, se je v zadnjih letih skrčilo. Podatki o številu uzbekistanskih študentov v ZDA se razlikujejo; število tistih, ki so registrirani, se giba okrog 100, sodelujejo pa lahko v 9 različnih programih. Ameriško veleposlaništvo organizira izobraževanja za Uzbekistance na različnih področjih (US Embassy in Uzbekistan 2007a), a tudi tu težko govorimo o daljnosežnem vplivu, saj številke niso visoke, uzbekistanska vlada pa izobraževanju v ZDA ni naklonjena. Opazen je tudi porast študentov, ki se po končanem izobraževanju v ZDA ne vrnejo v domovino.

Javnomnenjska raziskava o podobi ZDA v Uzbekistanu (iz l. 2002) je pokazala zanimive podatke: l. 2002 je kar 85 % tamkajšnjih prebivalcev o ZDA imelo dobro mnenje. V primerjavi s podatki izpred dveh let, torej l. 2000, je podpora ZDA narasla za 26 %, torej začetek vojne proti terorizmu in prihod ameriških čet v Uzbekistan nikakor nista negativno

¹³⁶ Od 11. septembra 2001 do konca leta je državo obiskalo kar 9 pomembnih delegacij (vključno z dvakratnim obiskom obrambnega sekretarja Donalda Rumsfelda in enkratnim obiskom zunanjega ministra Colina Powella), l. 2002 pa je bilo kar 25 obiskov različnih ameriških delegacij. L. 2006 je Uzbekistan obiskal le en ameriški politik (pomočnik državne sekretarke za zadeve Južne in Srednje Azije Richard Boucher).

vplivala na podobo o ZDA, kvečjemu obratno (kar je verjetno posledica močne propagande, op. av.). Dobra tretjina (35 %) vprašanih je o ZDA imela celo zelo dobro mnenje. Tudi malo drugače zastavljeno vprašanje to potrjuje, saj ima 83 % Uzbekistancev o Američanih dobro mnenje. O mehki moči ZDA govori tudi podatek, da ima dobra polovica (51 %) Uzbekistancev rada ameriško pop-kulturo (Pew Global Attitudes Project 2002: 4, 53–4, 57, 66).

Vendar pa je potrebno biti do te javnomnenjske raziskave zelo skeptičen, saj lahko vlada manipulira z javnim mnenjem, kar je v primeru avtoritarnih držav prej pravilo kot izjema. »Javno mnenje« je torej redko zrcalo razmišljanja ljudi, ampak odsev želja elite in njene manipulacije z množicami. Domnevamo lahko, da je z močno protiameriško propagando, omejitvami in zapiranjem ameriških nevladnih organizacij v zadnjih letih »naklonjenost« Uzbekistancev ZDA še upadla.¹³⁷

Čeprav naj bi Kitajska spoznala pomen širjenja vpliva s sredstvi mehke moči (Kurlantzick 2006), tega za zdaj v Uzbekistanu, strateškem partnerju Kitajske, ni opaziti. Na dvostranskih srečanjih med uzbekistanskimi in kitajskimi državniki je govora predvsem o gospodarskem sodelovanju in boju proti terorizmu (Šinhva¹³⁸ v Window of China 2007).

So pa Kitajci po političnem sporu Uzbekistana in ZDA začutili priložnost in takoj po sporu uzbekistanskega predsednika povabili na državniški obisk v Peking ter z njim stkali tesnejše vezi (Kurlantzick 2007a). Napovedana je tudi okrepitev sodelovanja na področju študentskih izmenjav, Kitajska pa je v Taškentu zgradila tudi Kitajski kulturni center (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan 2007).

7.7 ZAKLJUČKI

Če so srednjazijske države (z izjemo Kazahstana) po napadih na ZDA l. 2001 skorajda tekmovala, kako se bodo čim bolj približale ZDA in z njimi stkale tesne kulturno-politične (ter seveda vojaške in gospodarske) vezi, si zdaj, razočarane nad sorazmerno nezainteresiranostjo ZDA, prizadevajo za izboljšanje odnosov z Rusijo in Kitajsko tudi na področjih mehke moči, kar sta velesili tudi začeli izkoriščati.

¹³⁷ Pojavljajo se tudi namigi, da bodo kmalu zaprli tudi organizacijo Mercy Corps, ki deluje v Uzbekistanu (Registan.net 2006).

¹³⁸ Zapis kitajske tiskovne agencije Šinhva v slovenski literaturi pogosto najdemo kot Xinhua, kar je napačna transliteracija iz kitajščine. Xinhua je namreč zapis v pinjinu.

Večina ljudi v Srednji Aziji je tudi več kot desetletje po osamosvojitvi srednjeazijskih držav še vedno odvisna od ruskih medijev, saj državne televizije po mnenju strokovnjakov servirajo zelo »rožnato« podobo države, zato se večina od 55 milijonov ljudi zateka k ruskim časopisom in televizijskim programom kot kredibilnejšemu viru informacij (Eshanova 2002).

Ruski mediji imajo v Srednji Aziji tako veliko prednost pred lokalnimi, medtem ko o kitajskem in ameriškem vplivu medijev sploh ni govora, saj se, prvič, ameriški in kitajski mediji (za zdaj) očitno ne zanimajo, da bi na tak način širili vpliv v regiji in drugič, velika večina prebivalcev srednjeazijskih držav ne govori angleščine oz. kitajščine, temveč ruščino. Rusija je v prednosti, saj so ljudje do ruskih medijev zaradi majhnega izbora in nizke kakovosti domačih televizij zelo nekritični. Slednje Rusiji daje na voljo zelo primeren inštrument za širjenje vpliva in morebitno manipuliranje, sploh glede na to, da so največji ruski mediji do ruske politike nekritični. Poleg tega se inteligenca srednjeazijskih držav, ki bi lahko bila kritična, izseljuje, množice pa se zatekajo h »glasu iz Moskve«.

Študenti srednjeazijskih držav zaradi geografske bližine in poznavanja jezika za študij v tujini največkrat izberejo Rusijo, ki je napovedala tudi povečanje štipendij, s katerimi bi privabila še več študentov. Nekateri študenti odhajajo tudi na študij v ZDA, a so te številke precej manjše, mnogi med tistimi, ki odidejo, pa tam tudi za vedno ostanejo in tako le redko pripomorejo k ozaveščanju rojakov. Pomoč in »izobraževanje« v institucijah, ki jih v srednjeazijskih državah financira ameriška vlada (npr. Ameriški koticiki, *Mercy Corps*, *Peace Corps*), sta zelo omejena in sta tarča ostrih kritik avtoritarnih režimov, zato bi težko govorili o kakršnem koli resnem vplivu ZDA na ta način.

Sklenemo lahko, da Kitajska in ZDA v srednjeazijskih državah (za zdaj) še niso razširile svoje mehke moči, medtem ko ima Rusija prednost na tem področju že v izhodišču. Zdi se, da je agenda ZDA prenapolnjena s problemi na drugih območjih po svetu, zato ameriška administracija Srednji Aziji namenja manj pozornosti. Kitajska za zdaj ostaja omejena predvsem na širjenje gospodarskih interesov, čeprav se vse bolj zaveda sredstev mehke moči, ki jih je sicer delno že začela izkoriščati tudi v Srednji Aziji.

8. ZAKLJUČEK

Analitiki (še posebej pa »analitiki«), (pre)pogosto vedo, kakšen bo rezultat njihovega znanstvenega (oz. »znanstvenega«) dela, še preden sploh vzpostavijo metodološki okvir in se lotijo (resne) analize problema. Na ta način ustvarjena »realnost« je posledica subjektive percepcije (konstrukcije) dogodkov, sveta, mednarodnih odnosov. Nobeno znanstveno delovanje ne more biti izvzeto iz polja subjektivnosti, saj vsebuje vsaj kanček avtorjevega videnja dogodkov. Ta diplomska naloga ni izjema – percepcijo in iskanje oz. potrjevanje določene »resnice« nakazujeta že hipotezi:

I. Na območju držav Srednje Azije poteka boj za prevlado na gospodarskem, vojaškem in politično-kulturnem področju med ZDA, Rusijo in Kitajsko.

II. V boju za prevlado v Srednji Aziji so največ vpliva in moči pridobile ZDA kot edina prava svetovna velesila, ki utrjuje svoj položaj v svetu, medtem ko Kitajska in Rusija v tem boju izgubljata.

Ob poplavi informacij in interpretacij razvoja dogodkov v mednarodni skupnosti (ki so, da bi prodrle, vsaj malo podvržene senzacionalizmu) se na polju resnih znanstvenih analiz pogosto znajde tudi hitra in netemeljita (nekateri jo imenujejo žurnalistična) razlaga dogodkov. Na tako, senzacionalistično razlago dogajanja v Srednji Aziji, bi lahko sklepali tudi iz naslova diplomskega dela – *Nova Velika igra? Spopad za prevlado v srednjeazijskih državah nekdanje Sovjetske zveze po koncu hladne vojne* –, ki je posledica avtorjeve želje po izvirnosti in zanimivosti, da bi diplomsko nalogo bralec sploh vzel s knjižne police, a je hkrati na tem mestu nujno poudariti, da je bilo glavno avtorjevo vodilo raziskovanja poskus znanstvenega in analitičnega pristopa.

Želel sem, da se atraktivnost začne in konča pri naslovu – analizo vpliva in moči Rusije, ZDA in Kitajske v srednjeazijskih državah sem namreč osnoval na poskusu oblikovanja relevantnega metodološkega okvira, katerega *input* so razmeroma suhoparna dejstva. Ta sem skušal strniti v koherentno celoto in iz njih izluščiti odgovor na osrednje vprašanje diplomskega dela: ali na ozemlju Srednje Azije med tremi velesilami dejansko poteka spopad za prevlado (ki ga nekateri, namigovaje na dogodke v 19. st., celo v resnejših znanstvenih revijah imenujejo *Nova Velika igra*) ali pa gre v Kazahstanu, Kirgiziji, Tadžikistanu, Turkmenistanu in Uzbekistanu za običajne procese tranzicije, ko se

močnejše države v mednarodni skupnosti v teh srednjeazijskih državah, tako kot drugod po svetu, zgolj skušajo dokopati do svojega kosa gospodarsko-vojaško-politične pogače.

Srednjeazijske države so po razpadu SZ, še posebej pa po 11. septembru 2001 in z razglasitvijo t. i. vojne proti terorizmu, zaradi neposredne soseščine kriznih žarišč z vidika ZDA (oz. Zahoda) pa tudi Rusije in Kitajske, ki se spopadata vsaka s svojimi ekstremizmi, pridobile na geostrateškem položaju. Politična konsolidacija srednjeazijskih držav in njihova relativna stabilnost sta v skupnem interesu vseh treh velesil: prvič, zaradi transnacionalnosti sodobnih groženj varnosti, ki se ne upoštevajo meddržavne meje širijo v mednarodni skupnosti (pri tem ne mislim le na ekstremizem in terorizem, ki sta sodeč po izjavah politikov številnih držav, tudi treh velesil, med glavnimi nacionalnimi prioritetami, ampak tudi na proizvodnjo in tihotapljenje mamil, trgovino z ljudmi, organizirani kriminal itd.); in drugič, v petih srednjeazijskih državah živi preko 60 milijonov ljudi, kar je veliko tržišče – ki pa bo zaživel šele, ko se bo prebivalstvo vsaj delno izvil iz revščine. Skupni interes za Srednjo Azijo med velesilami torej obstaja, v diplomski nalogi pa sem skušal odgovoriti, ali zasledovanje (nacionalnih) interesov na tem območju zares poteka v duhu ostrega tekmovanja med velesilami, kot trdijo nekateri avtorji.

Sintezo bom začel na koncu, pri »objektih« oz. domnevnih »tarčah« velesil. Če pristanemo na hipotezo, da na tem območju poteka spopad za prevlado, potem Kazahstan, Kirgizijo, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan že v izhodišču obravnavamo na način pasivnih akterjev v mednarodni skupnosti. Čas po hladni vojni je v temeljih drugačen od 19. st., ko so bila srednjeazijska prostranstva politično manj organizirana in so politične odnose določale takratne sile (še posebej carska Rusija in Velika Britanija). Srednjeazijske države so od razpada SZ (vsaj *de iure*) samostojni subjekti mednarodnih odnosov in mednarodnega prava, z lastno voljo in interesi, ki pa se seveda bolj ali manj prilagajajo procesom v (mednarodnem) okolju. Še posebej primer Turkmenistana, najbolj izolirane srednjeazijske države, je pokazal, da država, zlasti če ima strateško pomembne resurse, lahko zasleduje svojo politiko, ne meneč se toliko za pritiske ostalih subjektov mednarodnih odnosov (kam taka »politika« državo pripelje, je tema posebne razprave). Tudi primer Kazahstana dokazuje, da srednjeazijske države niso le pasivne in brezvoljne odjemalke tistega, kar jim drugi servirajo, ampak se krepijo, bolj ali manj uspešno uresničujejo lastne cilje in se tudi zoperstavljajo interesom velikih.

Dodaten argument, zakaj menim, da predmet resnega znanstvenega orisa procesov v Srednji Aziji ne more biti spopad za premoč med velesilami, so seveda rezultati analize. Ta je pokazala, da so nekatere druge države, npr. Velika Britanija, Japonska, Nizozemska ali Turčija, pridobile večjo težo v gospodarstvu srednjeazijskih držav kot pa Rusija, ZDA in Kitajska. Če bi spopad za prevlado potekal in če bi v njem, kot trdim v drugi hipotezi diplomske naloge, največ moči in vpliva pridobile ZDA, potem bi bilo logično, da bi se relativen delež ZDA v uvozu in izvozu srednjeazijskih držav v primerjavi z Rusijo in Kitajsko povečeval. Izkazalo se je ravno nasprotno – v nekaterih državah Srednje Azije pomen ZDA v gospodarstvu celo upada, čeprav ne smemo zaobiti dejstva, da imajo ameriška podjetja pomembne deleže v strateško pomembnih panogah nekaterih državah (še posebej v Kazahstanu).

Se pa zato na gospodarskem področju srednjeazijskih držav v zadnjih letih krepi vlogi Kitajske in Rusije. Kitajska vidi Srednjo Azijo kot (dodatno) surovinsko bazo za poganjanje že tako dobro naoljenega gospodarskega stroja in tudi kot tržišče za prodajo svojih izdelkov (to se morda najboljše vidi v Kirgiziji, ki je preplavljena s kitajskimi izdelki). Pri Rusiji pa po mojem mnenju ne gre toliko za hegemonsko »vračanje« na območja, ki naj bi zgodovinsko spadala v njeno sfero – menim, da želi Rusija, še posebej na valovih hitre gospodarske rasti, izkoristiti skoraj že zamujene primerjalne prednosti v državah, ki se v desetletju in pol samostojnosti še niso izvile iz dejanske odvisnosti od Rusije. Relevantno vprašanje je, ali si zdajšnji, precej avtoritarni voditelji srednjeazijskih držav to sploh lahko privoščijo oz. želijo. Zdi se, da sta ruski koncept »vodene demokracije« in kitajska doktrina »gospodarstvo najprej« srednjeazijskim politikom bližja kot ameriški način »demokratizacije«, ki (v državah, ki niso tako zelo ključne za ameriške interese) predpostavlja tudi izpolnjevanje določenih, za avtoritarne režime nezaželenih standardov.

Rožljanje z orožjem in vračanje Srednje Azije v čase hladne vojne? Vojaško udejstvovanje velesil v srednjeazijskih državah seveda lahko razumemo tako, če to želimo »ugotoviti«. Vendar pa je analiza pokazala, da je še posebej ameriško angažiranje v Srednji Aziji, potem ko so ZDA vsaj za silo obvladale razmere v Afganistanu, zelo omejeno. ZDA imajo zdaj v Srednji Aziji eno samo oporišče (v Kirgiziji), ki služi predvsem kot ena izmed točk v globalnem ameriškem sistemu oporišč; težnja, da bi vanj nakopičili veliko vojakov

in orožja pa zaradi že tako velike obremenjenosti ameriške vojske na kriznih žariščih po svetu in tudi zaradi, kot kaže, sorazmerno majhne strateške vrednosti Kirgizije oz. Srednje Azije za ZDA ni pričakovati. Kakor koli, tudi Kirgizija je suverena država, ki lahko zahteva umik ameriških sil (kot je to storil Uzbekistan!), a vendar ji to ni v interesu, saj se z najemnino za ameriško oporišče polni pomemben del kirgizijskega proračuna. Če bi oster spopad med velesilami v Srednji Aziji na vojaškem področju potekal, bi bili verjetno priča ostremu nasprotovanju ZDA, ko je Uzbekistan zahteval umik vojakov in poskusom večjega vojaškega angažiranja Rusije in Kitajske v tem delu sveta. ZDA so s srednjeazijskimi državami podpisale tudi vrsto varnostnih in vojaških dogovorov, ki pa v zadnjih letih postajajo manj pomembni, saj teh pet držav svojo »varnostno« prihodnost vidi bolj v okviru institucij, ki so jim politično bližje (ŠOS, OPKV), kjer pa ima večji vpliv Rusija. Rusija je vojaško v Srednji Aziji relativno bolj prisotna kot ZDA in Kitajska, njen vpliv pa od »količine« prehaja h »kakovosti«: ruski vojaki so se iz regije po razpadu SZ po večini umaknili, ostajajo pa na določenih strateških točkah t. i. bližnje tujine, vplivnega območja Rusije (Tadžikistan, Kirgizija, vesoljsko izstrelišče v Kazahstanu). Za Kitajsko se zdi, da resnih vojaških interesov v regiji nima – aktivno sodeluje predvsem v okviru ŠOS, njen glavni namen, zaradi katerega se tudi vojaško omejeno angažira v Srednji Aziji, pa je boj proti skrajnim skupinam oz. »svojim teroristom«, ki ogrožajo njeno stabilnost.

Področje mehke moči oz. širjenje politično-kulturnega vpliva je bilo po pričakovanjih najtežje »merljivo«. Analiza je pokazala, da imajo prebivalci srednjeazijskih držav po večini najbolj pozitiven odnos do Rusije, medtem ko so Kitajski in ZDA manj naklonjeni (tudi zaradi razmeroma nenaklonjene državne propagande srednjeazijskih držav in velikega dosega proruskih medijev). Rusijo najbolj poznajo že iz zgodovinskih razlogov, največ študentov srednjeazijskih držav za študij v tujini izbere prav Rusijo, zato jim je ozemeljsko največja država na svetu tudi bližje. Sredstev za pridobivanje mehke moči, kot jih vidi Nye (1991, 2002, 2004) v svojem znanstvenem opusu in so del metodološkega aparata te naloge, ZDA in Kitajska za zdaj ne izrabljata v velikem obsegu. ZDA so sicer odprle nekaj kulturnih centrov v regiji, deluje tudi nekaj ameriških fundacij, ki propagirajo določeno ideologijo, Kitajska pa se je v zadnjih letih po dognanjih nekaterih analitikov (npr. Kurlantzick 2007a) začela zavedati pomena t. i. »ofenzive šarma«, vendar gre v Srednji

Aziji na tem področju bolj za osamljene poskuse pridobivanja naklonjenosti kot pa za širši strateški pristop.

Nobena od treh velesil v Srednji Aziji torej ni uspela (ali pa to sploh ni bil njihov cilj) združiti pozitivne sinergije mehke in trde moči ter si tako srednjeazijske države bistveno pridobiti na svojo stran. Analiza podatkov in razvoj dogodkov v regiji kažeta, da je Rusija med obravnavanimi velesilami morda še najbolj usidrana v Srednji Aziji na kombiniranem področju mehke in trde moči, kar je posledica odločnejšega nastopanja v mednarodnih odnosih pod predsednikom Putinom, zgodovinskih okoliščin, geografske bližine in energetske navezanosti srednjeazijskih držav na Rusijo. Zdi pa se, da je »problem« Rusije morda v tem, da se vsaj na prvi pogled v mednarodnih odnosih obnaša precej ofenzivno in robustno, kar zahodne države, ki se po svojem bistvu delovanja ne razlikujejo dosti, s pridom izkoriščajo in s prstom kažejo nanjo, češ da oživlja hladnovojno miselnost.

Eden od temeljnih prispevkov diplomske naloge k družboslovju, kot sem zapisal že v uvodu, je metodološki. Opredelitev moči in vpliva je v teoriji mednarodnih odnosov na pretek, redki pa so poskusi oblikovanja metodološkega aparata, s katerim bi moč in vpliv lahko tudi preverili in »merili«. Metodološki okvir, ki sem ga uporabil v tej nalogi, je le predlog, kako ta neizogibna, z realistično teorijo zaznamovana pojma v mednarodnih odnosih, lahko ugotavljamo – metodološki okvir je potrebno še nadgraditi z drugimi relevantnimi parametri, ki so odvisni predvsem od ravni analize in dostopnosti podatkov.

Metodološka pomanjkljivost, še posebej pri ugotavljanju mehke moči, je neprimerljivost določenih podatkov. Sekundarni viri, ki so bili temeljni za analizo, so nepopolni in partikularni, torej narejeni za posamezne srednjeazijske države ali pa za skupino največ treh držav, ne pa za vseh pet. Če bi želeli medsebojno zares primerljive podatke, iz katerih bi lahko bolj upravičeno sklepali, bi morali enaka vprašanja v intervjujih oz. anketah zastaviti reprezentativnemu vzorcu ljudi v vsaki izmed srednjeazijskih držav. Domet in finančni okvir diplomske naloge sta bila seveda zelo omejena, zato poglobljena raziskava na terenu, ki bi zagotovila primerljivost, ni bila opravljena. Dodaten razlog, ki daje nepopolne odgovore na hipoteze diplomske naloge, je tudi, da se zaradi jezikovne omejitve nisem oprl na kitajske vire, ampak sem nalogo gradil le na angleških in ruskih virih. Vse te omejitve moramo videti kot izziv, saj ponujajo široko možnost nadaljnjih analiz moči in vpliva – tako v Srednji Aziji kot tudi drugod po svetu.

9. VIRI

9.1 Primarni viri

Asian Development Bank (2006a): *Key Indicators 2006: Measuring Policy Effectiveness in Health and Education. Part IV – Country Tables: Kazakhstan*. Dostopno na http://www.adb.org/documents/books/key_indicators/2006/pdf/KAZ.pdf (12. julij 2007).

Asian Development Bank (2006b): *Key Indicators 2006: Measuring Policy Effectiveness in Health and Education. Part IV – Country Tables: Kyrgyz Republic*. Dostopno na http://www.adb.org/documents/books/key_indicators/2006/pdf/KGZ.pdf (12. julij 2007).

Asian Development Bank (2006c): *Key Indicators 2006: Measuring Policy Effectiveness in Health and Education. Part IV – Country Tables: Tajikistan*. Dostopno na http://www.adb.org/documents/books/key_indicators/2006/pdf/TAJ.pdf (12. julij 2007).

Asian Development Bank (2006d): *Key Indicators 2006: Measuring Policy Effectiveness in Health and Education. Part IV – Country Tables: Turkmenistan*. Dostopno na http://www.adb.org/documents/books/key_indicators/2006/pdf/TKM.pdf (12. julij 2007).

Asian Development Bank (2006e): *Key Indicators 2006: Measuring Policy Effectiveness in Health and Education. Part IV – Country Tables: Uzbekistan*. Dostopno na http://www.adb.org/documents/books/key_indicators/2006/pdf/UZB.pdf (12. julij 2007).

Asian Development Bank (2007): *Asian Development Outlook 2007: Growth amid Change*. Dostopno na <http://www.adb.org/Documents/Books/ADO/2007/ado2007.pdf> (9. maj 2007).

LOCOMonitor (2007a): *Kazakhstan FDI Report*. Dostopno na http://www.locomonitor.com/index.cfm?page_title=FDI%20By%20Country&child_page=Asia%20Pacific%20%28Developing%29&c=Kazakhstan&ShowAll=yes (30. april 2007).

LOCOMonitor (2007b): *Kyrgyzstan FDI Report*. Dostopno na http://www.locomonitor.com/index.cfm?page_title=FDI%20By%20Country&child_page=Asia%2DPacific%20%28Developing%29&c=Kazakhstan&ShowAll=yes (30. april 2007).

LOCOMonitor (2007c): *Tajikistan FDI Report*. Dostopno na http://www.locomonitor.com/index.cfm?page_title=FDI%20By%20Country&child_page=Asia%2DPacific%20%28Developing%29&c=Tajikistan&ShowAll=yes (30. april 2007).

LOCOMonitor (2007d): *Turkmenistan FDI Report*. Dostopno na http://www.locomonitor.com/index.cfm?page_title=FDI%20By%20Country&child_page=Asia%2DPacific%20%28Developing%29&c=Turkmenistan&ShowAll=yes (30. april 2007).

LOCOMonitor (2007e): *Uzbekistan FDI Report*. Dostopno na http://www.locomonitor.com/index.cfm?page_title=FDI%20By%20Country&child_page=Asia%2DPacific%20%28Developing%29&c=Uzbekistan&ShowAll=yes (30. april 2007).

UNCTAD (2004a): *FDI in Brief: Kazakhstan*. Dostopno na http://www.unctad.org/sections/dite_fdistat/docs/wid_ib_kz_en.pdf (10. julij 2007).

UNCTAD (2004b): *FDI in Brief: Kyrgyzstan*. Dostopno na http://www.unctad.org/sections/dite_fdistat/docs/wid_ib_kg_en.pdf (11. julij 2007).

UNCTAD (2004c): *FDI in Brief: Uzbekistan*. Dostopno na http://www.unctad.org/sections/dite_fdistat/docs/wid_ib_uz_en.pdf (10. julij 2007).

UNCTAD (2004d): *FDI Country Profile: Kazakhstan*. Dostopno na http://www.unctad.org/sections/dite_fdistat/docs/wid_cp_kz_en.pdf (10. julij 2007).

UNCTAD (2004e): *FDI Country Profile: Kyrgyzstan*. Dostopno na http://www.unctad.org/sections/dite_fdistat/docs/wid_cp_kg_en.pdf (11. julij 2007).

UNCTAD (2004f): *FDI Country Profile: Uzbekistan*. Dostopno na http://www.unctad.org/sections/dite_fdistat/docs/wid_cp_uz_en.pdf (10. julij 2007).

UNCTAD (2006): *World Investment Report 2006*. Dostopno na http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf in <http://stats.unctad.org/FDI/ReportFolders/ReportFolders.aspx> (11. julij 2007).

9.2 Sekundarni viri

Abdrahmanova, Žipara (2007): *Американская база в Кыргызстане снова в центре внимания*. Dostopno na http://www.iwpr.net/?arc_state=henfrca336326&l=ru&s=f&o=336326 (10. julij 2007).

Ahmedanov, Bahtiar (2007): *Death at Manas base*. Dostopno na <http://english.mn.ru/english/issue.php?2007-1-8> (4. november 2007).

American Chamber of Commerce in Uzbekistan (2007): *AmCham Voting Membership*. Dostopno na <http://www.amcham.uz/about/members/> (26. oktober 2007).

American Culture Center (2006): *Mission*. Dostopno na <http://www.pushkinlibrary.kz/ACC/index.htm> (29. oktober 2007).

Amin, Samir (2006): *Beyond US hegemony? Assessing the prospects for a multipolar world*. London, New York: Zed Books.

Antonov, Kiril, (2006): Наследником Туркменбаши может стать следователь московской прокуратуры. *Komsomolskaja pravda Online*, 22. december. Dostopno na <http://www.kp.ru/daily/23828.4/61544/> (28. maj 2007).

Argumenti i fakti (2005): *Война за Среднюю Азию*. Dostopno na http://gazeta.aif.ru/online/aif/1274/04_01 (10. april 2007).

Atal, Subodh (2005): The New Great Game. *The National Interest*. Dostopno na <http://www.thefreelibrary.com/The+new+great+game-a0137874477> (10. februar 2007).

BBC (2005): US can keep Kyrgyzstan airbase. *BBC News Online*, 26. junij. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4716741.stm> (28. oktober 2007).

BBC (2006): Timeline: Soviet Union. *BBC News Online*, 3. marec. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1112551.stm> (9. maj 2007).

Berman, Ilan (2007): Russia shows US the Central Asian door. *Jane's Defence Weekly* 44(28), 23.

Blank, Stephen (2007): *An Uzbek air base: Russia's newest achievement in Central Asia*. Dostopno na <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav011107a.shtml> (29. oktober 2007).

Bogaturov, Alexei (2004): *International Relations in Central-Eastern Asia: Geopolitical Challenges and Prospects for Political Cooperation*. Dostopno na <http://www.brookings.edu/fp/cnaps/papers/bogaturov2004.pdf> (22. julij 2007).

Boucek, Christopher (2007): Energy security implications of post-Niyazov Turkmenistan. *Central Asia-Caucasus Analyst* 9(1), 6–8. Dostopno na <http://www.cacianalyst.org/issues/20070110Analyst.pdf> (23. oktober 2007).

Brinkley, Joel (2005): Pro-Democracy Groups Are Harassed in Central Asia. *New York Times Online*, 4. december. Dostopno na http://www.nytimes.com/2005/12/04/politics/04democracy.html?_r=1&oref=login&oref=slogin (4. november 2007).

British Petroleum (2006): *Statistical Review of World Energy June 2006*. Dostopno na http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2006/STAGING/local_assets/downloads/spreadsheets/statistical_review_full_report_workbook_2006.xls (9. maj 2007).

Brzezinski, Zbigniew (1997): *The Grand Chessboard*. New York: Basic Books.

Buszynski, Leszek (2005): Russia's New Role in Central Asia. *Asian Survey* 45(4), 546–65.

Buzan, Barry (1991): *People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. New York: Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry, Ole Weaver in Jaap de Wilde (1998): *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.

Caporaso, James (2003): *Introduction to International Relations*. Washington: University of Washington. Dostopno na http://faculty.washington.edu/caporaso/courses/203/notes/w1-paradigms_of_ir.html (4. december 2006).

Center for Defense Information (2007): *Turkmenistan*. Dostopno na <http://www.cdi.org/pdfs/Turkmenistan.pdf> (28. oktober 2007).

Centr izučenija obščestvenovo mnenja El-Pikir (2005): *Отношение населения к иностранному присутствию в Кыргызстане*. Biškek: El-Pikir. (Raziskava ni objavljena na medmrežju; po naročilu jo je mogoče brezplačno dobiti na naslovu elpikir@netkey.bishkek.su).

CentrAsia (2007): Узбекский эксперт Бердиев обвинил фонд Сороса в "создании механизмов влияния на общественно-политическую ситуацию" в Таджикистане. *CentrAsia Online*, 8. januar. Dostopno na <http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1168236960> (15. avgust 2007).

Chadwick, Richard W. (1999): *Lasswell's Value Theory Reconstructed as Means*. Dostopno na <http://www.hawaii.edu/intlrel/pols315/Text/Theory/lasswell.htm> (5. december 2006).

Chan, John (2001): *China pushes into Central Asia for oil and gas*. Dostopno na <http://www.wsws.org/articles/2001/jan2001/oil-j03.shtml> (10. oktober 2007).

Cia World Factbook (2007a): *Kazakhstan*. Dostopno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html> (10. maj 2007).

Cia World Factbook (2007b): *Tajikistan*. Dostopno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html> (16. julij 2007).

Cia World Factbook (2007c): *Turkmenistan*. Dostopno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html> (16. julij 2007).

Cia World Factbook (2007d): *Uzbekistan*. Dostopno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html> (16. julij 2007).

Correll, John T. (1994): Soft Power. *Airforce* 77(5). Dostopno na http://www.afa.org/magazine/may1994/05edit94_print.html (1. julij 2006).

Čadova, Elena (2006): *Кыргызстан: непрозрачность переговоров о военной базе США вызывает обеспокоенность гражданского общества*. Dostopno na <http://www.eurasianet.org/russian/departments/insight/articles/eav060606ru.shtml> (27. oktober 2007).

Daly, John C. (2004): Kazakhstan inks oil pipeline agreement with China. *The Jamestown Foundation*, 19. maj. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=236726 (20. oktober 2007).

Daly, John C. (2007): A new day for Turkmen energy. *The Jamestown Foundation*, 4. april. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372075 (24. april 2007).

Dannreuther, Roland (2001): Can Russia Sustain Its Dominance in Central Asia? *Security Dialogue* 32(2), 245–58.

Dwivedi, Ramakant (2006): China's Central Asia Policy in Recent Times. *China and Eurasia Forum Quarterly* 4(4), 139–59. Dostopno na http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/November_2006/Dwivedi.pdf (10. oktober 2007).

Ebrahim-Zadeh, Christine (2003): When countries get too much of a good thing. *Finance and Development Online* 40(1). Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/03/eBra.htm> (1. junij 2007).

EBRD (2007): *Transition Report Update 2007*. Dostopno na <http://www.ebrd.com/pubs/econo/tru07.pdf> (12. oktober 2007).

Embassy of the Republic of Uzbekistan in Israel (2006): *Russian company to buy 30 aircrafts from Uzbekistan*. Dostopno na <http://www.embuzisr.mfa.uz/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1887> (25. oktober 2007).

Embassy of the United States in Kyrgyz Republic (2007): *United States Ambassador to the Kyrgyz Republic Marie L. Yovanovitch Interview with Najia Badykova of Voice of America*. Dostopno na http://kyrgyz.usembassy.gov/ambassador_interview_voa.html (29. oktober 2007).

Embassy of the United States in Tajikistan (2007): *Public Affairs*. Dostopno na http://dushanbe.usembassy.gov/american_corners.html (4. november 2007).

English Gansu Daily (2007): *Kazakhstan Special: Cultural bonds grow stronger*. 8. julij. Dostopno na <http://english.gansudaily.com.cn/system/2007/10/15/010491759.shtml> (30. oktober 2007).

English People's Daily (2002): *Chinese, Turkmen military leaders hold talks*. 4. julij. Dostopno na http://english.peopledaily.com.cn/200207/04/eng20020704_99157.shtml (28. oktober 2007).

English People's Daily (2006a): *China, Uzbekistan to strengthen military relations*. 26. april. Dostopno na http://english.peopledaily.com.cn/200604/26/eng20060426_261173.html (29. oktober 2007).

English People's Daily (2006b): *China values military relations with Kyrgyzstan, says defense minister*. 27. april. Dostopno na http://english.peopledaily.com.cn/200604/27/eng20060427_261687.html (28. november 2007).

English People's Daily (2007): *China, Turkmenistan step up friendly cooperation*. 3. november. Dostopno na <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/6296063.html> (4. november 2007).

Eshanova, Zamira (2002): *Central Asia: Russia's Rising Image – Still No Local Alternative To Russian Media (Part 3)*. *Radio Free Europe*, 14. november. Dostopno na <http://www.rferl.org/features/2002/11/14112002171204.asp> (22. avgust 2007).

Eurasianet (2006): *Таджикское правительво закручивает гайки в отношении независимых СМИ*. Dostopno na <http://www.eurasianet.org/russian/departments/insight/articles/eac082806ru.shtml> (4. november 2007).

Eurasianet (2007): *Uzbekistan looks to diversify its energy options*. Dostopno na http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav060607_pr.shtml (25. oktober 2007).

European Commission (2006): *The EU's relations with Kazakhstan*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/kazakhstan/intro/index.htm (11. oktober 2007).

Evrazijskoje ekonomičeskoje soobščestvo (2007): *O soobščestve*. Dostopno na <http://www.evrazes.com/ru/main/infopage/3/> (20. oktober 2007).

Feigenbaum, Evan A. (2007a): *Fifteen years of U.S.-Tajik Relations: Look Toward the Future*. Dostopno na <http://www.state.gov/p/sca/rls/rm/2007/83375.htm> (4. november 2007).

Feigenbaum, Evan A. (2007b): *United States and Kyrgyzstan: A Strong and Productive Partnership*. Dostopno na <http://www.state.gov/p/sca/rls/rm/2007/83376.htm> (4. november 2007).

Feigenbaum, Evan A. (2007c): *»Turning the Page« in U.S. – Turkmenistan Relations*. Dostopno na http://www.carnegieendowment.org/files/Turning_the%20page%20Turkmenistan.pdf (4. november 2007).

Flyvbjerg, Bent (2006): *What is Rationality? What is Power?* Dostopno na <http://flyvbjerg.plan.aau.dk/whatispower.php> (1. december 2006).

Fuqiu, Gao (2002): *The Real Purpose of the American March into Central Asia*. Dostopno na http://www.uscc.gov/researchpapers/2000_2003/pdfs/reapur.pdf (28. oktober 2007).

Gabuev, Aleksandr (2007): *Маневры в обход США*. *Kommersant Online*, 9. julij. Dostopno na <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=793960> (20. julij 2007).

Glenn, John (2003): *Human Security and the Disaffected of Central Asia*. *International Relations* 17(4), 453–75.

Gorst, Isabel (2007): *Kashagan oil dispute a step closer to resolution*. *Financial Times*, 22. oktober, 24.

Hahn, Melissa (2007): Moscow Achieves Success with Kazakh Oil Deal. *The Power and Interest News Report*, 29. maj. Dostopno na http://www.pinr.com/report.php?ac=view_printable&report_id=655&language_id=1 (20. oktober 2007).

Herd, Graeme (2000): Russia and the »Near Abroad«. V Trevor C. Salmon (ur.): *Issues in International Relations*, 222-4. London, New York: Routledge.

Hill, Fiona (2000): Memorandum for the President. The States to Russia's South. V Zoellick, Robert B. in Philip D. Zelikow (ur.): *America and Russia: Memos to a President*, 32-4. New York in London: W. W. Norton & Company.

Hill, Fiona (2004): *Russia's Newly Found »Soft Power«*. Dostopno na http://www.brookings.edu/articles/2004/0826russia_hill.aspx (3. november 2007).

Honge, Mo (2006): *China, Tajikistan to hold military exercise*. Dostopno na http://news.xinhuanet.com/english/2006-09/19/content_5111376.htm (28. oktober 2007).

Hydrocarbons Technology (2007): *Tengiz Oil Production Plant, Kazakhstan*. Dostopno na <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/tengiz/> (20. avgust 2007).

Human Rights Watch (2005): Bullets Were Falling Like Rain. The Andijan Massacre. *Human Rights Watch Online*, 13. maj. Dostopno na <http://www.hrw.org/reports/2005/uzbekistan0605/uzbekistan0605.pdf> (10. julij 2006).

IFES (2004): *Public Opinion in Tajikistan 2004*. Dostopno na http://www.ifes.org/publication/e33d44c52751ca2ecce014621739b611/Tajikistan_2004_Survey.pdf (26. maj 2007).

Illinois Institute of Technology (2005): *Map of Central Asia*. Dostopno na <http://www.gl.iit.edu/govdocs/maps/Caucasus%20and%20Central%20Asia.gif> (26. januar 2007).

Institute for War & Peace Reporting (2007): *Доступ к высшему образованию остается ограниченным*. Dostopno na http://iwpr.net/?apc_state=henbbuz338127&l=ru&s=b&p=buz&o=338127 (4. november 2007).

Interfax (2007): *FDI to Kyrgyzstan soars 50% in H1 2007*. Dostopno na <http://www.interfax-news.com/3/322699/news.aspx> (12. oktober 2007).

International Institute for Strategic Studies (1998): *Caspian Oil: Not the Great Game Revisited*. Dostopno na <http://www.treemedia.com/cfrlibrary/library/energy/greatgame.html> (8. maj 2007).

International Institute for Strategic Studies (2003): *The Military Balance 2003/2004*. London: Oxford University Press.

International Institute for Strategic Studies (2005): *The Military Balance 2005/2006*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2007): *The Military Balance 2007*. London: Routledge.

IREX (2007): *Media Sustainability Index (MSI) – Europe and Eurasia: Uzbekistan*. Dostopno na http://www.irex.org/programs/MSI_EUR/2006/uzbekistan.asp (4. november 2007).

Jonson, Lena (2004): *Vladimir Putin and Central Asia: the shaping of Russian foreign policy*. London in New York: I. B. Tauris.

Juldašev, Mavljan (2003): *Программа «Открытый мир» принимает узбекских лидеров в Соединенных Штатах*. Dostopno na <http://www.uzland.info/2003/december/08/16.htm> (21. avgust 2008).

Karačaganak Petroleum Operejting (2007): *Карачаганак*. Dostopno na <http://www.kpo.kz/cgi-bin/index.cgi/42> (22. oktober 2007).

Klare, Michael (2001): The New Geography of Conflict. *Foreign Affairs* 80(3). Dostopno na <http://www.globalpolicy.org/security/natres/generaldebate/2001/0601klar.htm> (20. maj 2007).

Kleveman, Lutz C. (2003): *Blood and oil in Central Asia*. New York: Grove Press.

Knowledgerush Encyclopedia (2005): *Transoxiana*. Dostopno na <http://www.knowledgerush.com/kr/encyclopedia/Transoxiana> (25. januar 2007).

Kurlantzick, Joshua (2006): *China's Charm: Implications of Chinese Soft Power*. Dostopno na www.carnegieendowment.org/files/PB_47_FINAL.pdf (3. november 2007).

Kurlantzick, Joshua (2007a): *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*. Dostopno na <http://www.fpri.org/enotes/200708.kurlantzick.chinacharmoffensive.html> (4. november 2007).

Kurlantzick, Joshua (2007b): *China's soft power successes*. Dostopno na http://commentisfree.guardian.co.uk/joshua_kurlantzick/2007/07/chinas_soft_power_successes.html (3. november 2007).

Kyrgyz Petroleum Company (2002): *Сообщение для прессы Кыргыз Петролеум Компани*. Dostopno na <http://www.kpc.kg/modules/sections/index.php?op=viewarticle&artid=1> (22. oktober 2007).

Makarkin, Alexei (2005): Karimov's choice: Moscow and Beijing, not Washington. *Ria Novosti Online*, 7. julij. Dostopno na <http://en.rian.ru/analysis/20050705/40848112.html> (21. avgust 2007).

Manonov, Bahrom (2007): *President Rahmonov meets with Tajik students studying in China*. Dostopno na <http://www.asiaplus.tj/en/news/16/14735.html> (4. november 2007).

Marat, Erica (2006): Russian Mass Media Shape Public Opinion in Kyrgyzstan. *Eurasia Daily Monitor Online*, 7. december. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371714 (26. avgust 2007).

Marat, Erica (2007): Soviet Military Legacy and Regional Security Cooperation in Central Asia. *China and Eurasia Forum Quarterly* 5(1), 83–114. Dostopno na http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/February_2007/Marat.pdf (28. oktober 2007).

Matveeva, Anna (2006): *Central Asia: A Strategic Framework for Peacebuilding*. London: International Alert.

Maynes, Charles William (2003): America Discovers Central Asia. *Foreign Affairs* 82(2), 120–32.

McDermott, Roger (2005): *China quietly increases military links with Tajikistan*. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2370250 (28. oktober 2007).

McDermott, Roger (2007a): *Kazakhstan launches ambitious military reform plan*. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372108 (26. oktober 2007).

McDermott, Roger (2007b): *Putin seeks closer ties with Turkmenistan*. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371923 (28. oktober 2007).

Menon, Rajan (2003): The New Great Game in Central Asia. *Survival* 45(2), 187–204.

Mercy Corps (2007a): *Tajikistan*. Dostopno na <http://www.mercycorps.org/countries/tajikistan> (4. november 2007).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan (2007): *Uzbek-China relations*. Dostopno na http://mfa.uz/eng/inter_cooper/uzbekistan_countries/uzb_asia_pacific (4. november 2007).

Nato (2006): *NATO Handbook*. Bruselj: NATO Public Diplomacy Division.

Nayar, Raj Baldev (2005): *The geopolitics of globalization: the consequences for development*. Delhi in Oxford: Oxford University Press.

NewsCentralAsia (2007): *China, Turkmenistan Sign Landmark Gas Deal*. 18. julij. Dostopno na <http://www.newscentralasia.net/Regional-News/129.html> (25. oktober 2007).

Nichol, Jim (2005): *Uzbekistan: Recent Developments and U.S. Interests. CRS Report for Congress*. Dostopno na <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21238.pdf> (20. avgust 2007).

Nye, Joseph R. (1991): *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: BasicBooks.

Nye, Joseph S. Jr. (2002): *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone?* New York: Oxford University Press.

Nye, Joseph S. Jr. (2004): *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

OECD (2006): *Istanbul Anti-Corruption Action Plan for Armenia, Azerbaijan, Georgia, Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Russian Federation, Tajikistan and Ukraine. Monitoring of National Actions to Implement Recommendations Endorsed During the Reviews of Legal and Institutional Frameworks for the Fight against Corruption. Tajikistan. Monitoring Report*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/63/39/37030239.pdf> (12. oktober 2007).

OECD (2007a): *Kazakhstan: Aid at a Glance Chart*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/62/53/1877983.gif> (22. julij 2007).

OECD (2007b): *Kyrgyz Republic: Aid at a Glance Chart*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/62/59/24418103.gif> (22. julij 2007).

OECD (2007c): *Turkmenistan: Aid at a Glance Chart*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/12/29/1883173.gif> (22. julij 2007).

OECD (2007d): *Uzbekistan: Aid at a Glance Chart*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/13/11/1883336.gif> (22. julij 2007).

Olcott, Martha Brill (2005a): *Central Asia's Second Chance*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace.

Olcott, Martha Brill (2005b): The Great Powers in Central Asia. *Current History*, oktober, 331–5. Dostopno na <http://www.carnegieendowment.org/files/CurHistOlcott.pdf> (1. julij 2007).

Open Society Institute (2007): *Turkmenistan Project*. Dostopno na <http://www.soros.org/initiatives/turkmenistan/links/donors> (15. oktober 2007).

Parker, Geoffrey (1997): *Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Peace Corps (2007a): *About the Peace Corps. Eastern Europe and Central Asia: Kazakhstan*. Dostopno na <http://www.peacecorps.gov/index.cfm?shell=learn.wherepc.easteurope.kazakhstan> (29. oktober 2007).

Peace Corps (2007b): *About the Peace Corps. Eastern Europe and Central Asia: Kyrgyz Republic*. Dostopno na <http://www.peacecorps.gov/index.cfm?shell=learn.wherepc.easteurope.kyrgyzrepublic> (4. november 2007).

Peace Corps (2007c): *About the Peace Corps. Eastern Europe and Central Asia: Turkmenistan*. Dostopno na <http://www.peacecorps.gov/index.cfm?shell=learn.wherepc.easteurope.turkmenistan> (4. november 2007).

Petuhov, Vladimir (2006): *Россия, Украина, Белоруссия, Казахстан: есть ли точки соприкосновения в общественных настроениях*. Moskva: VCIOM. Dostopno na <http://www.euriamonitor.org/wp-content/uploads/2007/04/060714.pdf> (22. avgust 2007).

Pew Global Attitudes Project (2002): *What The World Thinks in 2002*. Dostopno na <http://pewglobal.org/reports/pdf/165.pdf> (3. julij 2007).

Piontkovsky, Andrei (2006): *East or West? Russia's Identity Crisis in Foreign Policy*. London: The Foreign Policy Centre. Dostopno na <http://fpc.org.uk/fsblob/681.pdf> (1. maj 2007).

Power and Interest News Report (2006): *Intelligence Brief: Russian Gas Dispute*. Dostopno na http://www.pinr.com/report.php?ac=view_printable&report_id=418&language_id=1 (8. maj 2007).

Pöstinger, Markus (2000): *Agenda-Setting – Ansätze und Theorien*. Dostopno na <http://www.datamoon.de/misc/SeminarAgendaSetting.pdf> (2. januar 2007).

Pretnar, Janko (2005): *Rusko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.

Rashid, Ahmed (2000): The new struggle in Central Asia: A primer for the baffled. *World Policy Journal* 17(4), 33–45.

Registan.net (2006): *Uzbekistan Closes Another American NGO*. 4. oktober. Dostopno na <http://www.registan.net/index.php/2006/10/04/uzbekistan-closes-another-american-ngo/> (4. november 2007).

Resurs o dejatelnosti meždunarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Respublike (2007a): *Агентство США по международному развитию (USAID)*. Dostopno na <http://www.donors.kg/ru/donors/usaid> (4. avgust 2007).

Resurs o dejatelnosti meždunarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Respublike. (2007b): *Доноры и агентства*. Dostopno na <http://www.donors.kg/ru/donors> (4. avgust 2007).

Resurs o dejatelnosti meždunarodnih donorskih organizacij v Kirgizkoj Respublike (2007c): *Фонд "Сорос-Кыргызстан"*. Dostopno na <http://www.donors.kg/ru/donors/soros> (4. avgust 2007).

Reuters (2007a): *Kazakhstan to build up navy to protect oil installations*. *Reuters Video News CEEF*, 26. oktober.

Reuters (2007b): *Kyrgyz protesters demand U. S. troops pullout*. Dostopno na <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L02441748.htm> (26. oktober 2007).

Reuters (2007c): *U. S. airman who shot Kyrgyz driver flown home*. Dostopno na <http://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSL03480310> (26. oktober 2007).

Reuters (2007d): *U. S. needs Kyrgyz base to fight Taliban: Gates*. Dostopno na <http://www.reuters.com/article/topNews/idUSLAU52423420070605> (4. junij 2007).

Rigzone (2006): *Project: Kashagan*. Dostopno na http://www.rigzone.com/data/projects/project_detail.asp?project_id=87 (20. avgust 2007).

Roy, Olivier (2000): *The New Central Asia: The Creation of Nations*. London in New York: I. B. Tauris.

Rubin, Barnett R. (2007): Saving Afghanistan. *Foreign Affairs Online*, januar / februar. Dostopno na <http://www.foreignaffairs.org/20070101faessay86105/barnett-r-rubin/saving-afghanistan.html> (1. junij 2007).

Rumer, Boris (2002): The Powers in Central Asia. *Survival* 44(3), 57–66.

Saeedi, Tariq (2007): *Four reasons why USA is failing in Central Asia*. Dostopno na <http://www.newscentralasia.net/Articles-and-Reports/166.html> (3. november 2007).

Schreck, Rotstein (2006): 7 men beat Tajik students in dorm. *The Moscow Times Online*, 9. junij. Dostopno na <http://www.themoscowtimes.com/stories/2006/06/09/001.html> (4. november 2007).

Schwartz, Michael in Paul Rumantsev (2007): Russian Press Review. *International Herald Tribune*, 6. marec. Dostopno na <http://www.ihf.com/articles/2007/03/06/europe/web.0306russiapress.php> (4. november 2007).

Sempa, Francis P. (2000a): *Mackinder's World (I)*. Dostopno na http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_14/sempa_mac1.html (20. december 2006).

Sempa, Francis P. (2000b): *Mackinder's World (II)*. Dostopno na http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_14/sempa_mac2.html (20. december 2006).

Sinor, David (2004): Rediscovering Central Asia. *Diogenes* 51(4), 7–19.

Smith-Windsor, Brooke A. (2000): Hard Power, Soft Power Reconsidered. *Canadian Military Journal*, jesen, 51–6. Dostopno na www.journal.forces.gc.ca/engraph/Vol11/no3/pdf/50-56_e.pdf (1. julij 2006).

Socor, Vladimir (2006): *Uzbekistan accedes to Collective Treaty Security Organisation*. Dostopno na http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371223 (29. oktober 2007).

Starr, Frederick S. (2005): A Partnership for Central Asia. *Foreign Affairs* 84(4). Dostopno na <http://www.foreignaffairs.org/20050701faessay84412/s-frederick-starr/a-partnership-for-central-asia.html> (20. februar 2007).

Sterling-Folker, Jennifer (2006): *Making Sense of International Relations Theory*. London in Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Stern, David L. (2007): Kazakh bill threatens to annul oil deals. *International Herald Tribune*, 27. september, 11.

Swanström, Niklas (2005): China and Central Asia: a new Great Game or the traditional vassal relations? *Journal of Contemporary China* 14(45), 569–84. Dostopno na http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2005/JCC_Swanstrom.pdf (22. oktober 2007).

The Associated Press (2007): *Russia, Belarus, Kazakhstan sign agreement moving closer to customs union*. Dostopno na <http://www.ihf.com/articles/ap/2007/10/06/asia/AS-GEN-Tajikistan-Ex-Soviet-Summit.php> (20. oktober 2007).

The Christian Science Monitor (2005): *America's Soft Power in Kazakhstan*. Dostopno na <http://www.csmonitor.com/2005/1209/p08s02-comv.html> (3. november 2007).

The Embassy of the Republic of Kazakhstan to the USA and Canada (2006): *Kazakhstan News Bulletin* 6(46). Dostopno na http://www.kazakhembus.com/Dec_15-special.pdf (20. oktober 2007).

The Federation of International Trade Associations (2007a): *Kazakhstan*. Dostopno na http://www.fita.org/countries/panorama_60.html (12. julij 2007).

The Federation of International Trade Associations (2007b): *Uzbekistan*. Dostopno na http://www.fita.org/countries/panorama_65.html (12. julij 2007).

The Library of Congress (1996): *Turkmenistan Strategic Considerations*. V Coutsoukis, Photius (ur.): *Photius Coutsoukis Homepage*. Dostopno na http://www.photius.com/countries/turkmenistan/national_security/turkmenistan_national_security_strategic_considerat~2414.html (28. oktober 2007).

The Nuclear Threat Initiative (2003): *Kazakhstan: The Cooperative Threat Reduction Program*. Dostopno na <http://www.nti.org/db/nisprofs/kazakst/forasst/thectrpr.htm> (26. oktober 2007).

TMCnet (2006): *Uzbekistan to form uranium JV with Russian companies*. Dostopno na <http://www.tmcnet.com/submit/-uzbekistan-form-uranium-jv-with-russian-companies-/2006/04/29/1625051.htm> (26. oktober 2007).

Trend News Agency (2007a): *Kazakhstan Announces Plans to Export Oil from Kashagan Field*. 28. junij. Dostopno na <http://news.trend.az/cgi-bin/readnews2.pl?newsId=948653&lang=EN> (20. avgust 2007).

Trend News Agency (2007b): *Turkmen president to make first visit to Moscow*. 23. april. Dostopno na <http://news.trend.az/cgi-bin/readnews2.pl?newsId=914477&lang=EN> (4. november 2007).

Turkmenistan Embassy in the USA (2007): *U.S. Companies doing Business with Turkmenistan*. Dostopno na <http://www.turkmenistanembassy.org/turkmen/business/uscomp.html> (25. oktober 2007).

UNDP (2007a): *Development Aid Coordination Platform of Uzbekistan*. Dostopno na <http://www.devoid.uz/en/donors/?show=1> (16. oktober 2007).

UNDP (2007b): *Reports and Charts: Development Assistance Database of Uzbekistan*. Dostopno na http://www.dad.uz/en/public/donor_type/2 (22. julij 2007).

United Nations Tajikistan (2007): *Principals Coordination in Tajikistan*. Dostopno na <http://www.untj.org/principals/tracking/summary.php> (22. julij 2007).

US Department of State (2006): *Uzbekistan – 2006 Investment Climate Statement*. Dostopno na <http://www.state.gov/e/eeb/ifd/2006/62049.htm> (14. oktober 2007).

US Department of State (2007a): *Background note: Kazakhstan*. Dostopno na <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5487.htm> (10. oktober 2007).

US Department of State (2007b): *Kyrgyz Republic. 2007 Investment Climate Statement*. Dostopno na <http://www.state.gov/e/eeb/ifd/2007/80715.htm> (23. oktober 2007).

US Embassy in Turkmenistan (2007a): *2007 Investment Climate Statement – Turkmenistan*. Dostopno na http://turkmenistan.usembassy.gov/ic_report07.html (12. oktober 2007).

US Embassy in Turkmenistan (2007b): *2007-2008 U.S. Government Sponsored Exchange Programs in Turkmenistan*. Dostopno na http://turkmenistan.usembassy.gov/educational_exchange.html (4. november 2007).

US Embassy in Turkmenistan (2007c): *American Corners*. Dostopno na http://turkmenistan.usembassy.gov/american_corners.html (4. november 2007).

US Embassy in Uzbekistan (2007a): *Ambassador Norland congratulates graduates of emergency response training program*. Dostopno na http://iwpr.net/?apc_state=henbbuz338127&l=ru&s=b&p=buz&o=338127 (5. november 2007).

US Embassy in Uzbekistan (2007b): *Official Visits*. Dostopno na <http://www.usembassy.uz/home/index.aspx?&=&mid=327> (20. avgust 2007).

USAID (2006a): *Kazakhstan*. Dostopno na <http://www.usaid.gov/policy/budget/cbj2007/ee/kz.html> (21. julij 2007).

USAID (2007a): *Kazakhstan*. Dostopno na <http://centralasia.usaid.gov/page.php?page=article-1> (21. julij 2007).

USAID (2007b): *Kyrgyz Republic*. Dostopno na http://centralasia.usaid.gov/datafiles/_upload/fact_sheet_kg_2007_en.pdf (20. julij 2007).

USAID (2007c): *Turkmenistan – Background*. Dostopno na <http://centralasia.usaid.gov/page.php?page=article-4> (21. julij 2007).

USAID (2007d): *Turkmenistan – Budget*. Dostopno na <http://www.usaid.gov/policy/budget/cbj2007/ee/tx.html> (22. julij 2007).

USAID (2007e): *Uzbekistan – Background*. Dostopno na <http://centralasia.usaid.gov/page.php?page=article-5> (21. julij 2007).

USAID (2007f): *Uzbekistan – Budget*. Dostopno na <http://www.usaiad.gov/policy/budget/cbj2006/ee/uz.html> (22. julij 2007).

Vižintin, Žiga (2006a): Energetske zaloge in poti. *Obramba* 38(11), 24–5.

Vižintin, Žiga (2006b): Geopolitični pomen in vloga centralne Azije. *Obramba* 38(10), 18–21.

Vižintin, Žiga (2006c): Materializacija dogodkov in pogledi v prihodnost. *Obramba* 38(12), 18–21.

Wallander, Celeste A. (2003): US-Relations: Between Realism and Reality. *Current History* 101(7), 307–12.

Wallerstein, Immanuel (1979): *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walt, Stephen M. (1998): International relations: One world, many theories. *Foreign Policy*, pomlad, 29–35. Dostopno na http://www.columbia.edu/itc/sipa/U6800/readings-sm/foreign_pol_walt.pdf (4. december 2006).

Window of China (2007): *China, Uzbekistan vow to promote bilateral co-op to higher level*. Dostopno na http://news.xinhuanet.com/english/2007-11/03/content_7002328.htm (4. november 2007).

World Bank (2007): *You think! But do you know? World Bank Glossary*. Dostopno na <http://youthink.worldbank.org/glossary.php> (20. julij 2007).

World Education Services (2007): *Russia and CIS*. Dostopno na <http://www.wes.org/ewenr/07oct/russiaicis.htm> (3. november 2007).

Yasmann, Victor (2007): Russia: Is Heated Rhetoric Leading To »Cold War Lite«? *Radio Free Europe Online*, 22. februar. Dostopno na <http://www.rferl.org/featuresarticle/2007/02/cb13298e-a94d-46a0-a10d-38683c0ad0c0.html> (10. maj 2007).

Yermukanov, Marat (2006): *Kazakh Ministry experts give cautious welcome to NATO*. Dostopno na <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4375> (26. oktober 2007).

Yezhkov, Sergei (2007): *Russian companies in Uzbekistan encounter serious problems with local monetary unit conversion*. Dostopno na <http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2033> (26. oktober 2007).

Zhang, Lihong (2006): Chinese, Tajik presidents pledge to forge closer ties. *China View*, 14. junij. Dostopno na http://news.xinhuanet.com/english/2006-06/14/content_4697854.htm (30. oktober 2007).

Zheng, Lifei (2007): China, Kazakhstan build on a solid foundation. *China Daily*, 15. oktober. Dostopno na <http://www.china.org.cn/english/international/228117.htm> (3. november 2007).

Žižek, Slavoj (2007): Denying the Facts, Finding the Truth. *The New York Times Online*, 5. januar. Dostopno na http://www.nytimes.com/2007/01/05/opinion/05zizek.html?_r=2&ex=1168923600&en=99652a4af45d7e66&ei=5070&oref=slogin&oref=slogin (14. februar 2007).

PRILOGA A: Dokazane zaloge nafte v Evraziji in Evropi (konec I. 2005)

Države (Evrazija in Evropa)	Količina nafte (v milijardah sodčkov)	Delež v svet. merilu
Azerbajdžan	7,0	0,6%
Danska	1,3	0,1%
Italija	0,7	0,1%
Kazahstan	39,6	3,3%
Norveška	9,7	0,8%
Romunija	0,5	-
Rusija	74,4	6,2%
Turkmenistan	0,5	-
Velika Britanija	4,0	0,3%
Uzbekistan	0,6	-
Ostalo	2,2	0,2%
SKUPAJ (Evrazija in Evropa)	140,5	11,7%
SKUPAJ (Svet)	1200,7	100%

Prirejeno po: British Petroleum (2006)

PRILOGA B: Dokazane zaloge zemeljskega plina v Evraziji in Evropi (l. 2005)

Države (Evrazija in Evropa)	Količina plina (v trilijonih m³)	Delež v svet. merilu
Azerbajdžan	1,37	0,8%
Danska	0,07	-
Nemčija	0,19	0,1%
Italija	0,17	0,1%
Kazahstan	3,00	1,7%
Nizozemska	1,41	0,8%
Norveška	2,41	1,3%
Poljska	0,11	0,1%
Romunija	0,63	0,3%
Rusija	47,82	26,6%
Turkmenistan	2,90	1,6%
Ukrajina	1,11	0,6%
Velika Britanija	0,53	0,3%
Uzbekistan	1,85	1,0%
Ostalo	0,46	0,3%
SKUPAJ (Evrazija in Evropa)	64,01	35,6%
SKUPAJ (Svet)	179,83	100%

Prerejeno po: British Petroleum (2006)

PRILOGA C: Elektronsko sporočilo dr. Marthe Brill Olcott

From: Martha Olcott [molcott@carnegieendowment.org]
Sent: Wednesday, May 09, 2007 20:22 PM
To: Rok Zupancic [zupy@email.si]
Subject: RE:

You misunderstand what is being said by me and measured by them. They are measuring proven reserves, and I have written that we still don't know the size of unproven reserves, or how much associated gas is available for marketing.

mbo

Dr. Martha Brill Olcott
Senior Associate
Carnegie Endowment for International Peace
1779 Massachusetts Avenue NW
Washington DC 20036
fax 202-483-3389
phone 202-939-2288

From: Rok Zupancic [mailto:zupy@email.si]
Sent: Wednesday, May 09, 2007 18:54 PM
To: Martha Olcott [molcott@carnegieendowment.org]
Subject:

Dear Mrs. Martha Olcott,

do you still argue that the Central Asia hides important reserves of natural gas and oil, as you claim in your books and articles, or have you maybe come to other conclusions? I'm analyzing the report of the BP, which I attached for you here. I read couples of your articles, but the data, provided by the BP or American Ministry of Energy, doesn't support your thesis.

Yours Sincerely,
Rok Zupančič